

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Факультет аграрної економіки і менеджменту
Кафедра обліку та економіко-правового забезпечення АПБ

ГРИЦИШИН Андрій Антонович

Механізм активізації інвестиційно-інноваційних процесів в системі комплексного розвитку регіонів / Mechanisms for activation of investment and innovative process in the system of comprehensive development in the regions

Спеціальність: 8.18010024 – Прикладна економіка
Магістерська програма – Прикладна економіка

Магістерська робота

Виконав студент групи ПЕМ-21
А.А. Грицишин

Науковий керівник:
д.е.н., професор Б.О. Язлюк

Магістерську роботу допущено до захисту
«___» _____ 20__ р.
Завідувач кафедри
_____ Р.Ф. Бруханський

ТЕРНОПІЛЬ -2017

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні засади активізації інвестиційно-інноваційних процесів в системі комплексного розвитку регіонів.....	6
1.1. Генезис наукових підходів до розвитку інвестиційно-інноваційних процесів в регіонах.....	6
1.2. Теоретичні аспекти формування територіальних інвестиційно-інноваційних систем.....	27
1.3. Напрями удосконалення механізму інвестування інноваційної діяльності в регіонах.....	48
Висновки до розділу 1.....	62
Розділ 2. Методичні засади активізації інвестиційно-інноваційних процесів в системі комплексного розвитку регіонів.....	63
2.1. Методи оцінки інвестиційної привабливості регіональних соціально-економічних систем.....	63
2.2. Методичні засади венчурного інвестування інноваційних проєктів на мезорівні.....	80
2.3. Моделі і методи управління інвестиційним потенціалом регіону..	91
Висновки до розділу 2.....	108
Розділ 3. Формування механізмів активізації інвестиційно-інноваційних процесів в системі комплексного розвитку регіонів.....	109
3.1. Механізм розвитку інвестиційно-інноваційної системи регіону на засадах реалізації наукового потенціалу.....	109
3.2. Організаційно-економічний механізм формування регіональної інвестиційно-інноваційної інфраструктури.....	118
Висновки до розділу 3.....	132
Висновки.....	133
Список використаних джерел.....	136

ВСТУП

Актуальність теми. Світовий досвід просторової трансформації і диверсифікації економіки, досягнення економічного росту в регіонах, доводить, що Україні необхідне удосконалювання регіональної інвестиційно-інноваційної політики, з метою вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів.

Активізація інвестиційно-інноваційних процесів в регіонах вимагає поширення концепції «поляризованого розвитку», раціонального визначення «полісів росту» для регіонів, у тому числі інвестиційно-інноваційних точок росту. З цією метою необхідно розробити схему ефективного розміщення продуктивних сил, з урахуванням географічних, історичних, культурних, економічних, соціальних і інших особливостей регіонів. Ключова роль у регіональному розвитку повинна приділятися місцевим органам влади. Вони повинні стати ініціаторами й координаторами інвестиційно-інноваційних проектів. Необхідно переглянути принципи фінансування інноваційних проектів на засадах оптимального поєднання коштів місцевого бюджету, державного бюджету та приватних інвесторів.

Перед державою постає завдання перетворити наявний в регіонах інвестиційно-інноваційний потенціал в потужний засіб соціально-економічного розвитку, що вимагає формування ефективних механізмів активізації інвестиційно-інноваційних процесів в системі комплексного розвитку регіонів.

Значна увага проблемам активізації інвестиційно-інноваційних процесів на макро-, мезо- та макрорівнях приділяється відомими вченими, такими як: Л.Л. Антонюк, Ю.М. Бажал, І.О. Бланк, П.Т. Бубенко, В.М. Геєць, В.П. Горбатенко, Н.А. Добрянська, О.Б. Жихор, В.В. Зянько, В.А. Ізюмська, А.Я. Кузнєцова, Р.Г. Лукач, О.А. Мазур, О.Г. Мельник, С.В. Онишко, І.А. Павленко, Д.М. Стеченко, Л.І. Федулова, Г.Т. Чехович, Б.О. Язлюк та іншими.

У роботах вказаних авторів закладено науковий фундамент управління інвестиційно-інноваційними процесами на рівні держави та регіонів. Втім, більшість робіт присвячено питанням активізації інвестиційно-інноваційних процесів на національному рівні та на рівні окремих галузей, секторів, суб'єктів господарювання підприємств. Регіональному аспекту не приділяється належної уваги. При розробці та впровадженні ефективної системи механізмів активізації інвестиційно-інноваційних процесів повинна враховуватись територіальна специфіка розміщення продуктивних сил, особливості інвестиційної та інноваційної інфраструктури, що дозволить використати інвестиційно-інноваційний потенціал для забезпечення комплексного розвитку регіонів.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломного дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій з формування механізмів активізації інвестиційно-інноваційних процесів в системі комплексного розвитку регіонів. Відповідно до мети в роботі були поставлені та вирішені наступні завдання:

- дослідити теоретичні аспекти теми та сформулювати трактування регіональної інвестиційно-інноваційної політики;
- розробити концепцію механізму проектного управління інвестиційно-інноваційним процесом на регіональному рівні;
- удосконалити методичні засади оцінки впливу інституційних умов на розвиток регіонального інвестиційно-інноваційного середовища;
- обґрунтувати методичні рекомендації з оцінки результативності регіональної політики в сфері інноваційного інвестування;
- розробити матричний підхід до вибору стратегій управління інвестиційно-інноваційним потенціалом регіону;
- сформулювати модель інвестиційно-інноваційного розвитку регіону;

Об'єктом дослідження є інвестиційно-інноваційні процеси в системі комплексного розвитку регіонів.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних та

прикладних аспектів формування механізмів активізації інвестиційно-інноваційних процесів в системі комплексного розвитку регіонів.

Методи дослідження. Теоретичну і методологічну основу дослідження становлять діалектичний метод пізнання і системний підхід, що обумовили комплексне дослідження питань формування механізмів активізації інвестиційно-інноваційних процесів в системі комплексного розвитку регіонів. У ході дослідження використовувалися монографії і публікації вітчизняних і закордонних авторів із проблем регіонального розвитку.

У процесі дослідження використовувалися методи: наукової абстракції (для узагальнення і опрацювання вихідної інформації); аналізу і синтезу (при визначенні структурних компонентів систем управління інвестиційно-інноваційними процесами в регіонах); індукції і дедукції (при дослідженні глибинних причино-наслідкових зв'язків досліджуваних явищ); монографічного дослідження (при систематизації отриманих результатів); економіко-математичні методи (при формуванні моделей механізмів управління інвестиційно-інноваційним процесами в регіонах).

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі акти України, нормативні і правові акти органів виконавчої влади, статистичні дані Державної служби статистики України, наукова література з досліджуваної проблеми, висновки науково-практичних конференцій, інформаційні дані мережі Інтернет, власні спостереження автора.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНО-
ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В СИСТЕМІ КОМПЛЕКСНОГО
РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

1.1. Генезис наукових підходів до розвитку інвестиційно-інноваційних процесів в регіонах

Вся історія економічної науки тісно пов'язана з пошуком шляхів оптимального суспільного розвитку. Економічне процвітання країн у різний час пояснювалося різноманітними причинами, починаючи від природного багатства, трудових ресурсів, кількості накопиченого золота, політики держав, і так далі, до особливостей менталітету окремих націй. XX-XXI століття показали посилення диференціації світової спільноти по країнах і доходах. Глобальний масштаб виникаючих природних катаклізмів, загострення збройних конфліктів, у тому числі за вичерпні природні ресурси, актуалізували поняття сталого економічного зростання, під яким стали розуміти «розвиток, який задовольняє потреби сьогоденного покоління і не ставить під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби» [7].

Досвід безлічі поколінь дозволив виділити в якості одного з основоположних чинників зростання інвестиційних ресурсів. Для більш повного обґрунтування взаємозв'язку економічного розвитку та інвестицій слід розглянути еволюцію теоретичних поглядів на ці питання.

Осмислення риторичних питань про джерела національного багатства в масштабах країни почалося з появи в XV-XVII століттях в країнах Європи економічних поглядів, пізніше названих Адамом Смітом меркантилістськими. Меркантилізм виник в епоху Ренесансу в ході боротьби національних держав, які прагнули до отримання самостійності. Зважаючи на значимість міжнародного товарообміну і пов'язаного з ним купецтва на той

момент часу, джерелом багатства вважалася сфера обігу, тому всі економічні проблеми розглядалися з цієї точки зору, а саме багатство нації, на їхню думку, полягало в грошах. Вчення меркантилізму дало світу низку практичних рекомендацій з питань накопичення національного та приватного багатства, а так само розуміння капіталу [9, 97].

Незважаючи на внесений меркантилістами значний внесок у теорію торгівлі, в питання протекціонізму і важливості державного впливу на економіку країн, все ж хибність їхніх уявлень була виявлена англійським економістом, Вільямом Петті (1623-1687). Петті став основоположником трудової теорії вартості, вважаючи джерелом багатства виробничу сферу. Крім того, він заклав основи національного рахівництва, створивши поняття про національний дохід і спосіб його обчислення [10]. Почасти, його ідеї знайшли своє логічне продовження в «Економічній табл.» (1758) Франсуа Кене (1694-1774), де, вперше за всю історію економіки, була дана оцінка громадському відтворенню шляхом аналізу складу суспільного продукту, його речових натуральних і вартісних елементів [11]. Теорія Кене, свого часу, стала сенсацією і дала поштовх розвитку економічної науки.

У 1776 році вийшла книга «Дослідження про природу і причини багатства народів» [12], в якій, на основі трудової теорії вартості, Адам Сміт (1723-1790) створив єдиний погляд на природу ринкового господарства, капіталізму, заробітної плати, прибутку і ренти. «Заробітна плата, прибуток і рента є трьома первісними джерелами всякого доходу, так само як і всякої мінової вартості. Всякий інший дохід в кінцевому підсумку виходить з одного або іншого з цих джерел» [11]. Будучи захисником природної економічної свободи, механізм дії якої він назвав «невидимою рукою», вчений заклав основи економічного лібералізму та ринкового саморегулювання і став основоположником напряму в економічній теорії пізніше названим класичним. Так, А. Сміт в «Дослідженні про природу і причини багатства народів» вводить категорію «додаткового капіталу», який, по суті справи, є інвестиціями в основний капітал. І тут же, він вперше

ставить питання про вплив інвестицій на економічне зростання. Він пише про те, що «... кошти, належним чином вкладені в будь який основний капітал, завжди відшкодовуються з більшим прибутком і збільшують річний продукт на набагато більшу вартість, ніж вартість витрат, необхідних для цих поліпшень» [14].

У його дослідженні присутній ланцюжок взаємозв'язку інвестицій в основний капітал і зростання валового внутрішнього продукту. Він починає з «накопичення запасу», яке веде до збільшення продуктивної сили праці, а той, в свою чергу, призводить до збільшення річного продукту. Але для збільшення продуктивної сили праці, вважає А. Сміт, необхідний «додатковий капітал».

Далі А. Сміт підкреслює вигідність для суспільства технічних удосконалень, які «... дозволяють незмінною кількістю робочих виконувати ту ж кількість роботи за допомогою більш дешевих і простих машин, ніж раніше». Таким чином, вже в рамках класичної політекономії були закладені основи позитивності інноваційних інвестицій та їх вплив на економічне зростання [12].

А. Сміт вперше висуває тезу про те, що саме заощадження є джерелом інвестицій, яка згодом отримала широкий розвиток в працях представників неокласичного та кейнсіанського напрямків сучасної економічної науки. З цього приводу він міркує таким чином: «Все, що будь-яка особа зберігає зі свого доходу, вона додає до свого капіталу; вона або витрачає це заощадження на утримання додаткової кількості продуктивних робітників, або дає можливість заробити будь-кому іншому, позичаючи йому це заощадження під відсотки» [12].

Погляди Адама Сміта з'явилися ключовими в розумінні основ ринкового господарювання і отримали свій подальший розвиток в «Засадах політичної економії та оподаткування» Давида Ріккардо (1772-1823) [13]. Давид Ріккардо уточнив багато понять політичної економії, наприклад вартості і робочої сили (замість праці), а так само дав формулювання

поняттю капіталу, як необхідної умови економічної динаміки суспільства: «Капітал є та частина багатства країни, яка вживається у виробництві і складається з їжі, одягу, інструментів, сирих матеріалів та ін. необхідного, щоб привести в рух працю» [79]. Крім цього, значний вплив на розвиток економічної думки справила теорія «абсолютних» і «порівняльних» переваг, розвинена Давидом Ріккардо і пануюча в економічній теорії тривалий час, в якій успіхи націй пояснювалися великою кількістю чинників виробництва.

Критика класичної теорії абсолютних і порівняльних переваг в даний час зводиться до факту розгляду статичної ситуації оптимального розподілу наявних ресурсів. Воно й зрозуміло, теорія була розроблена на зорі капіталізму, в умовах, коли економічне зростання країн залежало від наділення тими чи іншими факторами виробництва, а мобільність їх була обмежена. Тим не менш, внесок класиків у розуміння природи національного багатства і в основи теорії економічного зростання неоціненний, і являє собою частину еволюції людської думки [12].

Незважаючи на значний внесок у розуміння дії механізму капіталістичного способу господарювання, класикам було властиво ідеалізувати ринок і його можливості. Одним з перших ідею про недосконалість капіталістичного господарювання розглядав в «Нових засадах політичної економії або про багатство в його відношенні до народонаселення» Ж.Ш.-Л. Сімонді (1773-1842), який зробив значний внесок у розуміння питання оптимального співвідношення споживання і заощадження.

Питання «Що є благом для нації: ощадливість чи марнотратність?» довгий час вирішувалося на користь ощадливості. Сімонді вважав, що «... споживання є єдиною метою накопичення, і що зростання народного багатства можна вважати фактом тільки тоді, коли зростає сума достатку в країні» [14, 100], і народи «... можуть розорятися і від того, що витрачають занадто багато, і від того, що витрачають занадто мало» [14]. Таким чином, вчений дійшов висновку, що «... порушення взаємної відповідності між

виробництвом, доходом і споживанням однаково шкідливо для нації, як і в тому випадку, коли отримуваний дохід менше звичайного, і частина капіталу переходить в споживчий фонд, так і в тому випадку, коли, навпаки, споживання зменшується і не викликає нового виробництва. Порушення рівноваги викликає лихо в державі »[14]. і що « Новий дохід для країни породжується всім капіталом основним і оборотним, новоствореним із заощаджень і поміщеним відповідним чином для створення нового виробництва, на який є попит » [14].

На наш погляд, в поглядах Сісмонді вже в той час витала ідея існування оптимальної рівноваги в системі і, в дійсності значного відступу від нього при капіталістичній системі господарювання, так як виробники при прийнятті рішень орієнтуються, головним чином, на ціни й витрати, не знаючи про дії один одного. Таким чином, на думку вченого, обсяг пропозиції визначався кількістю капіталу, але не істинними розмірами споживання, що і обумовлювало можливість криз надвиробництва.

Ідеї Сісмонді мали значний вплив на представників тієї епохи, зокрема на основоположника теорії марксизму Карла Маркса (1818-1883), основними працями якого з'явилися «До критики політичної економії» (1859), «Капітал», перший том якого був виданий в 1867р. Важко переоцінити вплив цієї книги і самого автора на розвиток економічної теорії та історії людства. У своїх роботах Карл Маркс зробив спробу в узагальненому і систематизованому вигляді витлумачити процес капіталістичного виробництва, який трактувався ним як історично визначена форма інтеграції продуктивних сил і виробничих відношень, як єдність процесу праці та процесу збільшення вартості [28].

Карл Маркс розвинув трудову теорію вартості Адама Сміта, розробивши теорію додаткової вартості, розглянувши капітал як кругообіг, вивів закон тенденцій норми прибутку до зниження, вказав на кризи перенакопичення і неефективність капіталістичного способу виробництва, яка може стати причиною власного знищення [15]. «Спочатку авансований капітал» виступає у К.Маркса в грошовій формі, яка поділяється на дві

частини: одна йде на купівлю робочої сили, інша - на купівлю засобів виробництва. Ці два ряди покупок мають місце на різних ринках: один - на товарному ринку, інший на ринку праці [13].

Таким чином, К.Маркс позначає об'єкти інвестування та ринки інвестиційних товарів. Далі в процесі кругообігу промислового капіталу, через певний часовий лаг, з'являється нова форма інвестицій у вигляді капітальної частини додаткової вартості, яку К.Маркс називає «додатковим капіталом». В інтерпретації К.Маркса «додатковий капітал» або інвестиції - це частина прибутку, що спрямовується на збільшення елементів продуктивного капіталу, яка стає основою накопичення, а, отже, і розширення виробництва. Встановлений К.Марксом зв'язок між інвестиціями та економічним зростанням носить двосторонній характер.

К. Маркс також визначає напрями інвестування. На основі досліджень К.Маркса можна зробити висновок, що інвестиції є вкладення в засоби виробництва, завдяки яким забезпечується економічне зростання.

Як стверджує К. Маркс, «зв'язування капіталу» передбачає перетворення прибутку в елементи постійного капіталу: сировину, матеріали і напівфабрикати, а також машини та інший основний капітал. Ним чітко визначаються напрями інвестування - «... в додаткові натуральні елементи продуктивного капіталу» [15]. У зв'язку з довговічністю основного капіталу, він ставить питання про необхідність заміни, ремонту та накопичення основного капіталу. Для оновлення та відшкодування основного капіталу, проведення ремонтних робіт необхідний, також, додатковий капітал. Виникає проблема пошуку джерел фінансування цих додаткових вкладень.

Найбільш значущим висновком марксистської школи є розгляд інвестицій в якості функцій зростання прибутку. Хоча не всі його висновки історично підтвердилися, він надав неоціненний еволюційний вплив на якісну зміну капіталістичного способу господарювання з урахуванням соціального фактору [11].

Незважаючи на виявлені Ж.Ш.-Л. Сімонді і Карлом Марксом недоліки капіталістичної системи, а також повторювані, починаючи з 1825 року, циклічні кризи надвиробництва, в економічній теорії аж до 30-х років двадцятого століття переважала думка про самодостатність ринку. Думка ця базувалася на основному законі Ж.Б. Сея (1767-1832), який свідчив, що пропозиція породжує свій власний попит, оскільки виготовлення одного товару автоматично породжує відповідну потребу в іншому [9]. Теорія інвестицій економістів ортодоксального напрямку ґрунтувалася на тому, що заощадження - свого роду витік в потоках доходів-витрат, але насправді заощадження не призводять до недостатності попиту, тому що всі вони надалі інвестуються.

Таким чином, була розроблена модель встановлення рівноважної процентної ставки, за якою при капіталізмі існує вельми специфічний грошовий ринок, який гарантує рівновагу заощаджень та інвестицій.

Загострення нерівномірності розподілу доходів усередині суспільства на рубежі 19 і 20 століть посприяли появі теорій рівноваги і добробуту. Найбільш відомими представниками з'явилися Вальрас (1834-1910) і Вільфредо Парето (1848-1923). Перший, використовуючи математичний апарат, розглянув Міжринковий зв'язок і виклав свої погляди на загальну теорію рівноваги, вивів закон Вальраса, згідно з яким, загальна величина попиту при відповідній системі цін повинна дорівнювати загальній величині пропозиції. Другий, будучи його послідовником, удосконалив його теорію і вивів визначення соціального оптимуму, який застосується як головний критерій для порівняння загальних економічних результатів. Він сформулював критерій найкращого розподілу ресурсів, який увійшов в історію економічної думки під назвою «оптимум Парето», який ліг в основу нової економіки добробуту або суспільної корисності. Оптимум досягається за умови, коли прагнення до благополуччя окремої особи не веде до зниження рівня життя будь-якого члена суспільства [34].

Питання оптимального розподілу ресурсів та добробуту націй отримали подальший розвиток у роботі Пігу А.С. (1877-1959), який видав в 1924 році свою знамениту книгу «Економічна теорія добробуту» [46], де центральним поняттям був національний дивіденд (поняття, введене колись А. Маршаллом (1842-1924), що трактував, як чистий продукт суспільства, безліч матеріальних благ та послуг, придбаних за гроші. Автор сформулював правила, згідно з якими економіка досягала максимального рівня соціального добробуту при достатньому державному втручанні [12].

Крім цього, А. Пігу підкреслював необхідність вирівнювання розмірів наявного доходу за допомогою податків, але, в той же час, знаходження оптимального рівня податків і субсидій: «Коли стягування прибуткового податку, розмір якого не пов'язаний з розміром заощаджень, зменшує цю величину національного дивіденду (за рахунок стримування трудової активності), він, також, побічно призводить до скорочення національного дивіденду майбутніх років; адже, чим менше величина дивіденду, на даний момент, тим менше можливостей для інвестування та споживання» [17]. Хоча ідея знаходження оптимального рівня оподаткування являє собою певну складність, критикується і понині, проте вчений зробив значний внесок у розуміння ролі і значення держави в економічному розвитку, ідея якого була продовжена і удосконалена Дж.М. Кейнсом (1883-1946) [11].

Аналіз і усвідомлення масштабів і причин економічної кризи 1929-1932 років послужили поштовхом для появи теорії Дж. М. Кейнса, що пояснює формування рівня економічної активності, яка була вперше опублікована в 1936 році в роботі «Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей». У своїй «революційній» роботі вчений сконцентрував увагу на агрегованих показниках, таких як національний дохід, сукупний попит, споживання, заощадження та інвестиції, і довів, що не можна вважати абсолютно всі заощадження джерелами інвестицій. Основний психологічний закон полягає в тому, що «люди схильні, як правило, збільшувати своє споживання із зростанням доходу, але не в тій же мірі, в якій росте дохід» [19]. Недостатній

розвиток споживчого попиту впливає на зниження сукупного попиту і може бути компенсований збільшенням витрат на нові інвестиції.

Дж. М. Кейнс значно розширив термінологію парадигми інвестицій і ввів в обіг поняття «чисті інвестиції», «валові інвестиції». У його інтерпретації під інвестиціями розуміється «всякий приріст цінності капітального майна незалежно від того, чи перебуває останнє з основного, оборотного або ліквідного капіталу». Також Дж.М. Кейнс визначив роль інвестицій у розвитку виробництва, розглядаючи головну причину криз і депресій в недостатності ефективного попиту, і, ототожнюючи зайнятість з ефективним попитом з боку підприємців, він «передбачення збільшення інвестицій по відношенню до заощаджень» розглядає «як критерій збільшення ефективного попиту». У його концепції ефективний попит визначається двома основними компонентами: споживанням та інвестиціями. Оскільки «люди схильні збільшувати своє споживання із зростанням доходу, але не в тій же мірі, в якій росте дохід», то утворюється розрив між доходом і споживанням, який призводить до виникнення диспропорції в економіці. У підсумку, «збільшення зайнятості виявиться нерентабельним, якщо тільки не утворений розрив не буде «заповнений» збільшенням інвестицій».

Дж.М. Кейнс показав, що динаміка інвестицій, в свою чергу, залежить від двох чинників: граничної ефективності капіталу і норми відсотка. В даному випадку, використовуючи методологію А. Маршала, він стверджує, що «норма відсотка визначає той рівень, до якого піднімуться нові інвестиції при даному графіку граничної ефективності капіталу». І далі, цитуючи І. Фішера, стверджує, «щоб стимулювати нові інвестиції гранична ефективність капіталу повинна перевищувати норму відсотка».

Завдяки зверненню до проблеми циклічності економічного розвитку Дж.М. Кейнс встановив особливості зміни інвестицій за фазами циклу. Його увага була прикута до фаз пониження і депресії. В умовах кризи, зазначав він, «страх і невпевненість у майбутньому супроводжують різке падіння граничної ефективності капіталу, породжують стрімке зростання переваг

ліквідності і зростання норми відсотка», який «... здатний серйозно підсилити падіння обсягу інвестицій» [19]. Падіння граничної ефективності капіталу негативно впливає на схильність до споживання. Тому виявляється нездатність ринку самостійно вирішити ці проблеми.

Основним положенням загальної теорії Кейнса є теза про вирішальну роль інвестицій у визначенні загального обсягу зайнятості, який проявляється через «мультиплікатор» наступним чином:

$$K = \Delta Y_w / \Delta I_w, \quad (1.1)$$

де K – мультиплікатор, ΔY_w – приріст доходу, ΔI_w – приріст інвестицій. Його мультиплікатор вказує на те, що «коли відбувається приріст загальної суми інвестицій, то дохід зростає на величину, яка в k разів більше, ніж приріст інвестицій». Тобто зростання запланованих інвестицій призводить до збільшення обсягу випуску продукції, більшого, ніж обсяг вихідних інвестицій, і зачіпає всі виробничо-технологічні ланцюжки. «Мультиплікатор інвестицій» визначається величиною граничної схильності до споживання, яка характеризує пропорцію розподілу отриманого доходу на споживання і заощадження, а також процес «індукування» подальших витрат.

Таким чином, Кейнс вказав на пряму залежність зростання національного доходу від рівня інвестицій. При цьому інвестиції, на його думку, діляться на похідні, індуковані зростанням споживання, і автономні, обумовлені технічним прогресом, політикою держави, зростанням населення. У цьому зв'язку ним була підкреслена важливість державних витрат та інвестицій, а так само можливість надання державою стимулюючого впливу на економіку.

Найбільш яскраво зазначену залежність вдалося показати представникам кейнсіанського напрямку в економічній теорії - американському економістові Е. Домар і англійському економісту Р. Харроду, які в 40-х роках двадцятого століття, ґрунтуючись на кількісному взаємозв'язку між накопиченням і споживанням, математично довели дієвість системи «мультиплікатор- акселератор ». На відміну від Дж.М. Кейнса, який

розглядав проблему ефективного попиту в короткостроковому періоді, його послідовники, Е. Домар і Р. Харрод, спробували цю модель поширити на тривалу перспективу. В основі моделі Е. Домара лежить теза про подвійну роль інвестицій в розширенні сукупного попиту і в збільшенні виробничих потужностей сукупної пропозиції (потенційного ВВП) у часі. Як один з компонентів сукупного попиту, інвестиційні витрати підвищують загальний попит. Згідно кейнсіанської теорії, дохід буде рости до тих пір, поки заощадження не покриють інвестиції. Але ця теорія випускає з уваги зростання виробничих потужностей внаслідок зростання інвестиційних видатків у довгостроковому періоді, в якому і проявляється економічне зростання. Тому Е. Домар поставив питання: якщо інвестиції збільшують виробничі потужності, а також створюють додаткові доходи, то як повинні рости інвестиції, щоб приріст доходу дорівнював темпу приросту потужностей? Щоб відповісти на це питання він склав рівняння, в одній частині якого був темп приросту потужностей, а в іншій - темп приросту доходу. Рішення цього рівняння давало необхідний темп зростання. За Домаром, інвестиції та національний дохід повинні рости рівномірними темпами в часі, щоб підтримувати повну зайнятість в економіці. Рівноважне економічне зростання, при якому повністю використовуються виробничі потужності, прямо пропорційне нормі заощадження та граничній продуктивності капіталу. У Е. Домара випуск залежить тільки від одного фактору - капіталу, і інвестиції задаються екзогенно. Р. Харрод, ще до Е. Домара, спробував побудувати спеціальну модель економічного зростання, включивши в неї ендогенну функцію інвестицій. Для цього він доповнив мультиплікатор Дж.М.Кейнса принципом акселератора і ввів модель очікування підприємців. Р. Харрод оцінював вплив доходу на інвестиції. У кожний період часу інвестиції залежать від швидкості зміни доходу, яку Р.Харрод назвав «гарантованим темпом зростання» [22]. Дійсний темп зростання визначається темпом зростання робочої сили і темпом зростання продуктивності. При порівнянні його з гарантованим темпом визначається

стан розвитку економіки в цілому. Що стосується інвестицій, то кожен приріст або скорочення доходу викликає більший, у відносному вираженні, приріст або скорочення «індукованих інвестицій». Мультиплікатор показує зв'язок між приростом інвестицій і подальшим приростом національного доходу, а акселератор - зв'язок між приростом національного доходу і подальшим приростом інвестицій [22].

Подібність висновків і припущень цих двох незалежних моделей дозволила дати їм загальну назву: модель Харрода - Домара. У спрощеному вигляді однофакторна модель Харрода-Домара виглядає наступним чином [14, 80].:

1. Заощадження (S) є фіксованою частиною національного доходу (Y), звідки

$$S = s * Y \quad (1.2)$$

2. Інвестиції (I) є зміна в обсязі капіталу (K), звідки

$$I = \Delta K \quad (1.3)$$

Оскільки обсяг основного капіталу (K) безпосередньо пов'язаний з національним доходом або продуктом (Y) через коефіцієнт капіталу k, то $K / Y = k$, або $\Delta K / \Delta Y = k$, таким чином, в підсумку

$$\Delta K = k * \Delta Y \quad (1.4)$$

3. Нарешті, в оптимальному вигляді заощадження дорівнюють інвестиціям, отже,

$$S = s * Y = k * \Delta Y = \Delta K = I \quad (1.5)$$

або просто

$$s * Y = k * \Delta Y \quad (1.6)$$

4. Поділяючи обидві частини на Y, а потім на k, отримуємо

$$\Delta Y / Y = s / k \quad (1.7)$$

В даному рівнянні $\Delta Y / Y$ являє собою темп зростання ВВП, який прямо пропорційний зростанню заощаджень, і обернено пропорційний відсоток капіталу. Розробки кейнсіанського спрямування, зокрема, спиралися також на ідеї Дж. Хікса (1904-1989), автора книги «Вартість і капітал»,

одного із засновників динамічної економічної теорії. Дж. Хікс розглядав економічний розвиток як безперервний процес і вказував на те, що: «... система тимчасової рівноваги обов'язково повинна бути недосконало стабільною» і економічну систему можна розглядати «не просто як систему взаємопов'язаних ринків, а як процес, що протікає в часі» [21, с.217]. Так само, цим ученим на базі кейнсіанської теорії була розроблена IS-LM діаграма, яка теоретично пояснює загальну рівновагу на реальному і грошовому ринках.

Крива IS (Investment-Savings) характеризує рівновагу в товарному реальному секторі. Ця крива являє собою безліч точок, що представляють собою комбінацію ставки відсотка і рівня реального доходу, при яких ринок товарів перебуває в рівновазі. Алгебраїчно Дж. Хікс довів, що IS крива повинна бути нахилена з північного заходу на південний схід, що означає, що чим менше рівень реального доходу, тим вище повинна бути ставка відсотка, що б досягти точки рівноваги.

Крива LM (Liquidity-Money) характеризує рівновагу на грошовому ринку і проходить через точки, що представляють комбінації ставки відсотка і рівня реального доходу, при яких грошовий ринок знаходиться в рівновазі, тобто існує рівність попиту на гроші і їх пропозиції. Вирішивши алгебраїчно рівняння, що характеризують кейнсіанську модель грошового ринку, Дж. Хікс показав, що нахил цієї прямої повинен бути з північного сходу на південний захід, який свідчить про те, що ринок грошей буде в рівновазі, якщо збільшенню реального доходу буде відповідати більш висока ставка відсотка. IS крива може перетнути її в будь-якій точці, у зв'язку з чим виникають різні варіанти рівноваги. Перетин кривих означає, що грошова пропозиція достатня для такої ставки відсотка, яка врівноважує плановані інвестиції і плановані заощадження [50].

Теорія Дж. М. Кейнса справила воістину революційний вплив на економічну науку і придбала багато прихильників і послідовників. Основними представниками напряму кейнсіанства, крім самого автора, були

Дж. Хікс, П. Самуельсон, Е. Хансен, Е. Домар, Р. Харрод та інші. На основі теоретичних основ, розроблених Кейнсом і його послідовниками, була розроблена неокейнсіанська теорія зростання і циклу, основна гіпотеза якої полягала в тому, що первинною причиною, що приводить в дію механізм циклу, є прагнення капіталістів зрівняти фактичний капітал з його рівноважним рівнем. Таким чином, з'являється гіпотетична модель оптимального рівня капіталу, який є не просто розрахунковою, нейтральною величиною, але і величиною в якомусь сенсі найкращою з усіх можливих на даний момент - «оптимальною» [16]. Незважаючи на недоліки моделі, ми вважаємо її передумовою появи в теорії поняття інвестиційна складова економічного зростання.

Центральне місце в класичних теоріях зростання займає проблема потенційно можливого темпу зростання, виходячи з наявності факторів виробництва та їх оптимального використання. Найбільш виразно це виражено в розробленій в 1928 році виробничій функції Кобба-Дугласа[22]. Це двофакторна модель, в основу якої покладена залежність виробництва продукції тільки від двох чинників, праці і капіталу, здатних безмежно заміщати один одного. Формула функції була задана як

$$Q = A * L^a * K^b, \quad (1.8)$$

де: Q - обсяг виробництва,

A, a, b - константи,

L і K - праця і капітал відповідно.

Якщо сума показників ступеня ($a + b = 1$), то функція Кобба-Дугласа є лінійно однорідною, тобто вона показує постійну віддачу при змінюючихся масштабах виробництва, у випадку $(a + b) > 1$ - зростаючу віддачу, $(a + b) < 1$ - збиткову віддачу.

Основними представниками неокласичних теорій зростання з'явилися Р. Солоу і Дж. Мід [23, 24]. Спроби відновлення неокласичної теорії зростання були пов'язані з включенням до неї технічного прогресу, понять інтенсивного і екстенсивного зростання, а так само категорії граничної

продуктивності, і можливість наближення до якогось оптимального рівня використання праці і капіталу.

Дж. Робінсон передбачав рівність щорічних темпів зростання випуску продукції сумі індексів зайнятості та продуктивності праці на одного робітника. Вона вперше сформулювала взаємозв'язок структурної інвестиційної політики і темпів зростання [25].

Проблема забезпечення гармонійного економічного зростання, підкріпленого відповідною інвестиційною політикою, знайшла відображення в моделі «витрати - випуск» В.В. Леонтьєва. З точки зору теорії зростання, інтерес представляє динамічна модифікація цієї моделі, в яку вводиться додаткове рівняння, що характеризує зміну галузевих зв'язків у часі, залежно від інвестицій, трансформуючихся з певним лагом в основні фонди.

У 1939 році П. Самуельсон запропонував стандартну модель взаємодії мультиплікатора і акселератора. У його роботах було показано, що «принцип акселерації володіє двосторонньою дією», доповнює і підсилює дію мультиплікатора. Вплив його особливо відчутний при циклічних коливаннях. «... У момент підйому він підштовхує чисті інвестиції, а в момент зниження він з тією ж силою, підштовхуючою чисте дезінвестування». «Протягом тривалого періоду, якщо система росте, в силу збільшення населення або підвищення реальних доходів, принцип акселерації діє як стимулюючий фактор: зростаючий національний дохід викликає екстенсивне зростання капіталу, що, в свою чергу, означає жвавий попит на інвестиційні товари і відносно високу зайнятість» [23].

Дж.Р. Хікс модифікує модель П. Самуельсона, відзначаючи при цьому, що вона не враховує асиметричність відносин, що складаються між змінами виробництва і капіталовкладень. Економічне зростання у нього обмежується або зовнішніми факторами (збуреннями), або внутрішніми причинами (релаксації економіки). Його теорія інтегрує моделі мультиплікатора, акселератора і автономних інвестицій системою лінійних функцій запізнювання, що відображають різного роду вплив на економіку.

Неокласичний синтез дозволив більш глибоко вивчити закономірності циклічного зростання під впливом вибухового характеру інвестицій.

Р. Нурксе запропонував модель модернізації економіки на основі «збалансованого набору інвестицій». Сама збалансованість трактується ним в категоріях ринкового господарства як відповідність попиту та пропозиції. Синхронний додаток капіталу до широкого кола галузей дозволить не тільки домогтися самопідтримки зростання, але і подолати вузькість ринку. При цьому, на державу покладається відповідальність за створення ринкової інфраструктури і передумов приватного підприємництва для того, щоб примусові заощадження стали добровільними, автономні інвестиції - індукованими.

Концепція «незбалансованого зростання» А. Хіршмана розглядає незбалансованість економіки як стимул до інвестицій. Перші інвестиції неминуче порушують рівновагу. Однак це порушення зіграє і позитивну роль, так як стане стимулом до нових інвестицій, які, виправляючи виниклу нерівновагу, породять нові нерівноважні стани в економіці, в цілому. А це, в свою чергу, стане стимулом до подальших інвестицій [8].

У реальності і неокласиків, і неокейнсіанцев об'єднує прагнення пояснити все, що відбувається в економіці, побудовою певної логічно обґрунтованої моделі з урахуванням впливу екзогенних факторів на систему (технічний прогрес, можливість державного втручання в інвестиційні процеси і т.д.) Незважаючи на фундаментальність вищехгаданих моделей і незаперечний вплив усіх виділених ними факторів на економічне зростання країн, все ж емпірично було доведено, що в країнах, що розвиваються, не завжди зростання заощаджень та інвестицій, а також трудових ресурсів призводять до самопідтримуемого зростання.

На початку 50-х років обстановка в світі динамічно змінювалася: науково - технічна революція підсилила нерівномірність розвитку капіталістичних країн, в ряді країн (ФРН, Франції, Японії, Італії) спостерігалися високі темпи зростання. У той же час, стали викликати

побоювання деякі успіхи країн соціалістичного табору, загострилися міжнародні конфлікти. У цьому середовищі народилася теорія стадій економічного зростання У. Ростоу, який у своїй книзі «Стадії економічного зростання: некомуністичний маніфест» виділяв: 1) традиційне суспільство; 2) дозрівання передумов для ривка; 3) ривок до самопідтримуємого зростання; 4) перехід до технологічної зрілості; 5) ера масового споживання [24]. Ці стадії мають свою логіку і послідовність і послужили способом узагальнення процесу розвитку в сучасному суспільстві. На думку У. Ростоу, первісний імпульс розвитку задають інвестиції, причому обсяг їх повинен перевищувати рівень 10% національного доходу. Необхідною умовою зростання економіки він називає випереджальний розвиток обробної промисловості та наявність інституційного середовища, що спонукає до економічного зростання.

Все вищеперелічене послужило передумовою для появи теорії економічного зростання, автори якої намагалися створити загальну теорію відтворення, придатну для різних кон'юнктурних умов, і оголосили головною метою досягнення стійких темпів зростання. Так з'явилися «крайні» теорії зовнішньої залежності (неоколоніальної залежності, помилкової парадигми розвитку, дуального розвитку) та інші. В основі своїй ці теорії пов'язують слаборозвиненість країн з історично сформованою нерівноправністю багатих і бідних капіталістичних країн. Центр системи (багаті країни), вільно чи мимоволі, експлуатують периферію (бідні), сприяючи перетіканню кваліфікованих кадрів, капіталів в більш розвинені країни, таким чином, посилюючи подальші відмінності в їх розвитку.

Криза в поглядах на теорії розвитку, так само, як критика сформованого в економічній теорії підходу до розгляду економічних проблем [25], сприяли появі нового підходу, який отримав назву концепції ендогенного зростання, модель якого ззовні схожа з неокласичною моделлю, але відрізняється від неї вихідними посилками. Так, прихильники цього підходу не розглядають технічний прогрес як єдину можливу причину

економічного зростання, акцентують увагу на внутрішніх джерелах зростання, обмежують вплив зовнішніх ефектів на рентабельність капіталовкладень, а так само допускають можливість ефекту масштабу виробництва в рамках всієї економіки. Зокрема, до них можна віднести теорію «соціального» капіталу [25], яка розглядається в якості одного з факторів економічного розвитку.

Критика теорії порівняльних переваг Давида Ріккардо посприяла розробці сучасними західними економістами теорії «динамічних порівняльних переваг», згідно з якою країна може максимізувати свій добробут в довгостроковому періоді шляхом державної підтримки тих високоприбуткових галузей економіки, в яких вона має достатній потенціал для придбання таких переваг за рахунок цілеспрямованої політики технологічного самонавчання. Рівень добробуту країни, яка проводить подібну політику, буде вище, ніж у разі її передуючої спеціалізації за умови, що довгострокові вигоди (long-term benefits) перевершать короткострокові втрати (short-term costs) від порушення оптимального статичного розподілу ресурсів [27].

Одним із сучасних вчених, які розвинули теорію порівняльних переваг на якісно новій основі, з'явився М.Портер, який на підставі обширного аналізу статистичного матеріалу, що охопив близько 100 галузей восьми промислово розвинених країн, сформував теорію конкурентної переваги країн, засновану на ідеї так званого конкурентного ромба. Примітно, що його теорію можна охарактеризувати як певний синтез екзогенного і ендогенного підходів.

Відповідно до теорії Портера, динаміка конкурентоспроможності економіки країни проходить кілька етапів: 1) стадія факторів; 2) стадія інвестицій; 3) стадія нововведень; 4) стадія багатства [28]. На трьох перших етапах відбувається зростання конкурентоспроможності національної економіки та добробуту, на четвертій стадії відбувається уповільнення зростання, і, в кінцевому рахунку, спад. Кожна зі стадій характеризується

специфічним механізмом управління інвестиціями та інноваціями, і економікою в цілому.

Наприклад, на стадії конкуренції на основі факторів виробництва з чотирьох складових конкурентоспроможного ромба найбільш розвинений лише один - параметри факторів. Національні галузі отримують свої переваги завдяки основним факторам виробництва: природним або трудовим ресурсам, тому й більша частина інвестиційних ресурсів задіяна там же. Економіка на цій стадії розвитку чутлива до світових економічних криз, зміни валютних курсів, які призводять до коливань попиту і відносних цін. Більшість країн, що розвиваються, знаходиться на цій стадії. Жодна країна не минула її, і небагатьом вдалося подолати стадію факторів виробництва.

На стадії конкуренції на основі інвестицій національні фірми готові і здатні до агресивного інвестування коштів в сучасне вискоєфективне обладнання і кращу на світовому ринку техніку і технологію, але, в той же час, випуск продукції, принаймні, не на одне покоління відстає від кращих світових зразків. На цій стадії присутні три з чотирьох складових конкурентного ромба, за винятком розвитку споріднених і підтримуючих галузей, що пояснюється залежністю країни на стадії конкуренції на основі інвестицій від іноземних технологій, постачальників. Національна економіка на цій стадії здатна сприйняти і поліпшити зарубіжну технологію, що сприяє формуванню її конкурентних переваг. Таким чином, економічне зростання такої економіки починає набувати інноваційний відтінок [54].

В ідеалі всі країни прагнуть увійти в стадію конкуренції на основі нововведень. Дана стадія характеризується наявністю і розвитком усіх складових конкурентного ромба, хоча, країни менш залежні від параметра факторів, так як на перший план висувається зростання конкурентоспроможності на основі нових техніки і технології. Зростає роль параметрів попиту, тому що підвищення доходів, рівня освіти, і прагнення до комфорту підтримує жваву внутрішню конкуренцію в багатьох галузях, прискорюючи модернізацію та оновлення виробництва. Таким чином, на цій

стадії йде взаємне зміцнення всіх складових конкурентного ромба. Коло сегментів, в яких національні фірми успішно конкурують, весь час розширюється, більше того, національні компанії активно виходять на міжнародні ринки.

Стадія конкуренції на основі багатства характеризується тим, що знижується інноваційна та інвестиційна активність, знижується рівень конкуренції, ставляться нові цілі, похвальні з соціальної точки зору, але не сприяючі динаміці розвитку. Одним із симптомів переходу на цю стадію є зростання числа злиттів і придбань, низька схильність компаній до ризику і впровадження інновацій, інертність економіки, що в кінцевому підсумку призводить до зниження темпів зростання економіки і конкурентоспроможності країни в цілому. Зважаючи на циклічність розвитку, країни можуть запобігти або подолати цю стадію, але циклічність не означає, що економіка повернеться до стадії факторного зростання.

На основі теоретичних положень впливу інвестицій та інновацій на формування конкурентних переваг та економічне зростання М.Портера, можна висунути тезу про адаптацію інвестицій та інновацій, яка забезпечує стійкість будь-якої економічної системи і підвищує конкурентоспроможність, а також викликає зміни в інституційному середовищі, які проявляються в інноваційно інвестиційному типі росту, що має нерівномірний характер прояву [93].

В рамках нашого дослідження ми не ставили перед собою завдання охоплення всіх теорій економічного зростання. Зокрема, залишилися нерозглянутими теорія Шумпетера, модель структурних перетворень Артура Льюїса, теорія міграційного розвитку Тодаро, теорії кумулятивного зростання і поляризованого розвитку, і багато інших, тому що, незважаючи на те, що об'єктом їх вивчення є економічне зростання, все ж розгляд проблем зростання в них відбувається в дещо іншому аспекті. Ми ж ставили перед собою завдання з'ясування взаємозв'язку інвестицій з економічним зростанням і можливих шляхів його оптимізації з метою досягнення

максимального позитивного ефекту для економіки і виявили наступні відмінні риси, характерні сучасному етапу досліджень на цю тему.

Кінець ХХ століття загострив протиставлення понять «реальних» і «фінансових» інвестицій, а також сприяв перегляду ефекту, що виконується сучасними фінансовими ринками на економічне зростання [31]. Частина вчених відстоює думку про важливу роль фінансового сектору в якості детермінанти економічного зростання (А. Галетовік, Дж. Гурлі, Дж. Олів'єр та ін.), інші (Дж. Тобін, Дж. Стігліц, Х.Гессе і т.д.) трактують сучасну динаміку зростання фінансових ринків як негативну, але вважають її тимчасовим феноменом. У світлі останніх тенденцій диспропорційного зростання фінансового сектору особливу роль придбали такі традиційні елементи спекуляцій як «herd effects» (раціональне пристосування до розвитку ринку) і «short-termism» (короткостроковість спекулятивних інтересів інвесторів). Якщо на початку ХХ століття фінансовий сектор можна було розглядати у вигляді сукупності механізмів, які опосередковують функціонування реального сектору та елементів, які обслуговують виключно інтереси капіталу, то в даний час через зазначені тенденції спостерігається зниження ефективності реального сектору.

Узагальнюючи теоретичні погляди на взаємозв'язок економічного зростання та інвестицій, слід зазначити, що для економічної думки характерне різноманіття концепцій економічного зростання з урахуванням інвестиційної складової. При цьому, виходячи з критеріїв взаємодії та каузальності, можлива систематизація з виділенням монокаузальних і полікаузальних моделей. До перших концепцій можна віднести ті, в яких інвестиції розглядаються як єдиний фактор росту. Наприклад, модель досягнення «повної зайнятості на основі мультиплікатора інвестицій» (Дж.М.Кейнс), модель «рівномірного темпу зростання» на базі екзогенних інвестицій (Е. Домар), модель «гарантованого темпу зростання» з урахуванням ендогенної функції інвестицій (Р. Харрод), модель «гармонійного зростання» з позицій структурної інвестиційної політики

(Дж.Робинсон), модель «циклічного зростання» з урахуванням механізму мультиплікації і акселерації (П. Самуельсон, Дж.Р.Хікс) [51].

До других належать неокейнсіанські моделі - «переходу до самопідтримуємого зростання» (У.Ростоу), економічного зростання на основі «збалансованого набору інвестицій» (Р.Нурксе), «незбалансованого зростання» (А.Хіршман), економічного зростання на основі інвестицій в людський капітал (Р.Солоу). Всі ці дослідження привели до розширення парадигми інвестицій та економічного зростання, взаємозв'язків між ними, і їх вивчення забезпечує створення нових моделей модернізації та оптимального економічного розвитку різних економічних систем.

1.2. Теоретичні аспекти формування територіальних інвестиційно-інноваційних систем

Виходячи з економічної діяльності розвинених країн, можна виділити наступні характерні економічні, структурні та інституційні компоненти, що сприяли зростанню, які виділяються в наступні основні групи:

- ресурсний потенціал суспільства, представлений в основному спадщиною попередніх поколінь (земельний, трудовий, сировинний, інфраструктурний та ін. потенціали);
- соціальний потенціал, представлений інноваційним, політичним потенціалами суспільства, які є в більшій мірі соціальними характеристиками, що включають в себе рівень політичного та науково-технічного розвитку суспільства, а також здатність суспільства не тільки адаптуватися до структурних та інституційних змін, але й ініціювати ці зміни;
- інвестиційний потенціал, представлений фінансовими ресурсами суспільства як власними, так і залученими, необхідними для досягнення економічного зростання.

Виділені фактори взаємозалежні і корелюють між собою, але саме їх оптимальне співвідношення сприяло свого часу економічному зростанню розвинених країн. Економічне зростання можна розглядати з наступних позицій: з точки зору використання природних і трудових ресурсів, з точки зору рівня та якості використання технологій, з точки зору використання інвестиційного потенціалу. В рамках нашого дослідження ми вивчаємо саме вплив інвестицій на економічне зростання, оскільки саме від напрямків використання інвестиційних ресурсів залежить якість і характер динаміки зростання [95].

Таким чином, необхідною умовою розвитку економіки, успішної реалізації структурних перетворень, зміцнення конкурентних позицій на світовому ринку є інвестиційні ресурси. Поява економічного феномена «нових індустріальних країн» Південно-Східної Азії, перехід до широко фронтального розвитку сучасних наукоємних галузей стало можливим завдяки швидкому зростанню інвестицій в економіку цих країн.

Для оцінки інвестиційної активності і ступеня впливу інвестицій на розвиток національної економіки, визначення ефективності їх використання, необхідно уточнити соціально-економічний зміст поняття «інвестиції».

В силу того, що інвестиції визначають процес виробництва матеріальних благ і товарів необхідно мати на увазі, що категорія «Інвестиція» може бути економічною та правовою. В економічній літературі дано досить багато визначень, але не всі визначення, пропоновані різними авторами, є вичерпними, що викликано складністю і багатоаспектністю самого явища. Найбільш поширене визначення: інвестиції - це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються інвестором в об'єкти підприємницької діяльності. В економічному сенсі інвестиції визначаються, як «процес вкладення живої праці і матеріалізованої праці для створення виробничих потужностей, за допомогою якого в процесі виробництва жива праця створює більшу вартість, ніж споживає».

Як показує аналіз економічної літератури, термін «капітальні вкладення» - це, як правило, фінансові витрати на відтворення основних фондів. Так, наприклад, Хачатуров Г.І. пропонує під капітальними вкладеннями розуміти витрати на відтворення основних фондів, їх збільшення і вдосконалення. М.І. Кулагін пропонує розуміти під інвестиціями в економічному сенсі довгострокові вкладення коштів у промисловість, транспорт, сільське господарство і в інші галузі національної економіки з метою отримання прибутку [94].

Ще більш просторові визначення дають зарубіжні економісти. Зокрема, Дж.М. Кейнс вважав, що інвестиціями є «поточний приріст цінності капітального майна в результаті виробничої діяльності даного періоду» або та «частина доходів за даний період, яка не була використана для придбання».

На думку Б.Н. Кузик, наведені визначення інвестицій містять характерні ознаки: це процес витрат живої і матеріалізованої праці, тобто інвестиційні кошти витрачаються на предмети і засоби праці, а також на працю, вкладену у виробництво матеріальних і духовних благ, тобто в справу, підприємство, це накопичена і невикористана для споживання частина доходів за певний період виробничої діяльності та знову вкладена у виробництво [104].

Закон України від 18.09.1991 № 1560-ХІІ «Про інвестиційну діяльність» також дає визначення поняття «інвестиції». Згідно з цим законом, «інвестиції» - це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект [1]. Перелік цих майнових прав, перерахованих у законі досить великий, наприклад, до інвестицій відносять будь-яке право на здійснення діяльності, засноване на ліцензії або в іншій формі надане державним органом, а також прибуток, отриманий і реінвестований на території України.

Визначення охоплює багатоаспектність інвестицій, наступне:

«Інвестиції виражають усі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності та інших видів діяльності, в результаті якої формується прибуток, і створюється мультиплікативний ефект в економіці».

До інвестицій відносяться рухоме і нерухоме майно та майнові права, право утримання, облігації та інші боргові зобов'язання, акції, а також інші форми участі в комерційних організаціях і вимоги грошових сум, товарів, послуг і будь-якого іншого виконання за договорами, пов'язаними з інвестиціями. Крім того, до цього переліку додано право на результати інтелектуальної діяльності, включаючи авторські права, патенти, товарні знаки, промислові зразки, технологічні процеси, ноу-хау, нормативно-технічну, архітектурну, конструкторську і технологічну проектну документацію.

Теоретично існує розподіл інвестицій на фінансові та реальні (інвестиції в нефінансові активи) [15]. Фінансові вкладення підприємств - вкладення в цінні папери, процентні облігації державних і місцевих позик, статутні капітали інших підприємств, створених на території країни або за її межами, різні фінансові інструменти та інші. Вкладення в цінні папери називають портфельними інвестиціями. Реальні інвестиції - це вкладення в основний капітал, в нематеріальні активи (патенти, ліцензії, програмні продукти, НДДКР тощо), у приріст оборотних коштів, на придбання нерухомості та об'єктів природокористування, витрати на капітальний ремонт та ін. Але й тут виникає спірне питання. Якщо нерухомість куплена з метою перепродажу, то вона не може класифікуватися як реальна інвестиція, а повинна класифікуватися як фінансова, маючи під собою короткострокову спекулятивну мету.

Існуючий поділ інвестицій на реальні та фінансові не цілком точно передає зміст їх відмінності; на наш погляд, все ж більш обґрунтованим є поділ інвестицій на виробничі та спекулятивні. Виробничі інвестиції роблять безпосередній вплив на сукупну пропозицію, і в проміжку на сукупний

попит, так як частина інвестицій іде на купівлю обладнання, товарно-матеріальних цінностей, на виплату заробітної плати. Таким чином, йде наповнення економічного зростання країни з боку сукупної пропозиції, і з боку сукупного попиту. Спекулятивні інвестиції через свій короткостроковий ефект роблять на сукупний попит, та їх вплив на процес виробництва скоріше негативний, ніж позитивний, так як їх швидка і висока окупність сприяють відволіканню інвестицій з реального сектору. Крім того, значна присутність даного виду інвестицій підіграє економіку зсередини, сприяючи більшій інфляції [13].

Присутність і того, і іншого виду інвестицій є природним для країн ринкової економіки, але вони принесуть позитивний ефект тільки в разі досягнення балансу між ними. Дані про співвідношення оборотів в світовій економіці інвестицій реального і фінансового сектору свідчать про те, що інвестиції в реальний сектор економіки нечисленні. В цілому капіталізація світових ринків акцій зросла за 20 років у 13 разів, у той час як сукупний ВВП збільшився в 2,5 рази. У підсумку співвідношення капіталізації до ВВП в світі підвищилося з 23 до 118% [33].

З позицій територіальної прив'язки інвестиції - це довгострокові вкладення всіх видів капіталу, що направляються в об'єкти виробничого та невиробничого призначення з метою отримання доходу (прибутку), соціального або іншого корисного ефекту, а також підвищення конкурентоспроможності економіки території (регіону, муніципального освіти) та виходу її на траєкторію стійкого зростання.

Можна виділити п'ять основних дефініційних ознак категорії «інвестиції»:

1 Економічна категорія «інвестиції» постає як вельми складне, суперечливе, неоднозначно трактоване поняття, пізнати яке можна використовуючи міждисциплінарний підхід, досягнення та інструментарій різних наук, у тому числі регіональної економіки.

2 Інвестиції являють собою багатоаспектні вкладення (переміщення)

капіталу, які можуть реалізовуватися в різних формах і спрямовуватися на досягнення різноманітних цілей (економічних, соціальних, екологічних, інноваційних, інфраструктурних та інших).

3 У визначенні категорії «інвестиції» слід виділяти макро-, мезо- і мікроекономічний підходи дослідження.

4 Різні інвестиційні ресурси є визначальним фактором сталого зростання не тільки підприємства, а й економіки країни, її регіонів і муніципальних утворень.

5 Конкурентоспроможність регіону та його муніципальних утворень залежить від здатності залучати інвестиційні ресурси, а також вводити нововведення [2].

Інвестиційна діяльність в контексті регіональної економіки - це сукупність безлічі законодавчо забезпечених послідовних, мотивованих практичних дій по вкладенню та ефективному використанню інвестицій (грошових та інших засобів) в масштабах регіону і вхідних до його складу муніципальних утворень з метою приросту валового регіонального продукту (ВРП) або досягнення іншого корисного ефекту (результату) з урахуванням наявних повноважень і ресурсів;

Інвестиційний процес розуміється нами як послідовна зміна сукупності послідовних дій та операцій (етапів, фаз) щодо здійснення інвестиційної діяльності на певній території в конкретний час з метою досягнення певного результату. Інвестиційний процес, на нашу думку, - це реальний процес виробництва та накопичення засобів виробництва і фінансів для забезпечення руху і відтворення капіталу в усіх сферах господарства регіону з метою його (капіталу) трансформації в продукцію, послуги, блага, в підвищення показників якості життя населення.

Сучасний інвестиційний процес (як, втім, і інвестиційна діяльність в цілому) у просторі регіональної економічної системи (мезосистеми) можливий тільки на основі формування та вдосконалення особливого механізму, що регулює цей процес у часі і просторі.

Регіональна інвестиційна політика (РІП) - це складова частина регіональної політики, здійснювана цілеспрямовано державними, регіональними та муніципальними органами влади та управління, а також іншими суб'єктами (інвесторами), спрямована на мобілізацію та ефективне використання інвестиційного потенціалу території, на активізацію і стимулювання інвестиційних процесів в регіоні з позиції досягнення тактичних і стратегічних цілей розвитку (саморозвитку) регіону.

У даному визначенні відображені три основні ознаки регіональної інвестиційної політики з позиції регіональної економіки. Зокрема:

1) регіональна інвестиційна політика - це особливий вид багаторівневої і багатокомпонентної державної економічної політики, суб'єктами якої виступають державний, регіональний та місцевий рівні влади, а також інші фізичні та юридичні особи - суб'єкти інвестиційної діяльності, здійснюючі вкладення власних, позикових і залучених коштів у формі інвестицій і забезпечуючих їх цільове призначення;

2) регіональна інвестиційна політика тісно пов'язана не тільки з іншими «приватними» регіональними економічними політиками (наприклад, промисловою, фінансовою, інноваційною тощо), але і з іншими відносно самостійними регіональними політиками (наприклад, екологічною, соціальною, містобудівною тощо);

3) головні цільові установки регіональної інвестиційної політики полягають в ефективному інвестиційному забезпеченні процесу комплексного соціально-економічного розвитку регіону, стійкому зростанні якості життя населення, у здатності регіону відповідати на виклики зовнішнього середовища і максимально задовольняти запити жителів території.

Виходячи з наведеного вище трактування регіональної інвестиційної політики, слід виділити такі основні принципи її формування, як комплексність, адаптивність, ефективність, баланс інтересів, пріоритетність (вибірковість), оптимальне поєднання ринкових методів господарювання і

методів державного (регіонального) регулювання інвестиційної діяльності, гласність і прозорість процедур формування і механізмів реалізації, гнучкість (еластичність), рівноправність інвесторів, обов'язковість участі регіональних влад в інвестиційній діяльності.

Конфігурація регіональної інвестиційної політики представлена на рис. 1.1.

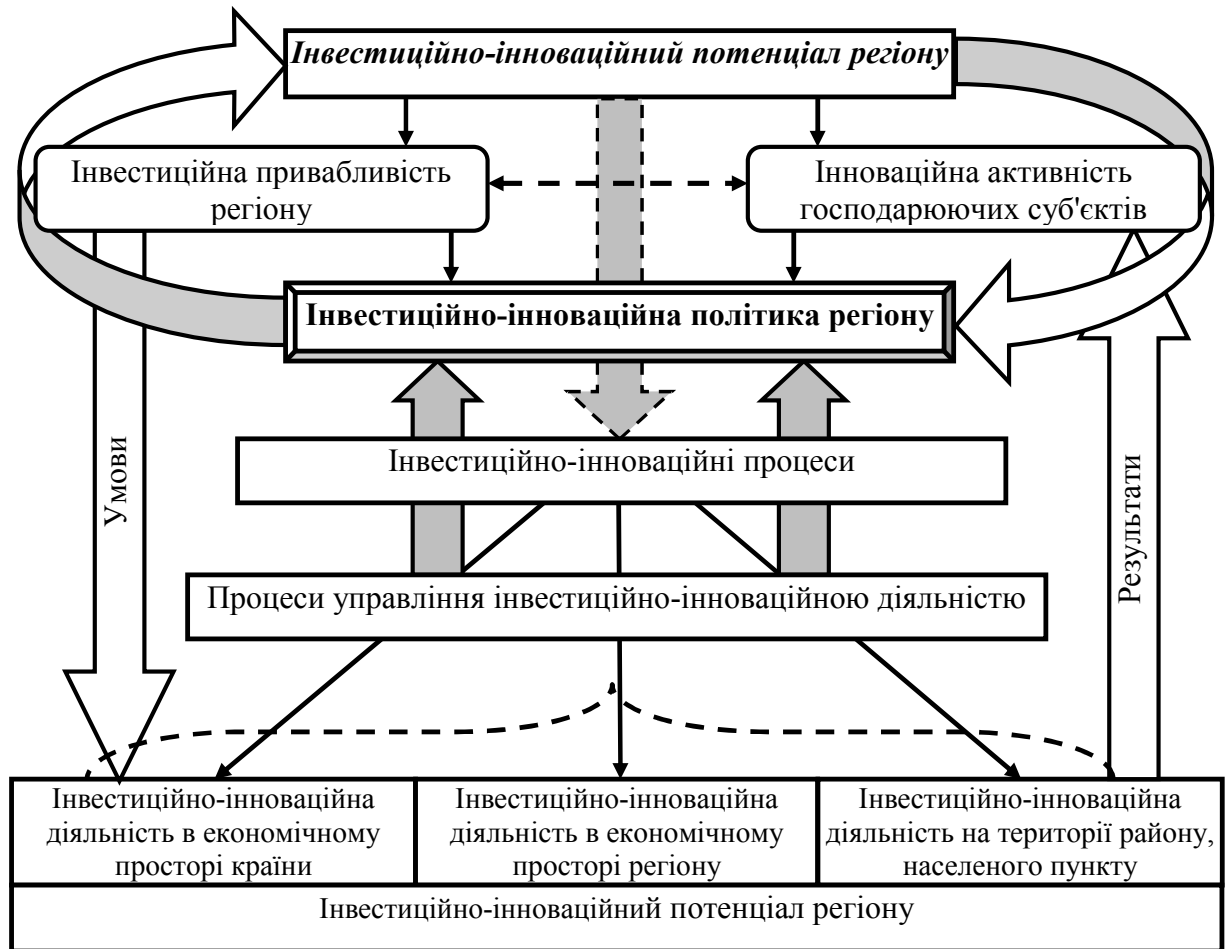

Рис. 1.1. Узагальнена модель формування регіональної інвестиційної політики

Перш за все слід формувати в регіоні інвестиційний клімат, бо він є економічним регулятором, що дозволяє управляти процесом інвестиційної діяльності на території, координувати розвиток регіональної економічної системи і, як наслідок, якість життя населення.

Формування і розвиток регіональної інвестиційної політики можливе тільки на основі створення та функціонування особливого механізму

регіональної інвестиційної політики. Цей досить складний і масштабний механізм являє собою сукупність конкретних методів, інструментів, процедур, прийомів, правил, технологій, зв'язків і відносин (горизонтальних, вертикальних, прямих, зворотних, безпосередніх, непрямих, найближчих та віддалених, проміжних і кінцевих, загальних і локалізованих), за допомогою яких регіональні, муніципальні та інші уповноважені інститути та органи регулювання впливають на інвестиційну діяльність на території відповідно до заданих цільових установок, визначеними соціально-економічною політикою держави [5].

Особливо потрібно підкреслити ту обставину, що цілеспрямований вплив органів державного управління та місцевого самоврядування в межах їх компетентності на всіх учасників інвестиційного процесу в інтересах досягнення намічених цілей соціально-економічного розвитку території і є сутністю механізму реалізації інвестиційної політики.

У розвинених країнах ринкової економіки, які давно пройшли період індустріального становлення, існування ринку спекулятивних інвестицій не утрудняє поступального розвитку економіки в цілому, хоча іноді є джерелом виникнення спонтанних криз. У випадку України, цей поділ робить скрутним економічне зростання, відволікаючи значну частину ресурсів на спекулятивні операції.

Класичне розуміння механізму інвестування зводиться до процесу утворення інвестиційних джерел у одних господарюючих суб'єктів, які представляють собою ні що інше, як нагромадження заощаджень і самостійне використання або передачу частини цього накопичення іншим господарюючим суб'єктам з метою отримання більшого доходу в майбутньому. Таким чином, інвестиційний механізм являє собою взаємодію тієї й іншої групи, а точніше являє собою механізм трансформації заощаджень в інвестиції.

За характером власності і виникаючої відповідальності джерела інвестування поділяються на власні та залучені, економічна суть яких

зводиться до наступного. Залучені джерела інвестування (позики банків, векселі, облігаційні позики, та ін.), збільшуючи наші фінансові ресурси в момент здійснення позики, зменшують наші майбутні фінансові надходження на суму цієї позики [38].

Об'єктами інвестування є інвестиційні проекти, основні засоби, цінні папери, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, майнові права. Суб'єкти інвестиційної діяльності - інвестори (постачальники інвестицій на ринок) і учасники, що забезпечують здійснення інвестицій. І в якості учасників, і в якості інвесторів можуть виступити підприємства, які залучають позики, що випускають акції, держава, фінансові інститути, фізичні особи.

Суб'єкти інвестиційного ринку реалізують інвестиційний попит і пропозицію через інвестиційний ринок, де відбувається процес обміну. Основним мотивом для прийняття рішення щодо інвестування є перевищення рівня очікуваного доходу над рівнем доходу зараз. У момент реалізації інвестицій на ринку в якості альтернативи розглядаються різні об'єкти інвестування, зіставляються прибутковості і ризики вкладень в альтернативні об'єкти. На підставі проведеного аналізу і зіставлення зазвичай приймається рішення на користь найбільш оптимального з точки зору ризику і прибутковості об'єкта інвестування.

Учасники інвестування діляться на професійних і звичайних. Незважаючи на загальний мотив і принципи інвестування, звичайні учасники менш інформовані щодо наявних альтернативних об'єктів, застосовують спрощені методи порівняльного аналізу, і більш схильні до імпульсивного, поверхневого сприйняття інформації. Професійні учасники використовують розроблені методи оцінки ефективності інвестицій, використовують методи фундаментального і технічного аналізу, більш інформовані і здатні до адекватної оцінки ситуації на ринку. Асиметричність інформації та реакції учасників інвестування створює природне середовище для реалізації інвестиційного процесу [73].

В якості інвесторів і споживачів інвестиційних благ можуть виступати: державні та місцеві органи влади; громадяни; підприємства фінансового та нефінансового сектору; некомерційні організації; а так само іноземні фізичні та юридичні особи, держави і міжнародні організації. Інвестиційна активність в країні залежить від існуючого інвестиційного клімату, який спонукає всі сектори економіки, а так само зовнішніх інвесторів до активного процесу інвестування.

Інвестиційний клімат - сукупність політичних, соціальних, економічних, організаційно-правових, фінансових, соціокультурних, географічних чинників, що зумовлюють привабливість і доцільність інвестування в ту чи іншу господарську систему [35, с.57]. Існують і дещо інші визначення, в яких під інвестиційним кліматом розуміють «набір факторів, специфічних для даної країни і визначаючих можливості і стимули фірм до розширення масштабів діяльності на основі здійснення продуктивних інвестицій, створення робочих місць, активної участі в глобальній конкуренції» [41].

У сучасних умовах виявлення впливу інвестицій на економічне зростання досліджується за допомогою визначення інвестиційного потенціалу країни. Інвестиційний потенціал ототожнюється з поняттями інвестиційної ємності або інвестиційної потреби [39]. Також інвестиційний потенціал розглядається з точки зору ощадної квоти. Так, у працях українського економіста Мельохіна Ю.В. сукупний інвестиційний потенціал держави розглядається як фінансовий резерв для поступального розвитку економіки, який формується за рахунок заощаджень, що представляють собою накопичений і сконцентрований в грошах або інших ліквідних активах набір потреб, підлягаючих задоволенню в майбутньому [38].

Підвищення інвестиційного потенціалу передбачає створення такої гіпотетично оптимальної бюджетно-податкової, фінансово-економічної, організаційно-правової системи, що підтримують трансформацію заощаджень в інвестиції і далі в дохід, яка спочатку буде залучати

інвестиційні ресурси в офіційний сектор економіки, минаючи тіньовий. Існування тіньової економіки, та пов'язаних з нею відтоків частини ресурсів є об'єктивно визнаною реальністю. Питань тіньової економіки в процесі розвитку людського суспільства особливу увагу приділив у своїх дослідженнях М. Тодаро. У питанні осмислення поняття «тіньова економіка» ми згодні з Єлісеєвою І.І., Капраловою Е.Б, Щиріним А.Н [36], які під тіньовою економікою розуміють «сукупність операцій, що суперечать вимогам обліку, оподаткування та чинного законодавства, і призводять до появи матеріальних і фінансових потоків, які не виділяються відкритими перевірочними методами». Таким чином, для підвищення інвестиційного потенціалу, сприяючого сталому економічному зростанню, необхідно мінімізувати негативний вплив тіньового ринку.

Економіка країни має чітко виділені сектори, які відіграють певну роль і мають ступінь впливу на економіку. Кожен з них може одночасно виступати і в ролі споживача, і в ролі виробника будь-яких благ, у тому числі інвестицій.

Кожен з учасників цих секторів має свої ощадні та інвестиційні мотиви. Домогосподарства здійснюють заощадження, створюючи поточні фонди на купівлю дорогих товарів тривалого користування, накопичення на непередбачений випадок і старість. Держава звичайно інвестує у проекти, непривабливі для приватного сектору, але соціально значимого, а так само створює фонди розвитку з метою забезпечення стійкого зростання країни. На даному етапі розвитку економіки України перед державою стоїть важливе завдання коригування інвестиційної політики в посткризовий період. Держава повинна стати провідником інвестицій для розвитку малого та середнього бізнесу, реорганізувати структуру бюджету та фондів розвитку, виробити ефективний механізм трансформації внутрішніх заощаджень в інвестиції.

Сектор некомерційних організацій здійснюють інвестиції без мети максимізації доходів, з метою реалізації будь-яких соціальних місій.

Фінансовий сектор акумулює заощадження різних секторів економіки одночасно і в якості фінансового посередника, який сприяє перерозподілу фінансових ресурсів, і в якості суб'єкта ринку заощаджень, оскільки має своєю метою максимізацію прибутку. Акумульовані ним заощадження являють собою тимчасово вивільнені з обороту фінансові ресурси населення, підприємств та інших суб'єктів економіки. Будучи посередниками в процесі трансформації фінансових ресурсів в інвестиції, фінансові інститути спочатку мають різні цілі з суб'єктами кредитування. Об'єктивними причинами цього є, що в процесі кредитування вони виступають з різних сторін інвестиційного процесу. Фінансові інститути воліють роботу з короткостроковими позиками в силу їх більшої передбачуваності і меншого ризику. З іншого боку, основна частина залучених ними ресурсів з тієї ж причини є поточними зобов'язаннями фінансових інститутів, і щоб уникнути кризи ліквідності вони не мають іншої альтернативи [13].

Населення та інші потенційні інвестори зацікавлені в акумулюванні вільних коштів в короткостроковій і високоліквідній формі, а споживач, що інвестує у виробництво, зацікавлений у довгострокових вкладеннях. Часто прибутковість інвестування виробничих проектів невисока, а термін окупності становить не менше трьох років.

Дозвіл протиріч інтересів між різними секторами та учасниками інвестиційного процесу можливий через створення умов і стимулів для власників заощаджень збільшувати термін накопичення; ефективну систему інвестиційних інститутів, здатних управляти розподілом і рухом фінансових ресурсів; а так само через механізм переоцінки вартості акцій у разі розвиненого фінансового ринку, що є гарним стимулом як для компанії, в яку інвестують, так і для власників акцій цієї компанії.

Припустимо, що держава, подібно індивідуальному підприємцеві, стоїть перед вибором інвестування, але спектр можливих і необхідних вкладень ширше: у високотехнологічні промислові галузі, сировиннодобувні, в сільське господарство, в науку і освіту, охорону здоров'я та інші сфери

діяльності. На відміну від мікроекономічної схеми, умови створення моделі не можуть включати в себе умову взаємовиключення проектів, так як держава не може відмовитися від фінансування соціально-значущих проектів на користь більш вигідних комерційних. З іншого боку, умова обмеженості місткості ринку зберігається, тому завдання державної політики зводиться до того, щоб своєчасно оцінити необхідність спрямування інвестиційних вкладень в ту чи іншу сферу діяльності, і залучити туди не якомога більше інвестицій, а оптимальну кількість інвестицій [19].

Таким чином, інвестиційні процеси є основним фактором, що впливає на стале економічне і соціальне процвітання будь-якої країни. Інвестиції в тривалому періоді призводять до накопичення капіталу, зростання потенційного випуску товарів і послуг та забезпечення економічного зростання.

Ефективність регіональної політики в значній мірі залежить від якості аналізу та достовірності прогнозування соціально-економічних процесів у територіальних системах. Вивчення процесів тривалої протяжності дозволяє оцінити рівень інноваційного розвитку регіонів. До недавнього часу теорія довгохвильових коливань в економіці ґрунтувалася на аналізі показників макрорегіонів. Перенесення розгляду довгохвильової проблематики на мезо- і мікрорівень здатний стимулювати комплексне дослідження регіонів різного таксономічного рангу, поєднувати при цьому методи як економічної, так і географічної науки [16].

Регіонам України властива як технологічна, так і просторова нерівномірність розвитку. Стає все більш очевидно, що модель зростання економіки, заснована переважно на експорті сировини, а також логістичній функції, не здатна забезпечити зростання якості життя населення. Фактори, що визначають інноваційний напрямок розвитку на регіональному та локальних рівнях України, вивчені недостатньо повно.

На трансформацію територіальних соціально-економічних систем (ТСЕС) впливають три основні її складові - населення, природно-ресурсна і

господарська, які беруть участь у відтворювальному процесі і підвладні впливу циклів. Всі ці три складові ТСЕС мають свою внутрішню періодичність і тісно пов'язані між собою.

Форма просторової організації суспільства складається під впливом соціально-економічних процесів, а зміст цих процесів визначається, в першу чергу, рівнем технологічного розвитку. Створення та розповсюдження інновацій змінює структуру всіх компонент громадської діяльності: природно-ресурсної, виробничої та населення. Інновації проникають в кожен з функціональних підсистем ТСЕС і змінюють їх характеристики, привносячи ритмічні закономірності розвитку. Виникнення і поширення найважливіших інновацій підкоряється циклічним процесам, відомим як цикл Кондратьєва. У просторі інновації утворюють ядро-периферійні системи (ЯПС). На підставі матеріалів робіт вітчизняних вчених по кожній з названих вище компонент встановлено, що рівень розвитку ТСЕС визначається характеристиками ЯПС окремих інновацій, накладаних одна на одну і взаємопроникних. Нерівномірність розподілу інновацій в просторі (поляризація інновацій) обумовлена просторовими особливостями розміщення і «накладення» підсистем ТСЕС.

Незважаючи на те, що уявлення про довгохвильові коливання у світовій економіці з'явилося ще на початку ХХ ст., досі серед дослідників тривають суперечки про причини, що викликають підйоми і спади в розвитку соціально-економічних систем і про способи впливу на них. Як правило, розгляд цих питань ґрунтується на аналізі показників макrorівня, хоча зародження інновацій, що лежать в основі довгих хвиль, локалізовано, а їх поширення обумовлено характером інфраструктурних та інституційних зв'язків на мезорівні [14].

Різні типи територій («центр», «провінція», «периферія») виконують різні функції в інноваційному циклі і мають різну здатність адаптуватися до нововведень. На основі концепції Центр-Периферія можна розглянути роль певних типів територій в інноваційному циклі, а також їх здатність

адаптуватися до нововведень. Градації всередині системи Центр-Периферія визначаються відповідно до інтенсивності соціально-економічних процесів і властивих їм якісним відмінностям. Слід виділяти виробничі, торгово-фінансові (пов'язані з обігом капіталу) і культурні ЯПС.

В основі динаміки соціально-економічних процесів у регіонах лежать інновації, поширення яких у часі носить циклічний характер, а в просторі веде до створення ЯПС.

Увагу потрібно приділяти таким параметрам, як запізнювання піків інвестицій, продуктивності та ВРП відносно один одного. З точки зору прийнятого світового датування циклу Кондратьєва, створюваного на фазі спаду довгої хвилі (приблизно, 1970 - 1994 рр.), інновації утворюють пропульсивні галузі в період росту, очікуваного з середини 1990-х рр. Якщо приймати одну четверту циклу за 14 років ($56/4$) (це час запізнювання, яке відокремлює пік хвилі ефективності нововведень від піку хвилі норми прибутку і капіталовкладень), то можна підрахувати, що цей час має припадати на 2016-2015 рр., що в дійсності не підтвердилося. Проведений аналіз динаміки галузевих складових ТСЕС, а також ключових соціально-економічних показників не дозволяє логічно пов'язати її з динамікою довгохвильових процесів. Однак інноваційні процеси, які запускаються на висхідній фазі циклу Кондратьєва, проявляють себе в якісній зміні соціально-економічних процесів і, відповідно, розвиток компонент ТСЕС в тій чи іншій мірі буде обумовлено ними [12].

Одним з найважливіших відмінностей Центру і периферійних районів є інфраструктура. Відомо, що для формування і розвитку нових форм просторової організації продуктивних сил вирішальне значення має випереджальний розвиток інфраструктури. Він дозволяє новоствореним інноваціям дифундувати від більш розвинених регіонів у менш розвинені. У період розвитку для регіонів різного типу той чи інший вид інфраструктури отримує першочергове значення. Наприклад, для ефективної взаємодії центральних регіонів з периферійними важлива інтенсивність транспортного

сполучення. При взаємодії регіонів-центрів між собою першочергова роль належить інформаційній складовій (наприклад, дані про стан фондових ринків). Нарешті, енергетична інфраструктура стає ключовою ланкою між «центром» і «провінцією».

Особливість розвитку транспортної інфраструктури полягає в тому, що в межах України відмінності в щільності населення зумовили відмінності в щільності транспортної системи.

Фазові переходи процесу урбанізації можна виявити при вивченні процесів зміни чисельності населення в населених пунктах різного розміру в часі. Динаміка зростання населення в містах різного рангу повторює процеси дифузії інновацій та поступового перенесення виробництв з центральних мікрорегіонів в провінційні. Відмінною особливістю регіону (з точки зору урбаністики) є значний розрив між найбільшим містом та іншими містами, чисельність населення яких не перевищує 500 тис. жителів.

На відміну від розвинених країн Європи та Америки, контрурбанізація була викликана зниженням життєвого рівня населення і частковим поверненням до «натурального» господарства [15].

Відбулося повернення ключових макроекономічних показників регіонів України до рівня 1980-х рр., за цей період контури світової економіки істотно змінилися. При цьому транспортна та енергетична інфраструктура, а також система виробництва регіонів не зазнали якісних змін, що дозволяють вийти на новий рівень технологічного розвитку.

На рубежі XX-XXI століть погляд на інновації та економічну ефективність в постіндустріальних країнах зазнав значних змін. Традиційно, оцінка технологічної та інноваційної активності фокусувалася на інвестиціях в НДДКР і їх віддачі. Однак взаємодія між учасниками інноваційного процесу так само важлива, як і інвестиції в дослідження і розробки. Сьогодні дослідження інноваційних систем спрямовані на вивчення зв'язків і взаємодію між державою, бізнесом, дослідницькими організаціями та ВУЗами. У дослідженнях Девіда А. Вольфа з питань інновацій відзначається

взаємозалежність економічних, політичних та соціо-культурних факторів і зростаюча роль географічної близькості, у впливі на інноваційні процеси [17].

Розвитку теоретичних досліджень інноваційних систем у світі сприяли три чинники: 1 - усвідомлення економічної важливості знань і перехід до економіки знань; 2 - застосування системного підходу до досліджень процесів економічного розвитку; 3 - зростаюча кількість інститутів суспільства, залучених до генерації знань.

Визначення, що дається в концепції інноваційних систем, має два виміри. Перший пов'язаний з масштабом новизни, і інновації можна розділити на абсолютні - нові для людства, локальні - нові для країни або території, суб'єктні - нові для окремої бізнес одиниці, і об'єктні - вже існуючі в бізнесі одиниці і просто тиражовані. У концепції інноваційних систем розглядаються перші три види, як мають ключове значення для економічного зростання. Об'єктні інновації виключаються з розгляду. Це визвано необхідністю відобразити суспільний ефект інновації. Тобто інновація, будучи одного разу зроблена, створює додану вартість при кожному її впровадженні. Чим більше разів вона застосовується, тим вище суспільний ефект.

У країнах, що розвиваються, страх опинитися за бортом технологічної революції, а також оптимізм, викликаний низкою публічних прикладів успіху в високотехнологічних галузях, створюють основоположну мотивацію для пошуку шляхів підтримки інновацій і технологічних активностей.

Очевидно, що різниця між інноваційними системами розвинених країн не кількісна, а якісна. Тим не менш, Україну важко ставити в один ряд з іншими країнами.

Головна відмінність інноваційної системи полягає в розвиненості її інфраструктури і нерозвиненості системи зв'язків - її динамічної складової (рис. 1.2).

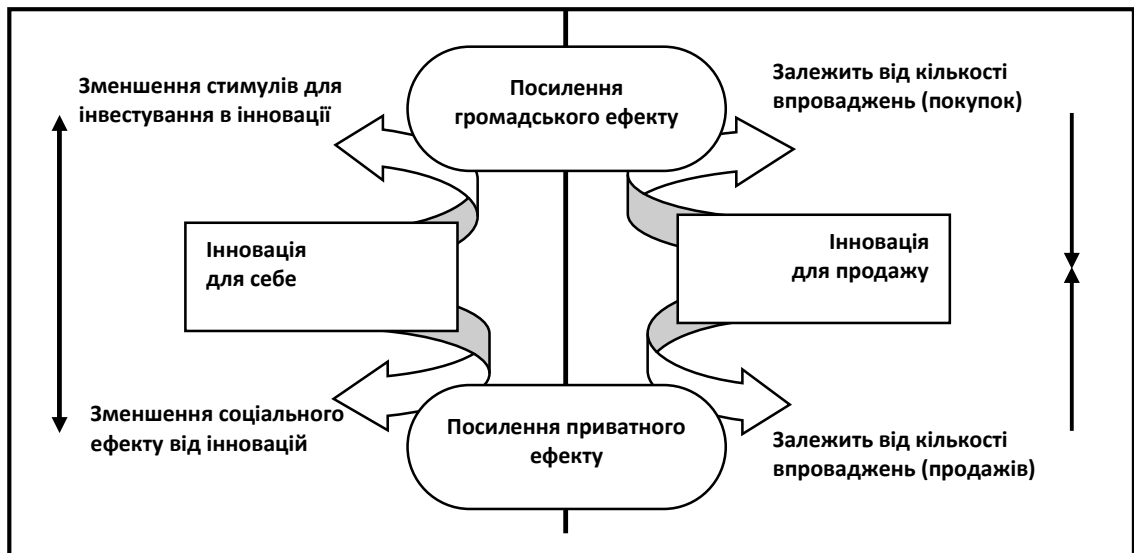

Рис. 1.2. Ефекти інновацій

У роботах ряду авторів стверджується, що технологічні активності часто регіонально сконцентровані, тому що оборот знань, як правило, локалізований. Оборот знань, що є первинним двигуном в останніх теоріях довгострокового економічного зростання, це здатність економічних агентів впроваджувати нові технології та інновації без повної компенсації затрат і часу, витрачених їх виробником та / або володарем. Інновації спочатку з'являються в компаніях, університетах і лабораторіях, розташованих в певному місці. Подальше поширення і дифузія знань подібних інновацій, а також викликає ними оборот, в першу чергу виникають серед агентів, розташованих у безпосередній географічній близькості, що викликано тим, що інновації є неявними за своєю природою або тим, що їх успішне впровадження вимагає елемента активного навчання на власному досвіді (learning-by-doing). Дані фактори підвищують ймовірність географічного зосередження дослідницьких і технологічних агентів. Технологічний бізнес розташовується поруч з високотехнологічними компаніями й дослідницькими інститутами для того, щоб брати участь в обороті знань, тим самим, підсилюючи привабливість територіальних інноваційних систем і викликаючи їх зростання залученням нових високотехнологічних компаній [10].

Соціальні та інституціональні змінні, які визначають інноваційні можливості, все частіше є атрибутами регіонального та місцевого рівня.

Сьогодні провідні інноваційні компанії вчать використовувати вигоди подібних географічно концентрованих, інноваційних регіонів, ведучи діяльність, пов'язану з науковими дослідженнями, як в країні розміщення головної організації, так і в локальних центрах знань. А при виборі місця дислокації вони скоріше схиляються на користь регіонів, які забезпечують кращі можливості для навчання та інновацій. Причини цього, з погляду фахівців такі:

- Географічна близькість полегшує більш тісні і зазвичай особисті взаємодії, які роблять можливим «навчання через взаємодію» (learning-through-interaction).

- Компанії, концентровані в регіоні, є носіями загальної культури і цінностей, які полегшують процес соціальної адаптації. Дослідження показують, що подібні компанії вибудовують з плином часу неписаний «кодекс спільної поведінки» і розмовляють спільною мовою. Так як більшість найбільш важливих знань, переданих між сторонами інноваційного процесу, швидше неявні, ніж явні (формалізовані), усунення бар'єрів в особистих комунікаціях дає незаперечні переваги компаніям, які є учасниками подібного обміну.

Схеми співпраці акцентують увагу на поліпшенні якості і кількості взаємодій елементів системи. Посилена роль спільних досліджень та інших взаємодій в системі.

Фахівці виділяють три основні стадії територіальної взаємодії освіти, науки та виробництва при формуванні територіальних інноваційних систем [127].

Для першої стадії характерна провідна роль університетських центрів, які перебували або в невеликих містах, або в найбільших агломераціях. Університети стягували в ці центри спеціалізовані лабораторії і інститути, конструкторські бюро, які займалися розробкою нових технологій і

виробництв, і одночасно виконували роль своєрідних «інкубаторів» науково-технічних фірм.

Для другої стадії характерний процес поступової концентрації прикладної науки в промислових районах, повторюючи укладену територіальну структуру економіки.

Третя стадія приблизно відповідає сучасному етапу НТР. Для неї характерно те, що старопромислові райони «... як би втрачають своє виняткове право зосереджувати установи науки і все їх більше число, причому найбільш сучасного рівня, виникає в районах нового освоєння».

Відповідно до етапів розвитку виробництва, відбувається розвиток форм його інтеграції з науково-дослідними інститутами і всіма рівнями освітньої системи, включаючи вузи. Роль і місце останніх у цьому процесі підвищується в міру появи і вдосконалення різноманітних напрямків і форм інтеграції [141].

Територіальна інноваційна система - це елемент інноваційної структури, основу якої складає науково-технічний комплекс, що об'єднує установи науки, освіти і виробництва, спрямований на створення знань, розробку сучасних технологій і відповідних умов нових цінностей. Разом з тим, це локальна соціально-економічна система, створення якої підвищить конкурентоспроможність регіону та забезпечить підвищення рівня і якості життя жителів регіону.

При аналізі закордонних форм територіальної інтеграції ОНП необхідно враховувати факт їх реалізації в країнах, що мають значну культурно-історичну специфіку. Це пояснює як велика кількість національних форм територіальної інтеграції, так і значні різночитання в їх визначеннях.

1.3. Напрями удосконалення механізму інвестування інноваційної діяльності в регіонах

У сучасних умовах зовнішнього середовища, швидке формування раціонального механізму інвестування інноваційної діяльності є однією з умов досягнення високих темпів соціально-економічного розвитку народногосподарського комплексу, результативної взаємодії всіх суб'єктів інноваційного процесу, ефективного використання матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних ресурсів національної економіки як у поточному періоді часу, так і в стратегічній перспективі. У період науково-технічного прогресу інновації є одним з основних факторів, що забезпечують отримання переваг у конкурентній боротьбі як на національному, так і на міжнародному ринках, що формують умови сталого економічного зростання як окремих галузей, так і всього народногосподарського комплексу [14].

Отже, формування ефективно функціонуючого механізму інвестування інновацій є найважливішою умовою підвищення конкурентоспроможності народногосподарського комплексу України в стратегічному періоді часу на основі раціонального використання нових технологій в процесі виробництва і реалізації товарів і послуг.

Важливість вирішення проблеми формування та підвищення ефективності функціонування механізму інвестування інновацій обумовлена обмеженістю інвестиційних ресурсів господарюючих суб'єктів в посткризовий період, зниженням норми прибутку на вкладений капітал в умовах відносно низьких темпів економічного зростання, скороченням споживчого попиту в окремих галузевих структурних складових національної економіки. Обмеженість інвестиційних ресурсів вимагає формування таких теоретико методологічних і практико-методичних підходів, які дозволили б використовувати їх максимально ефективно з урахуванням необхідності орієнтації народного господарства країни на вирішення довгострокових проблем економічного і соціального розвитку.

Проблеми підвищення ефективності механізму інвестування інноваційної діяльності, створення необхідних передумов для зростання інноваційної активності суб'єктів господарювання, раціональної взаємодії учасників інноваційного процесу зростає в сучасних умовах функціонування народногосподарського комплексу, що характеризуються суттєвим посиленням невизначеності впливу факторів зовнішнього середовища, є наслідком незавершеної світової економічної кризи і вимагає реалізації фінансових, організаційних, нормативно-правових та інших впливів з боку державних і регіональних органів виконавчої влади, а також індивідуальних, корпоративних заходів саморегулювання.

Формування та підвищення ефективності функціонування механізму інвестування інноваційної діяльності, адекватно реагуюче на зміни сукупності різноспрямованих факторів зовнішнього середовища в невизначеному періоді часу, надає можливість державним органам управління народним господарством з високою результативністю вирішувати поточні та перспективні проблеми створення сприятливих умов для підвищення якості інвестиційних рішень, зростання обсягів інвестування, збільшення темпів соціально- економічного розвитку, дозволяє залучати кошти господарюючих суб'єктів, що перебувають у приватній власності [78].

Функціонування організаційно-економічних структур будь-яких форм власності відбувається в умовах безперервних і істотних змін галузевої, національної загальносвітової ринкової кон'юнктури, які мають високий ступінь невизначеності і припускають стратегічну орієнтацію в соціально- економічному розвитку підприємств, використанні їх конкурентних переваг. Процес нарощування конкурентних переваг повинен здійснюватися всіма учасниками економічної діяльності та представляти собою реалізацію стратегій, спрямованих на випуск нових типів промислових товарів або послуг, розвиток їх нових властивостей, а також оптимізацію цінової політики, що вимагає активного використання інновацій.

Економічний аналіз видів інновацій в галузевих складових сфери

послуг, свідчить про: різні тенденції зміни динаміки вартісних обсягів надаваних послуг в телекомунікаційному комплексі та в галузях, пов'язаних з використанням обчислювальної техніки та інформаційних технологій; зростання ефективності їх діяльності в умовах значних структурно організаційних змін, інтеграційної спрямованості на економічне зростання суб'єктів господарювання сфери послуг; значні невикористані можливості інвестування в технологічні нововведення; необхідність приведення інноваційної активності підприємств телекомунікаційного комплексу і галузей сфери послуг, що здійснюють діяльність з використанням обчислювальної техніки та інформаційних технологій, а також співвідношень часткою технологічних, організаційних і маркетингових інновацій, до пропорції, що відповідає максимально можливої економічної результативності та ефективності інноваційного процесу, відповідних функціональній спрямованості організаційно - економічного механізму забезпечення перспективного розвитку інноваційної діяльності [76].

Формування ефективного механізму інвестування інноваційної діяльності необхідне для вирішення поточних і перспективних проблем соціально-економічного розвитку України в цілому, її окремих адміністративно-територіальних утворень в період різкого зростання значущості технологічних факторів, що роблять істотний вплив на ефективність підприємницької діяльності в галузях як виробничої, так і невиробничої сфери. Раціональне використання інвестиційних ресурсів держави та приватних інвесторів у процесі здійснення інноваційної діяльності дозволить найбільш раціональним чином перерозподілити обмежені фінансові кошти в масштабах всієї національної економіки, сприятиме зниженню інвестиційних ризиків при вкладанні їх в інноваційні проекти, що мають тривалий період окупності [12].

Для раціоналізації процесу інвестування інноваційної діяльності необхідно сформувати механізм відбору інноваційних проектів, що мають потенційно високий рівень окупності. У цьому зв'язку першою ланкою, що

забезпечує розвиток інноваційної діяльності, повинні стати вищі навчальні заклади, що володіють значним інноваційним потенціалом і здатні прилягти співробітників і студентів до участі в інноваційних проектах. При цьому важливим елементом механізму інвестування інновацій має стати система малих підприємств, що функціонують при вищих навчальних закладах, для підвищення ефективності діяльності яких доцільно використовувати різні методи державної підтримки, включаючи надання податкових та інших пільг з боку державних, регіональних і місцевих органів влади. Пільговий режим оподаткування дозволить істотно підвищити рівень конкурентоспроможності малих підприємств, створить необхідні умови для перерозподілу обмежених матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних ресурсів в масштабах всієї національної економічної системи.

Для забезпечення поєднання інтересів держави та інвесторів необхідно формування цілісної державної стратегії розвитку певних напрямків (галузей) наукових досліджень - технологічних платформ. Технологічна платформа дозволить об'єднати інтереси органів влади всіх рівнів, а також господарюючих суб'єктів, що перебувають у приватній власності, забезпечити концентрацію ресурсів на певних напрямках здійснення наукових досліджень. У процесі поділу відповідальності держава повинна взяти на себе формування загальної стратегії економічного розвитку, адекватної тим змінам, які відбуваються у зовнішньому середовищі, а також часткове фінансування наукових досліджень, тоді як господарюючі суб'єкти, що перебувають у приватній власності, - забезпечити впровадження отриманих результатів у певних галузевих підсистемах національної економіки. Формування технологічних платформ має здійснюватися на основі проведення комплексних фундаментальних наукових досліджень, які не тягнуть за собою зростання доходів суб'єктів господарювання. В українських умовах можливості залучення коштів приватних інвесторів до фундаментальних наукових досліджень досить обмежені, що зумовлено відсутністю значних вільних фінансових ресурсів, низьким рівнем довіри між

господарюючими суб'єктами, що знаходяться у приватній власності і органами влади всіх рівнів. Отже, фінансування комплексних фундаментальних наукових досліджень повинне здійснюватися на основі пріоритетного використання коштів державного бюджету, що володіє необхідними ресурсами, що дозволяють ефективно вирішувати пріоритетні завдання інноваційного розвитку національної економіки [53].

Основні пріоритети розвитку національного господарства України можна умовно розділити на дві категорії: інноваційно орієнтовані та соціально орієнтовані. До соціально орієнтованих пріоритетів можна віднести такі, як підвищення грошових доходів населення, скорочення рівня бідності, збереження культурної спадщини України та підвищення рівня культурного розвитку громадян. Крім того, до цієї групи можна віднести розвиток соціальної інфраструктури народногосподарського комплексу (будівництво закладів охорони здоров'я, культури, мистецтва, вищої, середньої, початкової освіти, соціального забезпечення, науки і наукового обслуговування). Відмінність соціальних пріоритетів у тому, що їх досягнення надає прямий і безпосередній вплив на рівень життя громадян, сприяє позитивній динаміці соціальних процесів як в окремих адміністративно-територіальних утвореннях, так і в країні в цілому. У той же час, для досягнення соціальних пріоритетів не вимагається високий рівень інноваційної активності, що обумовлено самим характером суспільних процесів, взаєминами між різними групами населення. Такі пріоритети, як зростання частки високотехнологічної продукції в ВВП; розвиток наукового потенціалу України; раціональне використання природних ресурсів; створення середовища, сприятливого для проживання на основі раціонального розвитку інфраструктурного комплексу; підтримання престижу країни на світовому рівні відносяться до інноваційно орієнтованих, оскільки для їх досягнення в сучасних економічних умовах необхідні значні інвестиції в інновації, що забезпечують раціональне рішення перспективних проблем економічного розвитку України [45].

Для раціоналізації функціонування механізму інвестування інновацій необхідно визначити пріоритети розвитку народного господарства, провести оцінку ступеня впливу інновацій на ефективність функціонування народногосподарського комплексу, визначити пріоритетні напрямки інноваційного розвитку, провести аналіз впливу факторів зовнішнього середовища на результати інноваційної діяльності, аналіз ресурсного потенціалу народногосподарського комплексу, визначити співвідношення бюджетних та позабюджетних джерел фінансування інновацій, сформулювати і реалізувати програму інвестування інновацій, провести моніторинг результатів інноваційної діяльності, оцінити, чи досягнуті пріоритети розвитку народного господарства, розробити рекомендації щодо підвищення ефективності інвестування інновацій в перспективному періоді часу з урахуванням зміни різноспрямовано впливають факторів зовнішнього і внутрішнього середовища.

У сучасних ринкових умовах інновації стають найважливішим чинником підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, дозволяють ефективно вирішувати завдання зростання результативності використання всіх видів ресурсів народногосподарського комплексу, отримувати високу норму прибутку на вкладений капітал. У той же час, можна відзначити діалектичний характер інноваційного процесу, обумовлений тим, що для отримання високої норми прибутку потрібні значні витрати, які в період активних ринкових перетворень, швидких темпів впровадження сучасних технологій часто мають важко прогнозований період окупності, що ускладнює прийняття управлінських рішень в інноваційній сфері, призводить до зростання ризиків господарюючих суб'єктів усіх форм власності [42].

При прийнятті перспективних управлінських рішень в сучасних економічних умовах може бути використана двоетапна спрощена схема оцінки проектів. На першому етапі розраховуються показники ефективності проекту в цілому; на другому - проводиться оцінка ефективності інвестицій

для кожного окремого учасника проекту. При цьому використовуються кілька критеріїв: чистий дисконтований дохід, внутрішня норма прибутковості, індекси прибутковості, термін окупності (простий і дисконтований) [163].

У сучасних умовах господарювання існують значні ризики інвестування інноваційної діяльності, обумовлені високою швидкістю змін у зовнішньому середовищі. Трансформаційні процеси, що відбуваються у зовнішньому середовищі, можуть спричинити за собою істотне зниження результативності заходів інноваційної спрямованості, що обумовлено вірогідною появою в інших державах більш сучасних технологій, використання яких дозволить забезпечити більш високий соціально-економічний ефект. Крім того, в українських умовах ризики, що виникають в процесі інвестування інноваційної діяльності, посилюються внаслідок зниження рівня інноваційності національної економіки в процесі ринкових перетворень [29].

Ризики інвестування інноваційної діяльності в Україні залишатимуться високими протягом тривалого періоду часу, що обумовлено відсутністю раціональної інфраструктури інноваційного розвитку національного господарства в цілому, окремих регіонів. Отже, формування необхідної інфраструктури, відповідної сучасним потребам національної економіки, є одним з найбільш важливих напрямів створення та підвищення ефективності функціонування механізму інвестування інноваційної діяльності.

Перспективним напрямом розвитку інноваційної інфраструктури є, також, створення спеціальних фондів, які здійснюють підтримку інноваційного процесу на різних стадіях на основі використання як фінансових ресурсів приватних інвесторів, так і коштів бюджетів усіх рівнів. Системи венчурних фондів успішно діють в промислово розвинених країнах, формуючи необхідні умови для підвищення ефективності функціонування інноваційно активних суб'єктів господарювання [13].

Для подолання негативних тенденцій соціально-економічного розвитку

необхідне формування фондів підтримки інновацій на регіональному рівні, які б здійснювали інвестування тих інноваційних проектів, які є значущими для економіки певних регіонів, що дозволить диверсифікувати інструменти державної підтримки інноваційної діяльності, підвищити інноваційну активність суб'єктів господарювання в процесі реалізації перспективних інвестиційних проектів [18].

Регіональні фонди підтримки інновацій повинні створюватися не тільки за рахунок прямого бюджетного фінансування, а й шляхом залучення коштів приватних інвесторів, у якості яких можуть виступати не тільки підприємства різних галузей економіки, а й вищі навчальні заклади. Участь вищих навчальних закладів в статутному капіталі регіональних фондів підтримки інновацій обумовлена необхідністю забезпечити високу якість експертизи інноваційних проектів, що дозволить уникнути нецільового використання наявних коштів бюджетів усіх рівнів. При цьому, частка вузів в статутному капіталі фондів не повинна перевищувати 5-10%, оскільки ресурси організацій вищої професійної освіти, які можуть бути використані для фінансування інновацій, досить обмежені.

Активне впровадження інновацій на українському ринку може здійснюватися тільки за умови створення високо конкурентного середовища, в якому господарюючі суб'єкти різних галузей національної економіки будуть зацікавлені в залученні додаткових споживачів на основі використання всіх можливих інструментів перспективного впливу. Розвиток конкуренції є найважливішим завданням органів державної влади як на державному, так і на регіональному та муніципальному рівнях.

Розвиток конкуренції повинен здійснюватися на основі створення ефективного антимонопольного законодавства, а також посилення екологічних стандартів і норм. Розвиток антимонопольного законодавства буде сприяти ослабленню позицій монополістів на певних ринках, обмежить їх можливості щодо отримання надприбутків. У той же час, посилення екологічних стандартів спричинить необхідність активного інвестування в

інноваційні технології, які можуть бути використані для зниження негативного впливу на навколишнє середовище. При цьому, жорсткість екологічного законодавства дозволить отримати прямий економічний ефект, обумовлений підвищенням якості трудових ресурсів, скороченням захворюваності представників працездатного населення, що позитивно позначиться на рівні розвитку народногосподарського комплексу [20].

Створення та функціонування технологічних платформ буде успішним тільки в тому випадку, якщо вони будуть сформовані на основі використання наукового та інноваційного потенціалу певного суб'єкта господарювання. В якості такого суб'єкта, що є інноваційним центром створення технологічних платформ, можуть виступати як вищі навчальні заклади, так і науково дослідні інститути, що володіють потужною лабораторною базою і є національними та світовими лідерами в певних напрямках наукових досліджень. Головне завдання інноваційного центру полягає в координації наукових досліджень за певним напрямом, що потребують залучення наукових організацій, вищих навчальних закладів України та інших країн, дозволить розділити між ними відповідальність за отримані результати наукової діяльності.

Ще одним важливим напрямком підвищення результативності функціонування механізму інвестування інноваційної діяльності в період переходу національної економіки України до розвиненого ринку є створення підсистеми фінансового стимулювання інновацій. В даний час підприємства реального сектору національної економіки відчують значний дефіцит фінансових ресурсів, що обмежує їх можливості щодо інвестування інноваційної діяльності і не дозволяє повною мірою використовувати існуючі в зовнішньому середовищі передумови прискореного соціально-економічного розвитку.

Ефективне функціонування механізму інвестування інновацій має здійснюватися на основі науково обґрунтованих заходів перспективної спрямованості, що враховують ті зміни, які спостерігаються в народному

господарстві в період науково-технічного прогресу [30].

У той же час, науково обгрунтований підхід до здійснення інноваційної діяльності необхідний для підвищення ефективності використання обмежених фінансових, матеріальних, трудових ресурсів, як всього народного господарства, так і окремих адміністративно-територіальних утворень, що створить сприятливі умови сталого соціально-економічного розвитку в перспективному періоді часу .

Слід, також, враховувати, що в сучасних економічних умовах для здійснення перспективних інновацій потрібні значні витрати всіх видів ресурсів, що визначає необхідність раціонального підходу до процесу планування інноваційної діяльності в період невизначеності впливу факторів зовнішнього і внутрішнього середовища суб'єктів господарювання на їхні фінансові результати. Необхідна імітаційна модель функціонування механізму інвестування інновацій, що відповідає потребам прискореного зростання національної економіки в період посилення конкуренції як на українському, так і на світовому ринках, що дозволяє найбільш раціональним чином використовувати накопичений потенціал господарства України (рис. 1.3).

Першим етапом у процесі формування та підвищення ефективності функціонування механізму інвестування інновацій є визначення пріоритетів розвитку народного господарства. Такий підхід обумовлений тим, що в сучасних умовах інновації є лише одним з основних інструментів підвищення конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів, територіальних і галузевих структурних складових народного господарства, країни в цілому, використання яких повинно забезпечувати позитивну динаміку основних показників економічного і соціального розвитку. У цьому зв'язку, реалізація інновацій повинна бути спрямована на досягнення основних народногосподарських пріоритетів, підвищення рівня життя та ступеня комфортності проживання в окремих регіонах України як у поточному періоді часу, так і в довгостроковій і стратегічній перспективі.

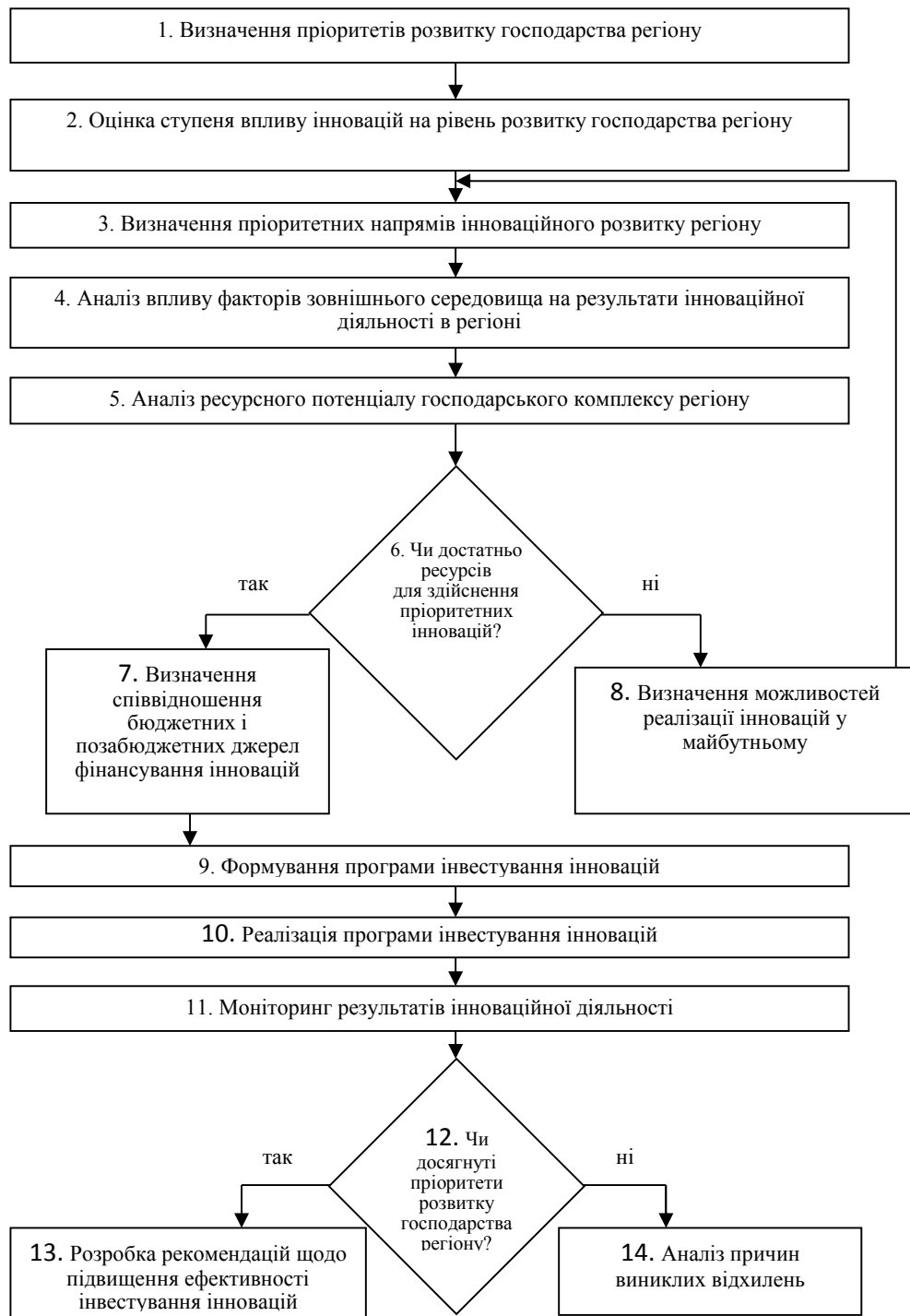

Рис. 1.3. Імітаційна модель функціонування регіонального механізму інвестування інновацій

Вплив економічних чинників зовнішнього середовища на результативність інноваційної діяльності в масштабах народного господарства в цілому в даний час має помірно позитивний характер. Це

обумовлено тим, що в Україні спостерігається тенденція відновного економічного зростання, зміни умов функціонування національної економіки в посткризовий період. При цьому, потенціал економічного зростання в даний час є невизначеним, оскільки в явному вигляді відсутнє уявлення про те, які галузі могли б виступати в якості точок зростання народногосподарського комплексу в середньостроковій перспективі. У той же час, такі економічні процеси, як зниження процентних ставок за кредитами фінансових організацій, збільшення обсягів кредитування національної економіки, зростання норми заощаджень, посилення конкуренції на ряді локальних і галузевих ринків, зростання обсягів виробництва та фінансових результатів в більшості галузей промисловості та сфери послуг створюють сприятливі передумови для активізації інноваційної активності суб'єктів господарювання [37].

Оцінка ступеня впливу інновацій на рівень розвитку народного господарства необхідна для того, щоб визначити, в якій мірі інноваційні рішення в певних галузях економіки вплинуть на результати господарської діяльності, а також соціальні процеси в країні. Необхідно враховувати, що ступінь мультиплікативного ефекту, що досягається в результаті здійснення інновацій, істотно відрізняється в різних галузях народного господарства. На рубежі ХХ-ХХІ століть провідними галузями, що сприяють підвищенню ефективності економічного і соціального розвитку провідних країн світу, стали телекомунікації та електроніка. Саме в них науково-технічний прогрес призвів до ряду важливих відкриттів, що забезпечили суттєву зміну господарського устрою на основі пріоритетного використання інновацій, підвищення продуктивності праці.

Після оцінки впливу інновацій на результати господарської діяльності необхідно визначити пріоритетні напрямки інноваційного розвитку, що дозволить найбільш ефективним чином використовувати наявні матеріальні, трудові, фінансові, інформаційні ресурси національної економіки як у поточному періоді часу, так і, особливо, в стратегічній перспективі. При

цьому необхідно враховувати, що помилки у виборі пріоритетів спричинять суттєве зниження результативності функціонування національної економіки, зроблять негативний вплив на ті процеси, які відбуваються в суспільстві. Отже, раціональний підхід до формування механізму інвестування інноваційної діяльності повинен передбачати зниження ризиків вже на стадії планування інноваційного процесу ще до початку реалізації заходів перспективної спрямованості, що передбачають значні витрати всіх видів ресурсів [65].

Аналіз ресурсного потенціалу народногосподарського комплексу необхідний для того, щоб об'єктивно оцінити існуючі в даний час ресурсні можливості здійснення інновацій. При цьому, в сфері інновацій істотно зростає значимість трудових ресурсів, оскільки для ефективного здійснення інноваційної діяльності потрібні висококваліфіковані фахівці, для підготовки яких необхідні значні витрати часу та коштів. Видається, що наявність висококваліфікованих кадрів є найважливішою конкурентною перевагою народного господарства, окремих адміністративно-територіальних утворень, оскільки дозволяє найбільш раціональним чином використовувати наявні ресурси. Важливим фактором, що забезпечує успішне виробництво та впровадження інновацій, є також наявність технологічного та наукового потенціалу в певних областях, наукових та інженерних шкіл, визнаних на світовому рівні.

Аналіз ресурсного потенціалу з урахуванням змін станів зовнішнього середовища дозволяє дати об'єктивну відповідь на питання: чи достатньо ресурсів для здійснення інновацій? Якщо наявних ресурсів не достатньо, то доцільно оцінити можливість реалізації інновацій в майбутньому. Це обумовлено тим, що, в міру розвитку науково-технічного прогресу, будуть змінюватися пріоритети інноваційної діяльності, з'являться додаткові можливості прискореного інноваційного розвитку народногосподарського комплексу. Отже, необхідно визначити умови, за яких ті інноваційні проекти, які в даний час є принципово нереалізованими або вимагають досить значних

витрат усіх видів ресурсів, будуть здійснені в подальшому. У той же час, відсутність необхідних ресурсів повинна спричинити за собою зміну пріоритетів інноваційного розвитку, що дозволить уникнути неефективного використання наявних коштів [74].

У процесі формування програми інвестування інновацій необхідно визначити конкретні терміни та обсяги використання коштів державного і регіональних бюджетів для підвищення ефективності вирішення існуючих проблем інноваційного розвитку суб'єктів господарювання, національної економіки в цілому. При цьому важливо, щоб програма інвестування коштів містила не тільки конкретні критерії, що дозволяють оцінити ефективність інновацій, але і враховувала ті зміни, які відбуваються у зовнішньому середовищі під впливом різноспрямованих факторів. Так, в результаті негативного впливу економічних чинників, зниження цін на товари українського експорту буде спостерігатися скорочення доходів державного та регіональних бюджетів, які можуть бути використані для здійснення заходів інноваційної спрямованості. Отже, у програмі інвестування інновацій треба передбачити, фінансування яких заходів може бути зменшено у разі негативних змін у зовнішньому середовищі.

Одночасно в економіці спостерігаються процеси, що перешкоджають зростанню обсягів інвестування інновацій: збільшення інфляції внаслідок як структурних змін у народному господарстві, так і під впливом негативних природних факторів (неврожай практично всіх видів сільськогосподарської продукції у 2016 році); підвищення тарифів природних монополій, які не зацікавлені в зниженні витрат виробництва; лібералізація ринку електроенергії, яка спричинила за собою істотне підвищення цін; значні витрати фінансових організацій в кризовий період, збитки банків в результаті списання кредитів неплатоспроможних позичальників; низький рівень конкуренції на низці ринків, який часто забезпечується за рахунок нераціонального використання адміністративних ресурсів [114].

Соціально-культурні фактори зовнішнього середовища надають різноспрямований вплив на ефективність функціонування механізму інвестування інноваційної діяльності залежно від особливостей ретроспективного розвитку певного територіального господарського комплексу. Так, для Києва, Харкова, Одеси та інших міст характерний дуже високий рівень освіти трудових ресурсів, який є необхідною умовою формування позитивного інноваційного середовища, що сприяє виробництву і впровадженню інновацій у певних структурних складових національного господарства.

Висновки до розділу 1

1. Інвестиційно-інноваційний процес розуміється як послідовна зміна сукупності послідовних дій та операцій (етапів, фаз) щодо реалізації інноваційних інвестицій на певній території в конкретний час з метою досягнення визначеного результату. Це процес забезпечення руху і відтворення капіталу в усіх сферах господарства регіону з метою трансформації капіталу в науково-технічний потенціал, інноваційну продукцію, послуги, блага, в підвищення показників якості життя населення.

2. Регіональна інвестиційно-інноваційна політика - це складова частина регіональної політики, здійснювана цілеспрямовано державними, регіональними та місцевими органами влади та управління, а також іншими суб'єктами (інвесторами), спрямована на мобілізацію та ефективне використання інвестиційного та інноваційного потенціалу території, на активізацію і стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів в регіоні з позиції досягнення тактичних і стратегічних цілей розвитку (саморозвитку) регіону.

РОЗДІЛ 2
МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНО-
ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В СИСТЕМІ КОМПЛЕКСНОГО
РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

2.1. *Методи оцінки інвестиційної привабливості регіональних соціально-економічних систем*

Глобалізація ринків, у тому числі ринку інвестиційних ресурсів, виявила необхідність зіставлення показників, що характеризують економічний стан країн і їх інвестиційний клімат. Для оцінки економічного розвитку країн і регіонів може застосовуватися безліч макроекономічних показників, динаміка яких залежить від різних факторів. Незважаючи на різноманітність форм інвестиційних джерел, першоджерелами будь-яких інвестицій є заощадження населення, власний капітал, нерозподілений прибуток підприємств, бюджетні кошти, а залучення інвестиційних ресурсів можливе тільки за двома напрямками: з внутрішніх і з зовнішніх джерел [77].

Оцінка інвестиційної забезпеченості економічного зростання повинна здійснюватися за допомогою відбору групи критеріїв і показників, які є інвестиційно значущими для цільової групи користувачів (регіональні влади, вітчизняні та іноземні інвестори і т.д.). Пропоновані методичні підходи базуються на статистичних показниках соціально-економічного розвитку регіону, що публікуються в регіональних статистичних збірниках. Це робить методи оцінки більш доступними для кінцевих користувачів.

Базовий набір інвестиційно значущих критеріїв і показників формувався з урахуванням аналізу найбільш поширених зарубіжних і вітчизняних методик оцінки рівня сталого розвитку регіону [79], а також комплексних методик оцінки рівня та ефективності використання інвестиційного потенціалу [83]. Оскільки в методиці використовуються тільки питомі показники, вона дозволяє не тільки відстежувати рівень

інвестиційного забезпечення даного регіону, а й порівнювати його з середньоукраїнським і використовувати для рейтингової оцінки.

Перелік показників, що визначають можливості сталого розвитку регіону за рахунок вкладення інвестицій, повинен складатися з декількох блоків, встановлених відповідно до міжнародної практики, документами Комісії зі сталого розвитку ООН, Європейського союзу, Світового банку для індикаторів стійкого розвитку. Це блоки показників, що характеризують соціально-економічний розвиток. Крім того, в умовах глобалізації та посилення постіндустріальних тенденцій на перший план у забезпеченні економічного зростання висуваються наука, технології, освіта, включеність в систему світогосподарських зв'язків. Акцент у розвитку робиться на сферу НДДКР та інновації, інформаційні технології та людський капітал, що сприяють не тільки довгостроковому сталому розвитку, а й визначають зростання конкурентоспроможності [88]. Тому з урахуванням сказаного, на наш погляд, перелік показників необхідно доповнити блоком показників, що характеризують можливості структурно-інноваційних перетворень. Зокрема, доцільно враховувати показники, що дозволяють оцінювати готовність регіону до модернізації структури господарства та технологічного оновлення.

Таким чином, система показників повинна включати наступні блоки показників, що характеризують:

- 1) інвестиційну забезпеченість економічного зростання регіону;
- 2) інвестиційні можливості соціального розвитку.

Насамперед, необхідний аналіз групи показників, що характеризують економічні цілі в області економічного розвитку території, що визначають можливість економічного зростання.

Між обсягами інвестицій і приростом ВРП існує тісний взаємозв'язок і взаємозалежність. У той же час, різні території країни можуть по-різному відгукуватися на вкладені і освоєні в них інвестиції. Регіональні інвестиції в залежності від пріоритетів їх використання, а також специфіки території, наявності та розвиненості в ній факторів виробництва, ділової активності,

ефективного менеджменту, можуть служити або двигуном дифузії економічного зростання від «вогнищ розвитку» до периферії, або бути джерелом подальшого поглиблення територіальної нерівності [56].

В якості основного показника, що відображає зв'язок інвестицій з регіональним економічним зростанням, може бути використана інвестиційна ємність ВРП, яка розраховується як відношення обсягу інвестицій, що вкладаються в розвиток даного регіону, до ВРП, зробленого на даній території. Визначення цього показника має важливе значення для оцінки рівня стійкості економічного розвитку регіону, так як він не просто показує зв'язок між інвестиціями і обсягом виробництва, а й характеризує рівень споживання ресурсів, а саме споживання інвестицій.

Дуже важливим показником, що характеризує залежність економічного розвитку від інвестицій, є зворотний показник - віддача від однієї гривні інвестицій, що визначається шляхом відношення виробленого ВРП до обсягу інвестицій, освоєних в даному регіоні. Даний показник відображає приріст ВРП на одиницю приросту інвестицій і є критерієм еластичності ВРП щодо інвестицій або показує залежність економічного зростання в регіоні від інвестиційних вкладень. Істотним чинником економічного зростання є інвестиційний попит, зміна якого може бути охарактеризована темпами зростання регіональних інвестицій, часткою інвестицій регіону в їх загальному обсязі по країні, а також величиною середньорічних інвестицій на душу населення регіону [43].

Зважаючи на високу економічну неоднорідність, в Україні є як інвестиційно надлишкові, так і інвестиційно дефіцитні регіони, в яких обсяги зберігаємих коштів менше обсягів інвестиційних вкладень. В інвестиційно надлишкових регіонах країни заощадження перевершують обсяги інвестицій, що спрямовуються в їх економіку, а значить тут є високі потенційні можливості для збільшення інвестицій. Для того, щоб оцінити потенційні можливості регіону в інвестування сталого розвитку, важливо використовувати показник заощаджень в порівнянні з інвестиціями. Однак

застосування цього показника на рівні регіону утруднене, оскільки необхідні дані для визначення валових регіональних заощаджень офіційною статистикою не розраховуються. Дані по системі національних рахунків наводяться тільки на макроекономічному рівні. Тому з деякими припущеннями рівень заощаджень на душу населення в регіоні може бути розрахований як різниця подушового ВРП і витрат домогосподарств, використаних на споживання, в середньому, на душу населення по кожному регіону. Порівняння цього показника з обсягом інвестицій на душу населення дозволить оцінити потенційні можливості регіонів для економічного зростання. Методика розрахунку показників інвестиційної привабливості наведена в табл. 2.1.

Дана система показників кореспондується з системами кількісних і якісних індикаторів економічного зростання, що відображають регіональні та національні пріоритети розвитку економіки.

Таким чином, перший етап оцінки інвестиційної привабливості регіонального економічного зростання полягає у визначенні базового набору інвестиційно значущих статистичних показників.

Другий крок полягає у визначенні набору відносних (пайових, душових) показників інвестиційної привабливості, що дозволяють порівнювати регіони між собою і з середньоукраїнським рівнем.

Третій крок складається з рейтингової оцінки регіонів за рівнем інвестиційної забезпеченості економічного зростання. Здійснюється шляхом присвоєння регіонам порядкового номера залежно від величини і полярності відхилення показників від середньоукраїнської величини. При цьому максимальному відхиленню зі знаком плюс присвоюється рейтинг «1», а максимальному відхиленню зі знаком мінус - рейтинг «26» (по числу регіонів, включаючи міста Київ і Севастополь).

Четвертий крок - визначення усередненого рейтингу для кожного регіону за всіма показниками і здійснення типології регіонів за рівнем інвестиційної забезпеченості їх розвитку.

П'ятий крок - виявлення інвестиційно дефіцитних регіонів та їх проблем у забезпеченні економічного зростання країни [40].

Таблиця 2.1

Показники оцінки інвестиційної привабливості регіону

№ пп	Показники	Позначення і символи	Од. виміру
1	Інвестиційна ємність ВРП	$\frac{I}{ВРП}$	Грн.
2	Віддача від 1 грн. інвестицій	$\frac{ВРП}{I}$	Грн.
3	Інвестиції на душу населення регіону	$I_n = \frac{I}{H}$	Грн.
4	Темпи зростання регіональних інвестицій	i_I	%
5	Частка інвестицій регіону в їх українському обсязі	D_i	%
6	Заощадження на душу населення регіону	$S_n = \frac{ВРП - P_{o/x}}{H}$	Грн.
7	Галузева структура регіональних інвестицій та інші		%
8	Коефіцієнт оновлення основного капіталу	$K_{онов.}$	ед.

На підставі вищенаведеного підходу, який передбачає визначення рейтингу регіонів за рівнем інвестиційної привабливості, формується система критеріїв і показників. В першу чергу, оцінюються інвестиційні можливості забезпечення економічного зростання в регіонах, тобто показники першого блоку системи. До числа найбільш значущих з них відноситься інвестиційна ємність ВРП, що характеризує рівень споживання інвестицій. Розрахунок цього та інших показників виконується на підставі даних державної статистики, за обсягом інвестицій в основний капітал по всіх регіонах України.

Для забезпечення економічного зростання країни необхідно задіяти всі регіональні важелі і механізми, які стимулюють розвиток інвестиційного потенціалу та ефективно його використання. При забезпеченні високих темпів зростання інвестицій, регіони будуть мати можливість для

збалансованого інвестування всіх сфер розвитку і у визначенні інвестиційних точок зростання конкретний регіон може стати потенційним лідером [26].

Головним завданням для регіонів є визначення чітких пріоритетів територіального розвитку та створення механізмів, що сприяють припливу, і раціонального використання інвестицій, у конкретних секторах.

Регіони з найнижчими рейтингами за більшістю показників - це депресивні регіони, але тут можлива тенденція пожвавлення інвестиційних процесів, які можуть проявитися у збільшенні темпів зростання інвестицій в основний капітал, душовому обсязі інвестицій та інших показників, що, в першу чергу, пов'язано з політикою кластеризації економіки. Тому надалі, з метою розвитку інвестиційної привабливості даних регіонів, необхідно акцентувати увагу на розвитку потенційних кластерів. Так як вони можуть стати стимулом для появи інвестиційних «точок» зростання. Необхідні істотні вкладення коштів у подальший розвиток малого та середнього бізнесу, у створення нових високотехнологічних і трудомістких виробництв з метою створення нових робочих місць. У цьому плані важливе створення нових форм партнерства держави, бізнесу і населення на місцях, формування сприятливих умов для пожвавлення інвестиційних та інноваційних процесів [16].

Стійке економічне зростання, підвищення конкурентоспроможності економіки України, розвиток людського капіталу можливі лише при забезпеченні єдності економічного простору країни. Існуючі бар'єри на шляху міжрегіонального переміщення трудових ресурсів, капіталу, товарів і послуг створюють перешкоди здійсненню підприємницької та інвестиційної діяльності в різних регіонах, призводять до зниження темпів економічного зростання [32].

Україна залишається досить привабливою країною для іноземних інвесторів. Однак, у зв'язку зі світовою фінансовою кризою, інвестори стали більш обережно вкладати капітал в країни, що розвиваються, в тому числі і в нашу країну [13].

З урахуванням поточних проблем, що виникли внаслідок світової фінансової кризи, Україну все одно можна буде називати країною, привабливою для іноземних інвесторів. Зараз багато інвесторів виявляють інтерес до купівлі частки великих українських зернових компаній. Тому, в недалекому майбутньому значна частка інвестицій може піти туди, однак, звичайно, порівнювати їх з обсягами інвестицій в нафтогазовий сектор не має сенсу.

У світлі ситуації на зовнішніх ринках економічної обстановки дуже загострилося питання сільського господарства та харчової промисловості в багатьох країнах. Іноземні інвестиції в дану галузь - питання дуже спірне, оскільки у разі можливості передачі прав власності на землю іноземним компаніям зачіпається вельми чутлива політична сторона питання. На сьогодні українські банки мають дуже хороший рівень розвитку. Тому, навіть незважаючи на ті серйозні проблеми, які виникли в результаті світової фінансової кризи, банківський сектор залишається одним з найбільш привабливих для іноземних інвесторів [9].

З метою досягнення стійкого економічного зростання необхідно приділяти особливу увагу не зовнішнім джерелам інвестицій, а ефективно задіяти внутрішні інвестиційні ресурси, якими можуть стати заощадження населення. Інвестиції в тривалому періоді призводять до накопичення капіталу, зростання потенційного випуску товарів і послуг та забезпечення економічного зростання.

У ринковій економіці значну роль займає динаміка і розподіл ВВП. Доходи спрямовуються за двома основними лініями: на споживання і заощадження. Споживчі витрати становлять більшу частину ВВП. Джерелом їх покриття виступає наявний дохід [14].

Заощадження - це та частина доходу, яка в даний момент не споживається. Це не що інше, як відстрочене споживання. За рахунок заощаджень забезпечуються в майбутньому виробничі та споживчі потреби. Заощадження виробляються фірмами (з метою подальшого інвестування

накопиченого доходу в розширення масштабів виробництва), домашніми господарствами та населенням (для купівлі землі, нерухомості, предметів тривалого користування) [89].

Споживання і заощадження знаходяться між собою в тісному зв'язку і залежності і формуються під впливом одних і тих же факторів. Споживання використовується для задоволення поточних потреб, заощадження - для задоволення майбутніх. Взаємозв'язок наявного доходу і споживання утворює функцію споживання. Залежність заощаджень від одержуваного доходу називається функцією заощаджень. Обидві ці функції характеризують динаміку співвідношення витрат і відкладеного попиту. Для визначення динаміки в прогнозних розрахунках обчислюють схильність до споживання і заощадження.

Середня схильність до споживання (APC) відображає бажання сімей купувати товари. Вона виражається відношенням споживаної частини доходу (витрат на споживання) до всієї величини доходу:

$$APC = \frac{C}{Y} \quad (2.1)$$

Гранична схильність до споживання (MPC) висловлює відношення будь-якої зміни у споживанні до тієї зміни в величині доходу, що зумовило зміну споживання:

$$MPC = \frac{\Delta C}{\Delta Y} \quad (2.2)$$

Величина споживчих витрат визначається рівнем доходу, MPC завжди буде менше одиниці, оскільки $Y > C$. Якщо $MPC = 0$, то все прирощення доходу піде в заощадження; якщо $MPC = 1$, то весь приріст доходу витрачається на споживання.

Середня схильність до заощадження (APS) являє відношення заощаджень до доходу:

$$APS = \frac{S}{Y} \quad (2.3)$$

Згідно так званого «основного психологічного закону» Кейнса «люди схильні, як правило, збільшувати своє споживання із зростанням доходу, але не в тій же мірі, в якій росте дохід». Це означає, що із зростанням доходу схильність до споживання знижується, а схильність до заощаджень зростає. Для характеристики цього процесу розраховують граничну схильність до споживання (MPC) і граничну схильність до заощаджень (MPS). Гранична схильність до заощадження (MPS) виражає відношення будь-якої зміни в заощадженнях до зміни в доходах:

$$MPS = \frac{\Delta S}{\Delta Y} \quad (2.4)$$

Слід зазначити, що граничні схильності до споживання і заощадження не змінюються на короткострокових відрізках часу, тому їх розглядають як постійні величини протягом довгострокового періоду. Ці показники дають уявлення про те, яку частину додаткової одиниці доходу сім'ї споживають, а яку зберігають. Очевидно, що і MPC і MPS будуть кожна менше одиниці, а $MPC + MPS = 1$.

При розподілі ВВП важлива увага приділяється вишукуванню факторів його подальшого збільшення. Таким джерелом є інвестиції. Джерелом інвестиційних вкладень виступають накопичення заощаджень і амортизація. Проблема полягає в тому, що заощадження здійснюються одними господарюючими агентами (суб'єктами), а інвестиції можуть здійснювати зовсім інші господарюючі суб'єкти. Заощадження широких верств населення (робітників, вчителів, лікарів тощо) є джерелом інвестицій, але самі ці особи не здійснюють капіталовкладення або інвестування.

Існують два типи макроекономічної нерівноваги інвестицій і заощаджень:

$S < I$ - виникає небезпека небажаних для економіки ефектів:

1. нестача заощаджень обмежує капіталовкладення;
2. чим менше заощадження в суспільстві, тим більше поточний ринковий попит. В результаті дії цих ефектів може посилитися інфляція.

$S > I$ - інвестиційний попит задовольняється повністю, грошей вистачає з надлишком і також спостерігаються два ефекти:

1. низький поточний попит, оскільки люди воліють більше зберігати, ніж витратити;
2. потужний потік інвестицій, що веде до швидкого розгортання виробництва і пропозиції.

Наслідком даних ефектів є ситуація кризи перевиробництва. Це може призвести до промислового спаду, зростання безробіття і, в кінцевому рахунку, - дефляції (зниження загального рівня цін).

Аналізуючи взаємодію інвестицій і заощаджень в Україні за 2007-2016 рр. можна сказати, що в 2007, 2016, 2014, 2015 роках обсяги валових інвестицій перевищували обсяги валових заощаджень. У 2014, 2015 роках валові заощадження перевищували валові інвестиції. Ці тенденції відбувалися у зв'язку зі змінами процентних ставок за кредитами комерційних банків, ставок рефінансування Національного Банку, зі змінами рівня інфляції і з державними програмами розвитку інвестиційної діяльності [90, 144].

Гранична схильність до інвестування визначається як частка приросту витрат на інвестування. MPI - гранична схильність до інвестування, яка означає приріст витрат на інвестиції при зміні доходу і розраховується за формулою:

$$MPI = \frac{\Delta I}{\Delta Y} \quad (2.5)$$

Відомо що, на основі граничної схильності до заощадження можна визначити мультиплікатор інвестицій, який показує зміну доходу під впливом зміни інвестицій. Мультиплікатор являє собою число, що показує, у скільки разів необхідно збільшити первинний приріст інвестицій, щоб розрахувати викликаний цим приріст національного доходу. На кожному етапі виробничого циклу, відповідно до ефекту поширення, частина отриманого доходу зберігається і тим самим виключається з подальше

доходоутворення. Інвестиції надають мультиплікативну дію на дохід. Якщо відбувається зміна інвестицій, то неодмінно відбудеться зміна і національного доходу. Ступінь зростання національного доходу буде залежати від розміру додаткового споживання, породжуваного додатковим доходом, тобто від граничної схильності до споживання (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Гранична схильність до заощадження і мультиплікатор
інвестицій в Україну**

Рік	Гранична схильність до заощадження $\Delta S / \Delta Y$	Гранична схильність до споживання $\Delta C / \Delta Y$	Середня схильність до споживання C / Y	Мультиплікатор інвестицій $1 / MPS$
2007			0,69	
2014	0,25	0,75	0,70	4
2015	0,27	0,73	0,71	3,7
2016	0,42	0,58	0,68	2,3
2014	0,48	0,52	0,64	2
2015	0,31	0,69	0,65	3,2
2016	0,17	0,83	0,67	5,8

У період з 2014р. по 2016 р спостерігається тенденція незначного зниження прагнення населення до заощадження, що підтверджує рівняння регресії на базі даних табл. 6, наведене в рисунку 3. Найнижча ощадна квота спостерігається в 2014р., пов'язана з припливом іноземного капіталу і 2016 р., викликана відтоком капіталу, що призвело до підвищення інфляції, підвищення процентної ставки і зростання безробіття, як наслідок негативного явища в період до світової фінансової кризи, зокрема через зростання зовнішніх запозичень банків другого рівня [6].

Мультиплікатор, розрахований на основі граничної схильності до заощадження в Україні, показує, що при існуючому стані ощадного процесу зміни інвестицій (як підвищення, так і зниження) будуть викликати різкі коливання в рівні доходу (випуску), що не зовсім бажано для економіки. Тому необхідно домогтися більшої керованості в ощадному процесі. Найвище значення мультиплікатора спостерігається в 2016 р - 5,8.

Незважаючи на те, що теоретичні дослідження показують необхідність такого різкого зростання мультиплікатора інвестицій, підтверджується, що фінансовий сектор надає ринковий тиск на реальний сектор, насправді реальний сектор економіки не може забезпечити необхідного рівня приросту ВВП. Це є однією з причин труднощів кредитування в економіці України після світової фінансової кризи. Поряд з мультиплікатором інвестицій можна розрахувати акселератор інвестицій. Інвестиційний акселератор - коефіцієнт, що показує динаміку залежності інвестицій від зміни доходу. В даному випадку він дорівнює - 0,000127. Це свідчить про те, що принцип акселерації (багаторазове збільшення інвестицій за рахунок збільшення доходу) виконується, тобто трансформація заощаджень на 1 млрд. грн. в інвестиції збільшує національний дохід на 127 млн. грн.

Порівняльні показники граничної схильності до заощадження та граничній схильності до інвестування суб'єктів національної економіки України наведені в табл. 2.3, де S - заощадження, I - інвестиції.

Таблиця 2.3

**Порівняльний аналіз граничної схильності до інвестування та
граничної схильності до споживання**

Роки	MPS	MPI	порівняння
2013	0,42	0,21	S>I
2014	0,48	0,32	S>I
2015	0,31	0,55	S<I
2016	0,17	0,51	S<I

Необхідною умовою рівноваги ринку реального сектору є рівність заощаджень - S і інвестицій - I. З табл. 2.3 випливає, що в 2016 і 2014 р.р. заощадження були вищими, ніж інвестиції - $S > I$. Це призвело до надлишкової ліквідності грошової маси і зниження приросту реального ВВП. Також відзначимо, що в 2015 і 2016 р.р. заощадження нижче інвестицій $S < I$, що призвело до дефіциту ліквідності грошової маси, згідно теорії загальної рівноваги товарних і грошових ринків. Ця нерівність повинна було теоретично привести до збільшення приросту ВВП, але насправді для цієї

умови необхідна ефективна державна політика перетворення заощаджень в інвестиції, що зараз є основним завданням держави [15].

На основі аналізу інвестиційного процесу в Україні можна сказати, що ощадний потенціал суб'єктів економіки не задіяний повністю. Держава повинна в цілях досягнення мультиплікативного ефекту від інвестицій в усіх галузях економіки розробити ефективний механізм трансформації заощаджень в інвестиції.

Стратегічна мета держави щодо захисту і стимулювання заощаджень повинна полягати у створенні традицій заощаджень і їх використання в цілях розвитку економіки України за допомогою інвестицій через інфраструктуру фінансового ринку. Україна повинна повторити економічний досвід Німеччини та Японії, де національні звички здійснювати накопичення через легальну фінансову систему дозволили максимально швидко подолати руйнівні наслідки другої світової війни.

В ході досягнення даної мети доцільне залучення в фінансовий ринок країни прихованих заощаджень населення, в тому числі наявність грошей в обігу як у готівковій національній, так і в іноземній валютах, створення стійкої національної інвестиційної бази, а також необхідна мінімізація залежності від зовнішніх джерел запозичень та інвестицій. При цьому необхідно зазначити, що дана ціль не означає відмову від політики відкритості української економіки для іноземних інвесторів і кредиторів. Мінімізація залежності припускає знаходження тієї рівноважної точки, на якій скорочення або повне зникнення іноземних фінансових ресурсів не спричинить за собою згубного впливу на економіку України. Досягнення цієї мети створить, також, для України можливість вибору бажаних інвесторів і прийнятних для країни умов запозичень та залучення інвестиції [11].

Успішна реалізація мети держави потребує, насамперед, вирішення таких основних завдань:

- 1) створення системи захисту заощаджень населення та організацій, через інфраструктуру фінансового ринку;

2) створення механізмів стимулювання заощаджень населення та організацій, що проводяться через інфраструктуру фінансового ринку.

Рішення першого з поставлених завдань дозволить залучити у фінансову систему вже здійснені приховані накопичення і створити довіру до неї. Рішення другої основної задачі створить довгострокову тенденцію зростання організованих заощаджень, що забезпечить ресурси для «довгих грошей» в економіці [22].

Тривожною тенденцією в сфері глобальних інвестицій та економічного зростання є уповільнення темпів зростання світової економіки, що спостерігається за піввіковий період. У 1961-2007 рр., в середньому по 12 розвиненим країнам, середньорічні темпи зростання реального ВВП становили 4,1%; за останні 15 років вони впали до 2,8%, порівняно з 4,7% в попередні 30 років. Істотне зниження річних темпів приросту реального ВВП в 1991-2007 рр., в порівнянні з попереднім 30-річним періодом, спостерігається в усіх країнах групи G7 і в багатьох країнах, що розвиваються [16].

Основна причина цього явища - скорочення частки реальних інвестицій у ВВП. Результати дослідження 20 країн показують наявність стійкого взаємозв'язку між темпами приросту реального ВВП і часткою реальних інвестицій у ВВП. За останні 15 років коефіцієнт регресії між даними двома показниками становить незмінну величину 0,6, що свідчить про високий рівень їх взаємозв'язку. У більшості країн протягом останніх 15 років спостерігається тенденція зменшення відносного рівня інвестицій у ВВП.

У сучасних умовах розвитку економіки необхідно переглянути політику України в сфері економічного зростання та інвестиційної активності. У зв'язку з цим можливе використання досвіду азіатських країн.

Досвід азіатських країн у досягненні сталого економічного зростання особливо цінний для України так, як він доводить можливість

реструктуризації економіки в стислі терміни при одночасному підтриманні високих темпів зростання [18].

У числі основних проблем економіки варто позначити такі: сировинна залежність; низька частка інвестицій у НДДКР; зростання короткострокових інвестицій при одночасному дефіциті інвестицій в довгострокові основні фонди, і інші проблеми. В умовах сучасної наростаючої глобалізації господарських процесів, перед Україною стоїть завдання створення такого регулятивного середовища, яке, з одного боку, сприяло б досягненню стратегічних цілей держави, враховуючи позитивні фактори глобалізації, а з іншого – нейтралізувало її негативні ефекти [56].

Завдання держави, таким чином, зводиться до напрямку, планування, регулювання, контролю процесу інвестування на різних рівнях з метою досягнення оптимальних масштабів зростання економіки, тобто полягає в проведенні та підтримці зваженої інвестиційної політики.

Інвестиційна політика полягає у визначенні доцільних для даного періоду розмірів капіталовкладень, пріоритетних напрямків інвестування, створення сприятливих умов для формування та цільового використання інвестицій в реальний сектор економіки, у встановленні механізму, який спонукає суб'єктів інвестиційного процесу за допомогою податкових чи інших стимулів реалізовувати інвестиційний потенціал. Важелі механізму реалізації інвестиційного потенціалу економічного зростання наведені на рис. 2.1.

Необхідно переглянути грошово-кредитну політику, у зв'язку з підвищенням курсу долара. Прив'язка до долара США економіки Мексики, зрештою вилилася в кризу фінансової системи в 90-х роках двадцятого століття. Широко відомий ефект впливу девальвації валюти на експортно-імпортну структуру зовнішньоторговельного балансу країни, на можливості залучення інвестиційних ресурсів в економіку країни. У зв'язку з чим, більшість країн віддає перевагу регульованому валютному ринку, оскільки

надмірно ліберальний валютно-фінансовий режим сприяє зростанню фінансових махінацій, веде, в цілому, до нестабільності в системі [18].

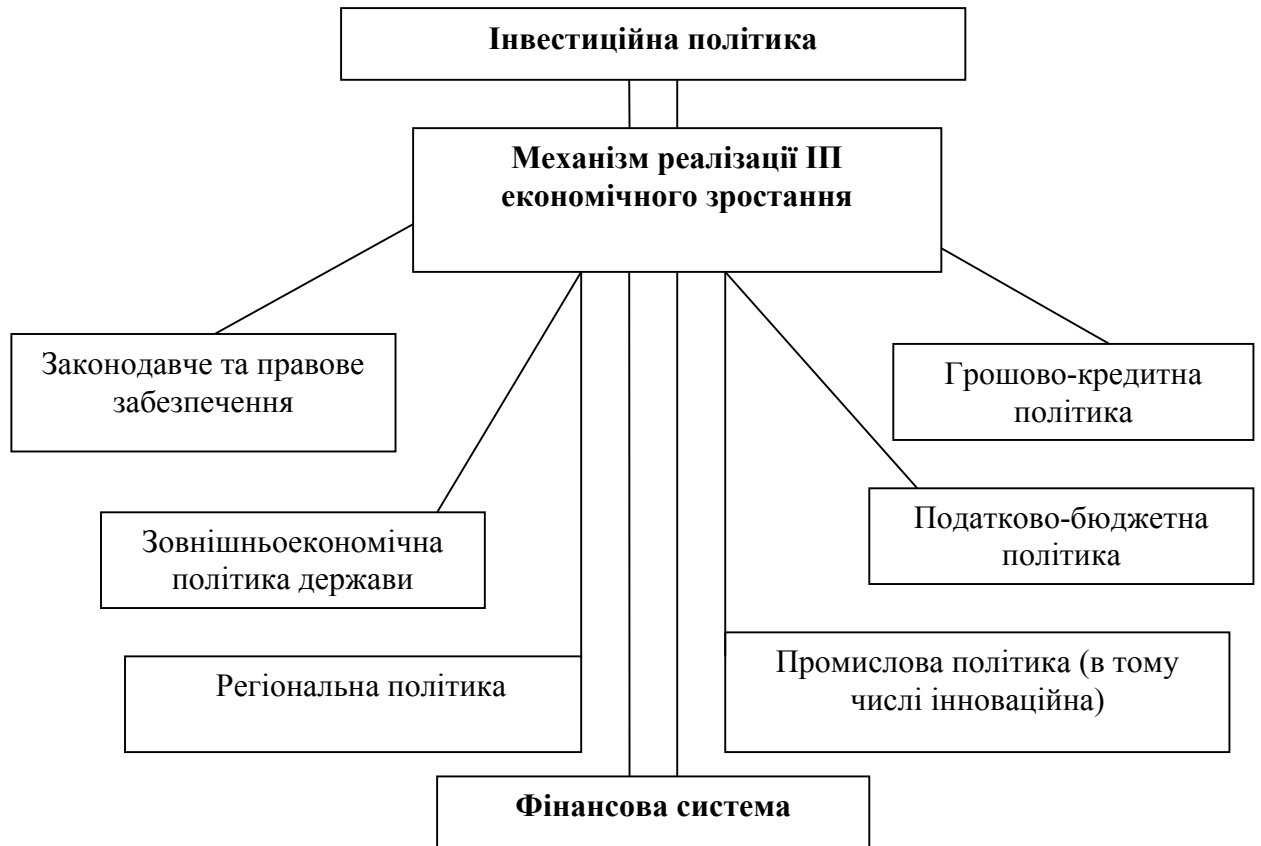

Рис. 2.1. Важелі механізму реалізації інвестиційного потенціалу економічного зростання

Велику роль також можуть зіграти ціни на сировинні товари та енергоносії. Зниження світових цін на енергоносії може посилити тиск на гривню і привести до подальшого зростання долара в середньостроковій перспективі.

Ослаблення гривні вигідне експортно-орієнтованим компаніям, операційні витрати яких номіновані в національній валюті, і повинне сприяти скороченню найменш важливих статей імпорту [12].

Разом з тим, Нацбанк вже продемонстрував, що не має наміру спустошувати золотовалютні резерви для подальшого штучного стримування

курсу гривні. Таким чином, можна стверджувати, що курс національної валюти ще довго може відчувати значний тиск з боку інших макроекономічних факторів. На наш погляд, Національному банку слід вести більш виважену і планомірну політику за купу валютних коштів.

Ставка рефінансування, зазвичай, служить орієнтиром для комерційних банків. Змінюючи її, Центральний банк проводить політику дешевих і дорогих грошей. Теоретично зниження процентних ставок зазвичай стимулює підприємницьку діяльність, інвестиційний процес і економічне зростання, а підвищення знижує стимули комерційних банків до отримання позичок, зменшує обсяг видаваних банками кредитів, і, відповідно, пропозицію грошей.

Для боротьби зі стагнаційно-дефляційною спіраллю в 2006 році, Банк Японії розмістив на рахунках у комерційних банках 250-300 млрд. доларів для стимуляції процесу кредитування. Таким чином, досвід розвинених країн показує, що в періоди боротьби з інфляцією можуть виявитися ефективними заходи щодо зниження ставки рефінансування, а в періоди дефляційно-стагнаційної ситуації необхідне стимулювання кредитування для пожвавлення ділової активності [17].

Діюча ставка рефінансування Національного банку не надає належного ефекту на економіку, фінансова система не сприяє встановленню адекватних ризику процентних ставок, а, навпаки, стимулює приплив спекулятивного короткострокового капіталу з-за кордону, ще більше викликає інфляцію. З іншого боку, політика дорогих грошей не сприяє реструктуризації економіки, так як дорогі кредити перешкоджають інвестиціям у виробництво [129].

2.2. Методичні засади венчурного інвестування інноваційних проектів на мезорівні

На сьогоднішній день необхідність модернізації економіки на основі інноваційного прориву вже стала усвідомленим завданням як на загальноукраїнському, так і на регіональному рівні [18].

З класифікації інновацій за рівнями народного господарства найбільший внесок у майбутній прибуток дають інновації, які відносяться до більш високих щабель розвитку, що підтверджується концепцією неоднорідності економіки [12].

Економіка України, так само як і її регіонів, в якості шляху свого розвитку декларує вибір інноваційного напрямку. Практичне здійснення цієї стратегії потребуватиме залучення додаткових інструментів інвестування, таких, як венчурний капітал. Проаналізувавши загальноприйняті формулювання і характерні особливості цього поняття, ми прийшли до висновку, що венчурний капітал - довгостроковий, високоризиковий і високоприбутковий капітал, реалізований посередником в особі венчурного капіталіста у розвиток перспективних компаній, у тому числі інноваційних; дохід від капіталу утворюється в результаті специфічної процедури «виходу». Під «виходом» ми розуміємо продаж частки в проекті стратегічному інвесторові. Слід зазначити різноманіття форм і видів цього виду інвестування, що характеризує його універсальність по відношенню до стадії розвитку, величини і терміну реалізації проектів. Основним об'єктом розгляду є формальний сектор венчурного ринку - венчурні фонди - як більш системний і піддаваний безпосередній оцінці [12].

Малі інноваційні компанії, на противагу корпоративному венчуру, мають обмежені альтернативи венчурним інвестиціям внаслідок неможливості залучення кредитування і стратегічних інвесторів.

Високий ризик їх функціонування при венчурному інвестуванні компенсується шляхом диверсифікації і ретельного попереднього аналізу.

Вивчення моделей венчурного інвестування в розрізі історико-

регіонального контексту дозволило виділити основні групи заходів зі стимулювання і моделі державного фінансування розвитку венчурного інноваційного підприємництва: пряме інвестування, використання в якості посередника державних венчурних фондів, формування фонду фондів. Україна, усвідомлюючи необхідність активізації застосування венчурного капіталу для структурної перебудови економіки, може вибрати модель інвестування інновацій через державний фонд фондів, ґрунтуючись на досвіді Ізраїлю.

Виходячи з аналізу стану української економіки з точки зору інноваційної активності, стає очевидною гостра необхідність стимулювання такого напрямку державної політики. Історія розвитку венчурного інвестування в Україні сформувала такі особливості ринку венчурного капіталу: переважання іноземної участі над українською, пряме інвестування у традиційні сектори економіки, невеликий масштаб інвестованих проектів, недостатня кількість якісно підготовлених бізнес-планів. У прагненні знизити свої ризики інвестори орієнтуються, переважно, на зрілі проекти, які вже пройшли посівну стадію розвитку. Очевидно, що з точки зору державних інтересів така ситуація вимагає модифікації в бік інноваційного шляху.

Перешкоди розвитку українського венчурного інвестування інновацій через свою численність можуть бути розбиті на ряд основних груп відповідно до сфери приналежності (фінансові, законодавчі, адміністративні, управлінсько-психологічні). Регіональні приватно-державні венчурні фонди покликані стати основою венчурної інноваційної системи регіонів України. Схема їх формування універсальна і передбачає комплексну участь капіталу державного і регіонального бюджетів, а також коштів недержавних інвесторів. Показники, які застосовуються для оцінки вартості компаній та аналізу проектів, мають різний ступінь застосовності до практики оцінки венчурних інноваційних проектів. Венчурне інвестування накладає на оптимальні критерії для оцінки ряд своїх особливостей, що впливають на процес аналізу, як то: необхідність врахування високого ступеня ризику,

нерідко, відсутність фактичних даних за винятком показників бізнес-плану майбутнього проекту [165].

Детальний розгляд деяких критеріїв ефективності дозволяє виділити ряд характеристик, наведених у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Характеристики критеріїв ефективності інвестування в проекти

	Дисконтування	Адитивність	Вибір між проектами з різним обсягом інвестицій	Оцінка ризику / ліквідності	Адаптивність	Виділення періодів
Чистий дисконтована вартість, NPV	так	так	ні	ні	так	так
Внутрішня норма прибутковості, IRR	так	ні	так	ні	ні	ні
Індекс прибутковості, PI	так	ні	так	ні	так	так
Термін окупності, PP	ні	ні	так	так	ні	ні
Дисконтований строк окупності, DPP	так	ні	так	так	так	ні
Коефіцієнт ефективності інвестицій, ARR	ні	ні	так	ні	ні	ні

Очевидно, що оскільки жоден з критеріїв не відповідає всім вимогам, то необхідний пошук вирішення цієї проблеми. Таких шляхів може бути два - поєднання методів з метою компенсування ними недоліків один одного або модифікація показників. Основними комбінованими критеріями за даними статистики та результатами аналізу є PP, IRR-MIRR, NPV, ARR. Результатом модифікації є два показники - модифікований коефіцієнт ефективності інвестицій MARR і показник ефективності проекту після здійснення процедури «виходу» Em.

MARR усуває основний недолік показника ARR - неможливість урахування зміни вартості грошей у часі на основі дисконтування, і формула його розрахунку набуває вигляду:

$$IC = \frac{\frac{P_{\tau}}{(1+r)^{\tau}}}{PV + \frac{PV}{(1+r)^{\pi}}} \quad (2.6)$$

де IC – початкові капітальні витрати;

P - чистий грошовий потік;

PV - залишкова або ліквідаційна вартість (за наявності);

n - рік закінчення інвестування;

r - дисконтний множник.

Завдяки модифікації даний показник придбав такі властивості, як адитивність і можливість аналізу в розрізі окремих періодів.

Показник ефективності проекту після «виходу» практично не має аналогів у літературі, оскільки всі інші критерії не оцінюють даний аспект процесу венчурного капіталовкладення в інновації:

$$E_{123} = \frac{\frac{M}{(1+r)^{\pi}}}{IC} + \quad (2.7)$$

де M – дохід, отриманий при «виході».

Значення даного показника залежить не тільки від рівня ефективності реалізації проекту, але й здатності здійснити вигідну угоду з продажу завершеного інноваційного проекту стратегічному інвесторові.

Методика аналізу ефективності інновацій дуже широка і включає в себе оцінку перспектив просування на ринку, оптимізації витрат на підприємстві в результаті інновацій, екологічний ефект від впровадження, соціальну ефективність інновацій і т.д. Однак для венчурного капіталіста при виборі проекту вирішальною характеристикою є його здатність до швидкого нарощування ринкової вартості.

Крім простих методик (здатність компанії вирости за n років в g раз) існує ще велика кількість більш складних: метод імітаційного моделювання,

теорія мультиплікаторів, модель CAPM, методи розрахунку частки інвестора в проекті, CVP-аналіз. Вибір будь-якого з них залежить від професійного досвіду інвестора, цілей і завдань його роботи, стадії проекту [168].

Нерівномірність розподілу інноваційного потенціалу по регіонах України пов'язана як з пріоритетами, закладеними ще з радянських часів системою наукових установ, так і занепадом часів кризи 90-х років, а також сучасним станом та динамікою. Безсумнівно, можна виділити ряд регіонів, що значно перевершують інші за цим показником, але для комплексного розвитку країни необхідно його стимулювання і в інших територіальних утвореннях, що мають потенціал росту і бар'єри на його шляху.

Для визначення особливостей проектів та готовності до участі у венчурному інвестуванні були відібрані 20 резюме, маючі у своїй основі інноваційні розробки і плановані до реалізації на території регіонів України. Критеріями аналізу проектів були обрані: галузева приналежність, величина запитуваних інвестицій, розрахунковий термін окупності, форма можливої участі інвестора, стадія проекту. Приклад графічної інтерпретації процесу оцінки проектів за критерієм обсягу інвестицій відображений на рисунку 2.2.

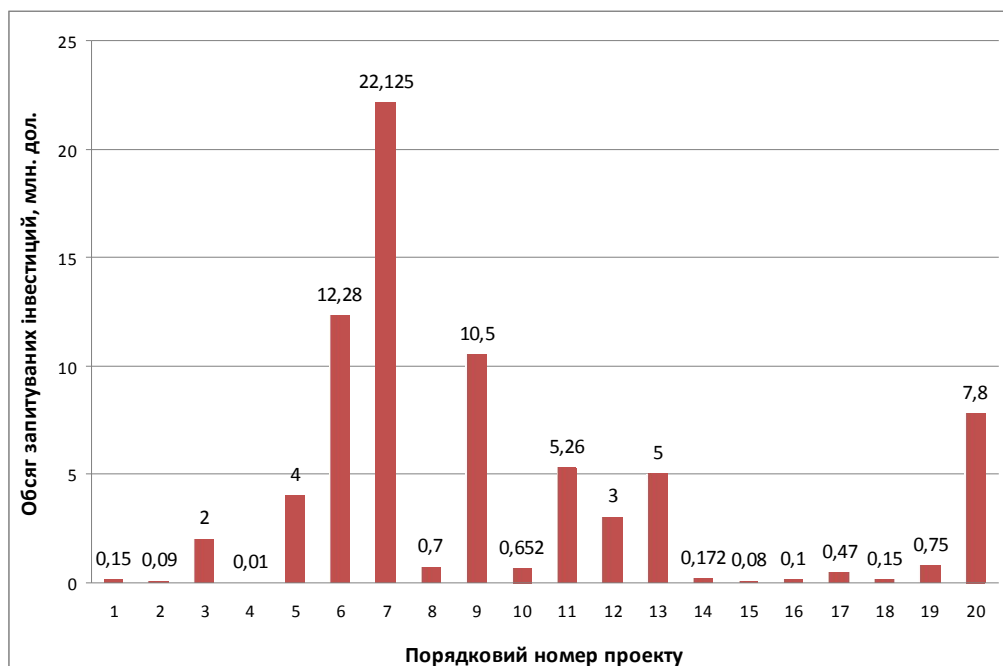

Рис. 2.2. Величина інвестицій, необхідних для реалізації інноваційних проектів

Очевидним недоліком більшості резюме є неповнота надання необхідних інвестору відомостей, що характеризує невисокий рівень кваліфікації розробників у сфері створення бізнес-планів власних інновацій. На підставі наявних даних та відбору на основі трьох критеріїв (непротиріччя вимогам венчурного бізнесу, наявність ідеї з високим потенціалом зростання, можливість заняття провідних позицій на ринку) проекти було проранжовано.

З усіх розглянутих проектів на стадії первинного розгляду венчурним інвестором можуть бути тільки п'ять. Інші можуть зацікавити венчурного інвестора при певній модифікації, яка проводитиметься розробниками тільки при розвиненому механізмі даного ринку капіталу [170].

Внаслідок відсутності пропозиції венчурного капіталу спостерігається нестача адаптованих до нього інноваційних проектів. Відповідно, навіть при наявності венчурного інвестора він стикається з додатковими труднощами, що знижує ефективність його роботи. Способом вирішення такого «замкнутого кола» є участь держави для стимулювання залучення коштів. Однак навіть вона не звільняє інвестора від необхідності проводити перевірку бізнес-плану на відсутність помилок і достовірність і, як наслідок, повторний розрахунок основних показників ефективності.

Крім того, регіон реалізації проекту накладає свою специфіку на вимоги інвестора. Переважно це стосується неформалізованих критеріїв, що визначають якісні характеристики проекту, ступінь «Зручності» роботи в ньому.

Коло критичних недоліків показників і методик обґрунтовує незастосовність деяких з них без додаткової модифікації до оцінки привабливості венчурних інноваційних проектів.

Найбільш застосовні до оцінки інноваційних проектів для венчурного інвестування в сучасних українських умовах: модифікований коефіцієнт ефективності інвестицій, чиста дисконтована вартість, модифікований внутрішній рівень дохідності, модифікований показник терміну окупності,

модифікований показник ефективності, метод імітаційного моделювання, група методів оцінки частки в проекті. Важлива значимість таких критеріїв, їх здатність змінювати пріоритет одного проекту перед іншим у процесі відбору [151].

Для характеристики заходів, необхідних для підвищення рівня регіональної компоненти комплексної оцінки привабливості інноваційного проекту, потрібно проводити оцінку «вузьких» місць у стані регіону на основі даних офіційної статистики по регіонах. Застосування методу суми місць до основних соціально-економічних показників дозволяє обґрунтувати і підтвердити фактичними даними вибір групи проектів в якості об'єкта для детального розгляду. Детальний аналіз рівня готовності регіонів до інноваційного розвитку має бути проведений за такими аспектам, як розвиток малих підприємств, рівень інвестиційної активності та розвиток інноваційної інфраструктури. Це пов'язано з тим, що реалізація венчурного інноваційного проекту в більшості випадків починається у формі малого підприємства, заснованого на інвестиціях венчурного фонду.

Для комплексної оцінки регіонів, поєднуючої оцінку розвитку малих підприємств та рівень інвестиційної активності, можна застосовувати таксонометричний метод. Основним методичним завданням при його застосуванні є відбір вхідних аналітичних даних. Тому необхідна схема відбору вихідних показників на основі трьох основних блоків: загальноекономічні показники; супутні венчурному підприємництву характеристики; показники інноваційної та інвестиційної діяльності підприємств. При використанні таксонометричного методу для оцінки інвестиційної привабливості регіонів рекомендується застосовувати по одному показнику кожного з блоків. Крім того, таксонометричний метод дає можливість аналізувати напрямки відставання і слабкі сторони кожного регіону. Він може бути застосовний до об'єктів будь-якого масштабу, що робить його універсальним інструментом при оцінці різних рівнів фінансування [18].

Комплексний підхід в оцінці інноваційного проекту для розміщення венчурного капіталу дозволяє визначити фактори додаткового впливу на венчурного інвестора при відборі інноваційних проектів залежно від його належності до державних коштів, територіальної прив'язки і наявності галузевої спеціалізації.

На основі цього в рамках процесу розгляду проекту виділено три основні напрями, які стали основою для блоків моделі: оцінка проекту, оцінка галузі, оцінка регіону. Взаємозв'язок цих блоків дозволяють вважати їх частиною єдиного механізму і об'єднувати в модель. Кожен з них має складну внутрішню структуру, яка показана на рисунку 2.5, що представляє собою графічне відображення процесу інтегральної оцінки венчурного інноваційного проекту.

Сукупність критеріїв, наведених у схемі, може бути використана при оцінці венчурним інвестором інноваційних проектів у процесі їх відбору, а результати таких оцінок можуть надаватися у вигляді неформалізованого текстового звіту з резюме про перспективність подальшого розгляду проекту. Але, з метою оптимізації процесу обробки великого обсягу даних, з яким стикається венчурний інвестор, потрібна формалізація даних у формі чисельних значень кожного з критеріїв та узагальнення в інтегральному показнику, що має контрольне порогове значення.

Інтегрування різномірних даних відбувається на основі використання коефіцієнтів значимості, що визначаються експертами. Основні методичні завдання щодо приведення елементів схеми в єдиний формалізований вигляд і розмірність проводиться на основі застосування коефіцієнтів і порогових значень методу експертної оцінки [16].

Як засіб розвитку інноваційного венчурного інвестування, необхідне створення умов для вільного руху капіталу. Це може бути досягнуто на основі інтеграції регіонів, яка має як передумови, так і обмеження для розвитку. Внаслідок цього, потрібно визначити умови, виконання яких дозволить ефективніше здійснювати інтеграцію і розширення представленої

моделі інноваційно-інвестиційного розвитку регіону.

Можливі напрямки модифікації складових моделі інтегрального показника, виходячи з інтересів і особливостей інвестора. Вони включають в себе виділення критеріїв, які можуть бути вдосконалені і переоцінені експертом, якщо проект представляється привабливим з точки зору інноваційності, але не відповідає формальним вимогам венчурного бізнесу. Крім того, модель може бути доповнена групою блокуючих критеріїв, при недотриманні яких проект відхиляється незалежно від відповідності іншим вимогам. У разі, якщо капітал має державну складову і повинен орієнтуватися на соціальну складову, модель може бути доповнена рядом критеріїв у складі існуючих блоків або виділенням окремого блоку зі специфічними для цього інвестора елементами. Для адекватної оцінки галузевих і регіональних особливостей проекту можливе встановлення різного рівня коефіцієнтів значимості для різних галузей приналежності інновацій як механізм адаптації [18].

Така різноманітність модифікацій робить модель інтегрального показника досить гнучкою для застосування при широкій варіації можливих умов і вимог [11].

Модель формалізації регіональної складової проектів, які можуть бути реалізовані в Причорноморському регіоні, представлена на рис. 2.5.

Можлива структура реалізації єдиної стратегії розвитку дозволяє усунути неузгодженість зусиль окремих регіонів на основі моделі розвитку інноваційно-інвестиційної системи. Вона спирається на галузеву спеціалізацію, вже сформовану в кожному з регіонів на сьогоднішній день і відповідаюча потребам економіки регіону для подальшого поглиблення та розширення; модель повинна включати в себе 1-2 центри і кілька точок зростання, що мають потенціал розвитку.

Запропонована модель відображає спеціалізацію і рівень розвитку окремих територій регіону і дозволяє нівелювати розрив, у порівнянні з іншими, більш високотехнологічними макрорегіонами.

Рис. 2.3. Загальна схема інтегральної моделі оцінки венчурного інноваційного проекту

Напрямами створення кластерів може бути доповнена і розширена модель інноваційно-інвестиційної системи розвитку Причорномор'я. Підсумковий вигляд моделі інноваційно-інвестиційної системи розвитку Причорномор'я представлений на рисунку 2.4.

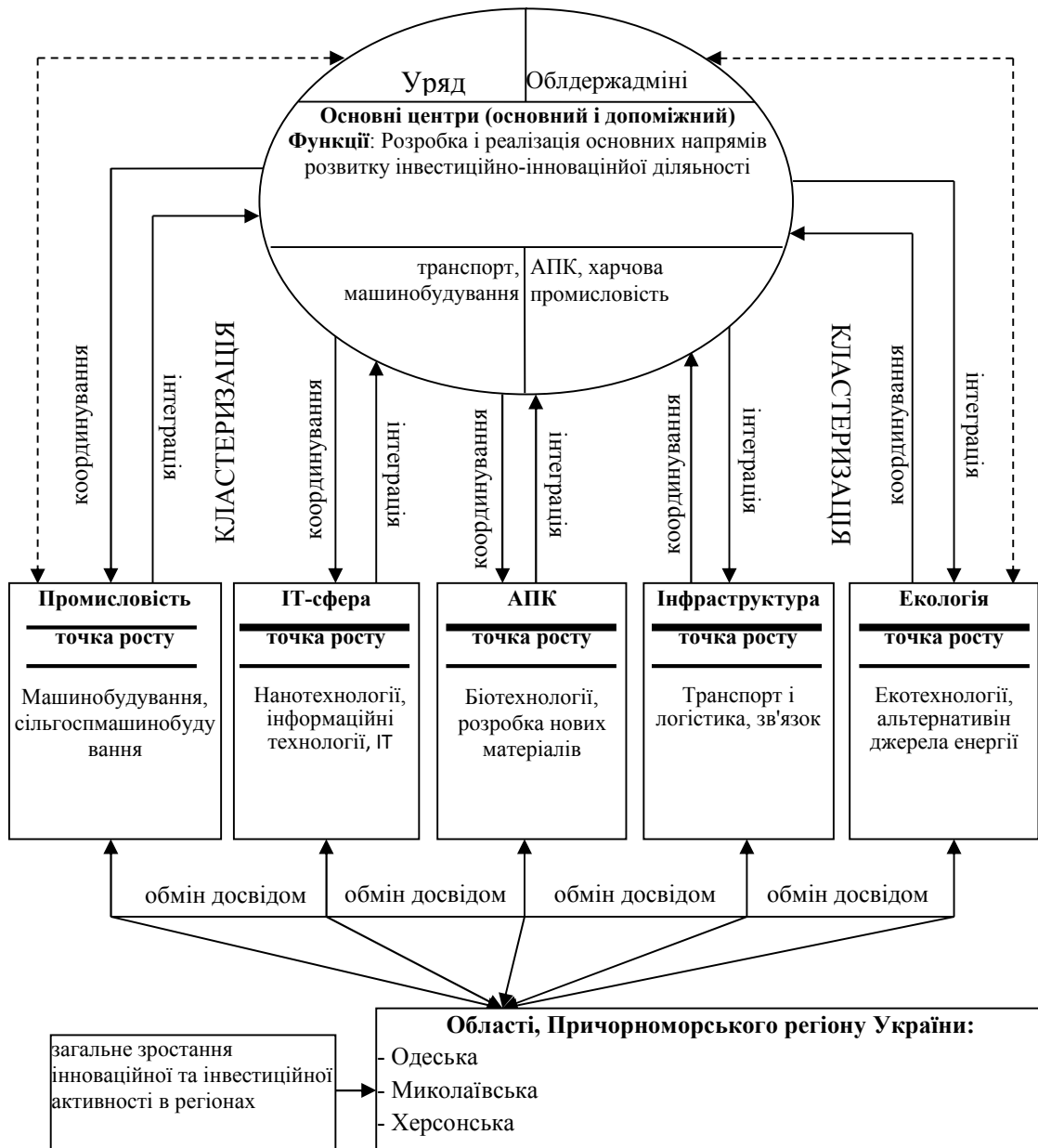

Рис. 2.4. Модель інноваційно-інвестиційної системи розвитку Причорноморського регіону

Реалізація такої моделі здатна якісно змінити весь процес обороту капіталу в регіоні та вивести його на досить високий рівень виробництва інноваційної продукції.

2.3. Моделі і методи управління інвестиційним потенціалом регіону

Враховуючи, що умовою динамічного розвитку економіки є розвиток інвестиційних процесів, обрана державою стратегія розвитку інвестиційного потенціалу визначає реальні можливості залучення стратегічних інвестицій в регіон і, як наслідок, визначає швидкість і ефективність структурного перетворення соціально-економічного комплексу регіону в систему конкурентоспроможного ринкового господарства [149].

Пошук ефективних рішень в даній області визначається наступними причинами:

По-перше, нестача інвестиційних ресурсів негативно позначається на темпах економічного зростання і не дозволяє досягти бажаних структурних змін в економіці регіону, що визначає необхідність розробки системного підходу до залучення інвестицій в регіон, здатного забезпечити стабільний приплив інвестицій з ринків капіталу.

По-друге, у зв'язку з тим, що тенденції та закономірності розвитку інвестиційних процесів в сучасній економіці України мають явний перекис у бік комерційних інтересів, потрібна розробка нових підходів їх формування з метою забезпечити не тільки кількісний, але і якісний ріст інвестицій, що виражається у збільшенні соціальної та бюджетної ефективності.

По-третє, через обмеженість бюджетних ресурсів, а також з причини неоднакового рівня соціально-економічної ефективності бюджетних інвестицій регіону в розвиток інвестиційного потенціалу різних сфер економічної діяльності, посилюється інтерес до питань вибору пріоритетів державної участі в розвитку інвестиційного потенціалу різних галузей економіки. На практиці це питання досі не отримало належного осмислення і методичного забезпечення.

Позначена проблематика вимагає комплексного підходу до вивчення інвестиційних умов регіону з урахуванням як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, з метою приведення їх у впорядковану систему взаємозв'язків, що визначають форму та інтенсивність їхнього впливу: на розвиток

інвестиційного потенціалу регіону, а також на рівень конкурентоспроможності і затребуваність регіональної економіки на ринку капіталу.

На можливість використання інвестиційних можливостей важливий вплив чинять інвестиційні бар'єри. Саме відсутність даного чинника в методиці аналізу інвестиційного потенціалу формує не достатньо об'єктивне уявлення про інвестиційні умови (інвестиційний клімат) регіону в сучасних роботах багатьох українських учених.

У 2004 році Міжнародний банк у своєму щорічному звіті про стан інвестиційного клімату в світі представив дослідження факторів, що перешкоджають розвитку інвестиційний процесів, - «бар'єрів на шляху до конкуренції», які, за визначенням банку, відображають ступінь розвитку конкурентного середовища підприємництва і враховують такі показники, як [153]:

- Рівень монополізму виробника;
- Наявність умов для вільного переміщення товарів;
- Наявність умов для вільного переміщення капіталів;
- Наявність умов для вільного переміщення робочої сили.

Разом з тим, поняття «бар'єрів на шляху до конкуренції" не досить повно характеризують фактори, що перешкоджають використанню інвестиційного потенціалу регіону, в зв'язку з чим, автор пропонує ввести поняття «інвестиційних бар'єрів», що включають в себе, крім розглянутих вище, такі показники:

- Рівень бюрократизації економіки;
- Рівень державного регулювання економіки;
- Рівень інформаційної відкритості економіки;
- Рівень оподаткування;
- Рівень соціального обтяження економіки.

Таким чином, інвестиційні бар'єри - це фактори, що перешкоджають використанню інвестиційного потенціалу незалежно від рівня ризику. З

урахуванням введення вищевказаного поняття, нами уточнено модель інвестиційного потенціалу регіону (рис. 2.5).

Враховуючи, що відповідність інвестиційного потенціалу реальним інвестиційним можливостям неможлива через наявність так званих «ізоляційних оболонок», які включають в себе інвестиційні ризики та інвестиційні бар'єри, було виділено три сценарії розвитку інвестиційного потенціалу регіону.

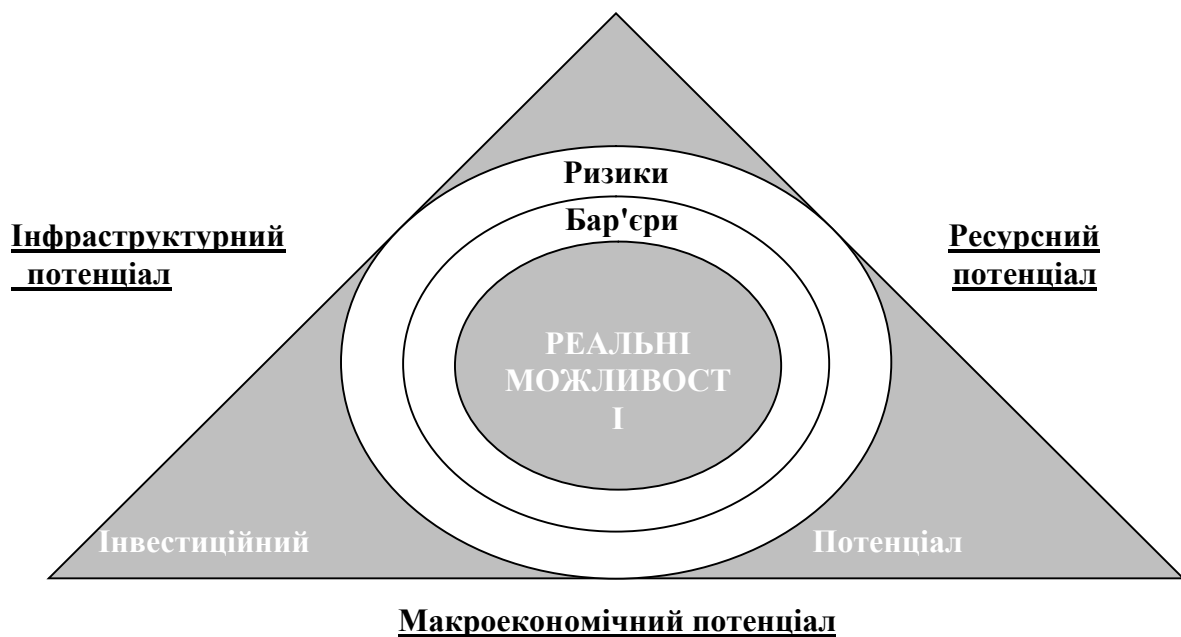

Рис. 2.5. Модель інвестиційного потенціалу регіону

Перший сценарій полягає в «абсолютному» розвитку інвестиційного потенціалу (в збільшенні площі трикутника) як за рахунок збільшення однієї з його сторін, наприклад ресурсного потенціалу, так і за рахунок усіх складових разом (збільшення всіх сторін трикутника). Однак, нарощуючи інвестиційний потенціал лише кількісним чином, регіон може зіткнутися з ситуацією, коли реальні інвестиційні можливості залишаються незмінними або навіть зменшуються як через збільшення інвестиційних ризиків, так і інвестиційних бар'єрів.

Другий і третій сценарії полягає в «відносному» розвитку інвестиційного потенціалу за допомогою усунення чинників, що

перешкоджають бізнесу в повній мірі використовувати накопичений інвестиційний потенціал регіону, а саме: інвестиційних ризиків та інвестиційних бар'єрів (зменшення товщини «ізоляційних» оболонок).

Перевагою даних варіантів розвитку є можливість збільшення реальних інвестиційних можливостей без великомасштабних витрат по «абсолютному» збільшенню інвестиційного потенціалу. Однак, у випадку різко зростаючого попиту на певну складову інвестиційного потенціалу, регіон може не впоратися із завданням значного збільшення інвестиційних можливостей регіону.

Всі перераховані вище сценарії розвитку інвестиційного потенціалу можуть реалізовуватися в тій чи іншій мірі як разом, так і окремо, в різних галузях економіки в певний момент часу.

З метою формування оптимальної стратегії розвитку складових інвестиційного потенціалу (шлях «абсолютного» розвитку інвестиційного потенціалу) розроблена «Матриця інвестиційного потенціалу», згідно з якою всі елементи розподілені в залежності від їх значимості для ведення бізнесу та рівня їх доступності.

Показник значущості елемента інвестиційного потенціалу для інвестора (ДТ) прирівнюється одиниці, якщо він розглядається інвесторами як середній або «рядовий». «ДТ» = 0, у випадку повної відсутності значущості даного елемента для бізнесу. Максимальне значення «ДТ» залежить від величини перевищення середнього рівня.

Показник доступності елемента інвестиційного потенціалу (Д) приймається за одиницю у випадку, коли він знаходиться на оптимальному для інвесторів рівні.

«Д» = 0, у разі відсутності даного елемента інвестиційного потенціалу в регіоні. Максимальне значення «Д» залежить від величини перевищення оптимального рівня.

Таким чином, «Матриця інвестиційного потенціалу» складається з чотирьох груп (рис. 2.6):

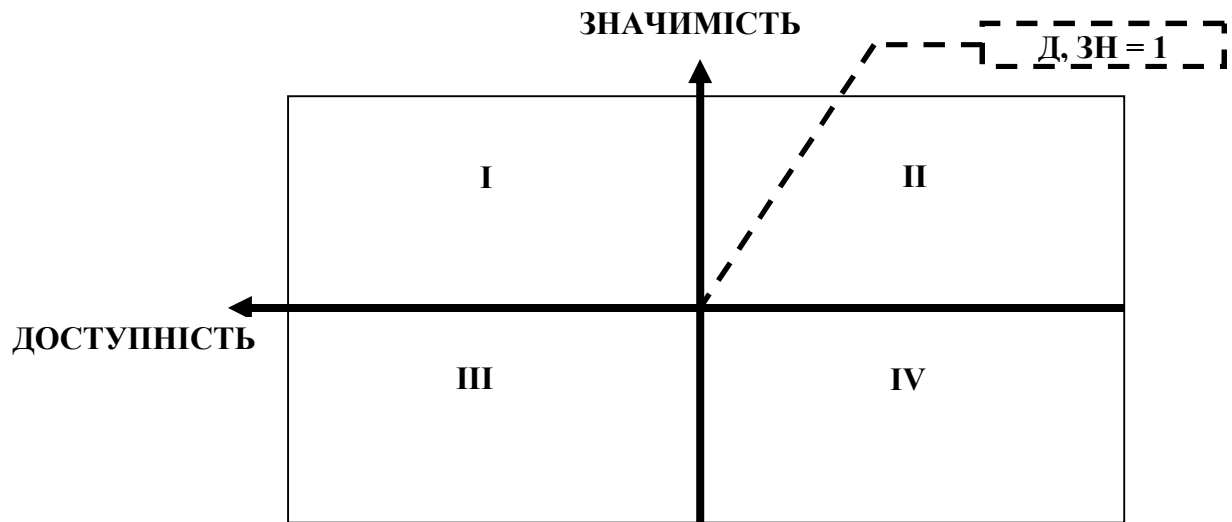

Рис. 2.6. Матриця інвестиційного потенціалу

«Перша» - елементи інвестиційного потенціалу, які характеризуються високим ступенем доступності, а також мають порівняно високий вплив на ефективність інвестицій;

«Друга» - елементи інвестиційного потенціалу, які представлені в нестачі, але при цьому мають порівняно високий вплив на ефективність інвестицій;

«Третя» - елементи інвестиційного потенціалу, які характеризуються високим ступенем доступності, але при цьому мають не високий вплив на ефективність інвестицій;

«Четверта» - елементи інвестиційного потенціалу, які представлені в нестачі, і при цьому їх вплив на ефективність інвестицій низький.

Регіонам пропонується наступна стратегія оптимізації розвитку складових інвестиційного потенціалу. У відношенні елементів інвестиційного потенціалу, що відносяться до «Першої» групи, регіону немає необхідності вживати заходів щодо їх розвитку до тих пір, поки не намітиться тенденція зниження їх доступності, або, іншими словами, поки не з'являться ознаки їх переходу під «Другу» групу.

У випадку з елементами інвестиційного потенціалу, що належать до «Другої» групи, регіон повинен робити активні дії з переведення їх в

«Першу» групу, за допомогою збільшення їх доступності. Це можливо досягти як шляхом кількісного збільшення пропозиції елементів інвестиційного потенціалу (підвищення «ємності» інвестиційного потенціалу), так і шляхом зниження собівартості їх використання.

Що стосується «Третьої» групи, то, враховуючи їх низьке значення для інвестора і їх хорошу доступність, регіону достатньо лише підтримувати їх поточний стан.

І, нарешті, у випадку з елементами «Четвертої» групи, регіону немає необхідності робити будь-які заходи по підвищенню їх доступності, не дивлячись на їх обмежену пропозицію, оскільки вплив даних елементів на ефективність інвестицій досить низький.

Під оптимізацією інвестиційного потенціалу мається на увазі визначення оптимальної та адекватної стратегії його формування та розвитку.

Стратегія оптимізації управління інвестиційними ризиками заснована на розподілі всіх елементів інвестиційного ризику в залежності від величини можливого збитку та ймовірності його виникнення.

Ймовірність виникнення ризику (B) дорівнює одиниці, якщо вона розглядається, як гранично допустима для ведення бізнесу. $\langle B \rangle = 0$, у випадку повної відсутності ймовірності виникнення ризику. Максимальне значення $\langle B \rangle$ залежить від величини перевищення допустимого рівня.

Збиток від ризику (Y) прирівнюється до одиниці у випадку, якщо він сприймається інвесторами, як гранично допустимий. $\langle Y \rangle = 0$, у разі відсутності збитку інвестора при виникненні даного ризику. Максимальне значення $\langle Y \rangle$ залежить від величини перевищення допустимого рівня збитку по даному виду ризику.

Таким чином, «Матриця інвестиційного ризику» складається з чотирьох груп (рис. 2.7):

«Перша» - елементи інвестиційного ризику, збиток від яких порівняно високий, і при цьому ймовірність їх виникнення висока;

«Друга» - елементи інвестиційного ризику, збиток від яких не високий, але при цьому ймовірність їх виникнення висока;

«Третя» - елементи інвестиційного ризику, збиток від яких може бути значним, але вірогідність їх виникнення низька;

«Четверта» - елементи інвестиційного ризику, збиток від яких не високий і при цьому ймовірність їх виникнення низька.

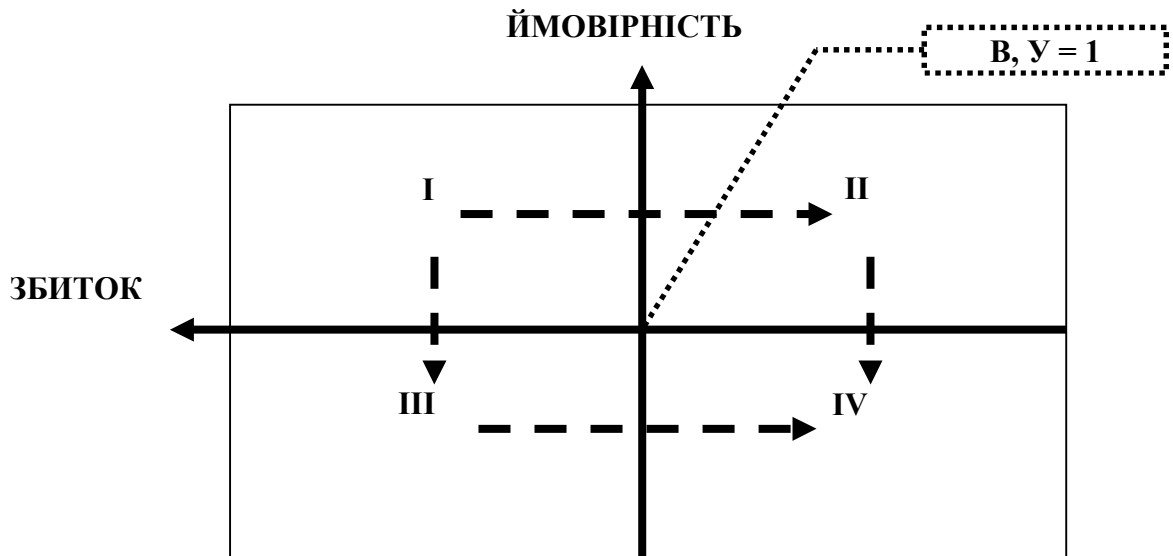

Рис. 2.7. Стратегія управління інвестиційними ризиками

Виходячи із запропонованої класифікації, пропонується використання диференційованої стратегії управління інвестиційними ризиками.

Основна увага регіону має бути зосереджена на управлінні «Першою» групою ризиків. Залежно від того, яке втручання може бути найбільш оперативним і менш витратним, регіон повинен зробити дії з переведення даних ризиків або під «Другу», або в «Третю» групу шляхом зниження можливого рівня збитку або ймовірності виникнення ризику відповідно.

Що стосується елементів ризику з «Другої» групи, то, хоча вони і не пов'язані зі значними збитками, але з причини високої вірогідності їх появи, вони збільшують збитки інвестора в довгостроковому періоді. Регіону необхідно вживати заходів щодо зниження ймовірності їх виникнення і переведу їх у «Четверту» групу.

У випадку з «Третьою» групою, регіону необхідно вживати заходів

щодо зниження можливого збитку за даними ризикам і, тим самим, переводити їх у розряд «Четвертої» групи. Дані інвестиційні ризики, не дивлячись на зниження ймовірності їх виникнення, залишаються під пильною увагою інвесторів через можливість значного збитку.

І, нарешті, у випадку з елементами інвестиційного ризику, що відносяться до «Четвертої» групи, регіон може звести свій вплив на них до мінімуму. Імовірність настання даного виду ризику низька, і ,навіть у разі його виникнення, збиток інвестора є незначним.

Можливість використання інвестиційного потенціалу також обмежується такими факторами, як інвестиційними бар'єрами. З метою формування оптимальної стратегії управління процесом усунення інвестиційних бар'єрів, всі перешкоди на шляху інвестицій розподілені в залежності від величини витрат, необхідних для їх подолання та частоти виникнення даних бар'єрів у процесі ведення бізнесу.

Показник витрат, необхідних для подолання виникаючих інвестиційних бар'єрів (З), приймається за одиницю, якщо вони розглядаються як гранично допустимі для інвесторів. «З» = 0, у разі відсутності витрат у інвестора для подолання бар'єрів. Максимальне значення «З» залежить від величини перевищення допустимого рівня.

Показник частоти виникнення інвестиційних бар'єрів (Ч) дорівнює одиниці, у випадку якщо він сприймається інвесторами як нормальний.

«Ч» = 0, у випадку повної відсутності даного виду бар'єру. Максимальне значення «Ч» залежить від величини перевищення частоти виникнення даного виду бар'єру над допустимим рівнем.

Таким чином, «Матриця бар'єрів на шляху до конкуренції» представляє з себе чотири групи:

«Перша» - бар'єри, що виникають часто на шляху інвестицій і вимагають високих витрат для їх подолання;

«Друга» - бар'єри, що виникають часто на шляху інвестицій, але не вимагають високих витрат для їх подолання;

«Третя» - бар'єри, що виникають рідко на шляху інвестицій, але при цьому вимагають невисоких витрат для їх подолання;

«Четверта» - бар'єри, що виникають рідко на шляху інвестицій і вимагають невисоких витрат для їх подолання.

Виходячи із запропонованої класифікації, регіону пропонується наступна стратегія усунення інвестиційних бар'єрів (рис. 2.8).

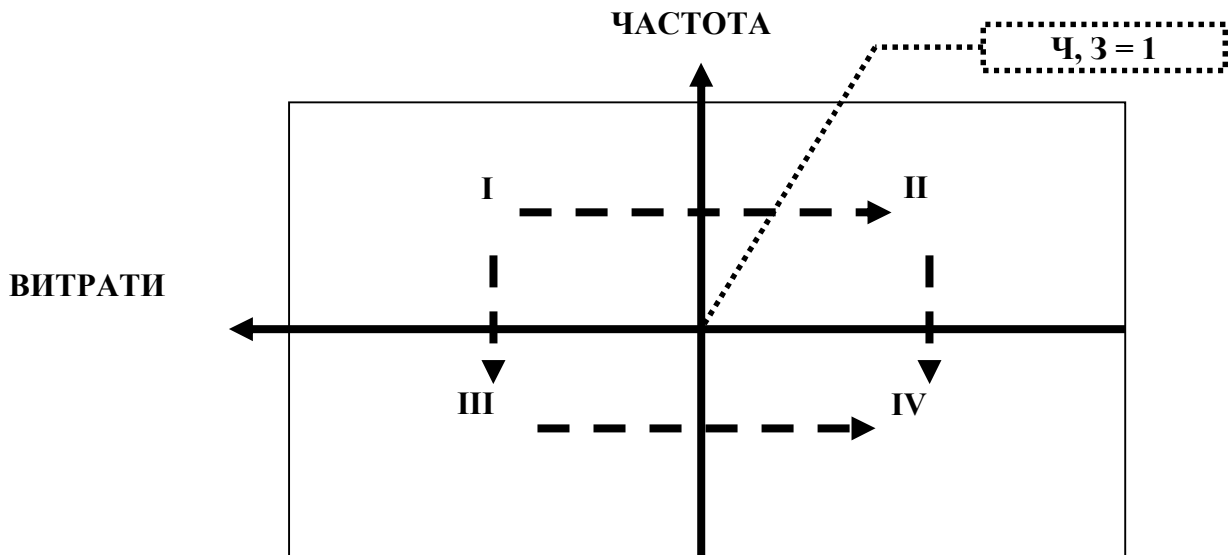

Рис. 2.8. Стратегія управління інвестиційними бар'єрами

«Перша» група бар'єрів, вимагає невідкладного усунення, оскільки частота їх виникнення та вартість вирішення даних проблем для інвестора зменшують інвестиційний потенціал регіону найбільш значним чином. Регіону необхідно вживати заходів щодо зниження витрат або частоти виникнення бар'єрів і переводити їх у «Другу», або в «Третю» групу, відповідно, в залежності від того, що можна зробити найбільш оперативним чином.

Для бар'єрів «Другої» групи регіону доцільно зосередити свої зусилля на зниженні ймовірності їх виникнення, зважаючи на те, що вони регулярно з'являються в процесі інвестиційної діяльності та можуть стати цілком принциповими для інвестора при прийнятті рішення про місце інвестування, не дивлячись на те, що їхнє усунення не вимагає високих витрат.

Що стосується бар'єрів з «Третьої» групи, то хоча вони виникають

досить рідко в процесі інвестування, але, в той же час, витрати, пов'язані з їх подоланням, досить високі, у зв'язку з чим, регіону необхідно вживати заходів насамперед щодо зниження втрат інвесторів в разі виникнення даних бар'єрів.

Зважаючи на те, що інвестору доводиться не так часто стикатися з бар'єрами «Четвертої» групи, і навіть у разі їх виникнення, витрати, пов'язані з їх усуненням, не істотні, регіону не доцільно робити будь-які заходи по їх усуненню.

Інвестиційний потенціал регіону - це сума приватних інвестиційних потенціалів галузей економіки. Разом з тим, кожна галузь в певний момент часу має ту чи іншу привабливість для інвестицій, яка пов'язана не стільки з наявними інвестиційним потенціалом, скільки зі сформованою кон'єктурою ринку. Таким чином, для регіону не доцільно робити будь-які дії з розвитку інвестиційного потенціалу галузі, не визначивши регіональні пріоритети інвестування. Очевидно, що розвивати всі галузі в рівній мірі однаково неможливо, зважаючи на обмеження регіональних ресурсів і часу.

У цьому зв'язку ми пропонуємо використовувати модель «Матриці регіональних пріоритетів інвестування». Дана модель дозволяє вибрати оптимальну стратегію розвитку інвестиційного потенціалу галузі шляхом визначення частки інвестицій, припадаючих на регіон в масштабі національної галузі, і тенденції галузевої інвестиційної динаміки в національному масштабі.

Для визначення тенденції інвестиційної динаміки використовується показник «W», що представляє середню арифметичну суму темпів приросту інвестицій в національній галузі за звітний період (T) і розраховується наступним чином:

$$W = (W_1 + W_2 + \dots + W_T) / T \quad (2.8)$$

Звітний період (T) встановлюється залежно від умов макроекономічної стабільності в країні і цілей конкретного дослідження.

Якщо показник $W > 1$, то динаміка за звітний період вважається позитивною, якщо $W < 1$, то негативною.

Розрахунок показника частки інвестицій в регіональну галузь від загального обсягу інвестицій в національну галузь (NR) проводиться таким чином:

$$NR = IR / IN \quad (2.9),$$

де: IR - обсяг інвестицій в галузь регіону за звітний період (T)

$$IR = IR1 + IR2 + \dots + IRT \quad (2.10)$$

IN - обсяг інвестицій в національну галузь за звітний період (T)

$$IN = IN1 + IN2 + \dots + INT \quad (2.11)$$

При цьому, в «Матриці регіональних пріоритетів інвестування» показник «NR» оцінюється щодо показника «NRs» - рівноважної частки інвестицій регіональної галузі в загальному обсязі інвестицій в національну галузь.

$$NRs = Is / IN \quad (2.12),$$

де: Is - це рівноважний обсяг інвестицій для одного регіону в країні за звітний період (T). Показник Is представляє з себе обсяг інвестицій у галузь регіону за звітний період (T), у разі, якщо б інвестиції в галузь в рамках всієї країни розподілялися б рівномірним чином по всіх регіонах. Показник Is розраховується наступним чином:

$$Is = IN / R \quad (2.13),$$

де: R - це кількість регіонів однакового регіонально-адміністративного рівня в країні.

Таким чином, віднесення частки інвестицій регіональної галузі в рамках національної галузі до «високого» або «низького» рівня в «Матриці інвестиційного середовища» відбувається відповідно до коефіцієнта значущості частки інвестицій регіональної галузі в національному масштабі (KNR).

$$KNR = NR/NRs = (IR / IN) / (Is / IN) = IR / Is = IR / (IN/R) \quad (2.14)$$

«KNR» дорівнює одиниці у разі, коли $NR = NRS$. Мінімальне значення

$K_{NR} = 0$, у випадку, якщо $I_R = 0$, тобто обсяг інвестицій в регіоні з даної галузі дорівнює нулю. Максимальне значення $K_{NR} = R$, у разі якщо $I_R = I_N$, тобто всі інвестиції національної галузі припадають на аналізований регіон.

Показник K_{NR} вважається незначним за умови: $0 < K_{NR} < 1$, і значним, якщо задовольняється умова: $1 < K_{NR} < R$.

Таким чином, «Матриця регіональних пріоритетів інвестування» має чотири групи (рис. 2.9):

- «Перша» - галузь регіональної економіки, чия частка інвестицій в масштабі національної галузі є значною, і при цьому, галузь в рамках всієї країни переживає інвестиційний підйом.

- «Друга» - галузь регіональної економіки, чия частка інвестицій в масштабі національної галузі є незначною, хоча галузь в рамках країни переживає інвестиційний підйом.

- «Третя» - галузь регіональної економіки, чия частка інвестицій в масштабі національної галузі є значною, але при цьому галузь в рамках країни переживає інвестиційний спад.

- «Четверта» - галузь регіональної економіки, чия частка інвестицій в масштабі національної галузі є незначною, і галузь в рамках країни переживає інвестиційний спад.

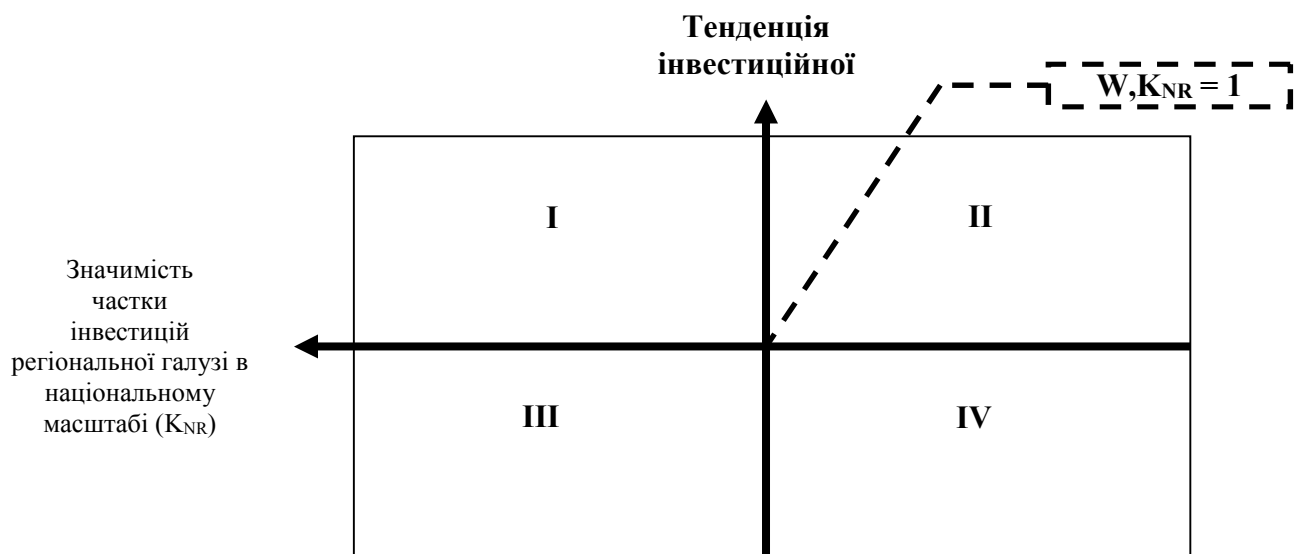

Рис. 2.9. Матриця регіональних пріоритетів інвестування

На основі класифікації галузей за чотирма групами регіональних пріоритетів інвестування, регіон може використовувати ту чи іншу стратегію розвитку інвестиційного потенціалу, з використанням або «Матриці інвестиційного потенціалу», або «Матриці інвестиційних ризиків», або «Матриці інвестиційних бар'єрів», що, в кінцевому підсумку, формує «Матричну стратегію управління інвестиційним потенціалом регіону» (рис 2.10).

Так, для галузей, віднесених до «Першої» групи, регіону доцільно робити активні дії по розширенню їх інвестиційної «ємності». В даному випадку найбільш прийнятною є стратегія «абсолютного» розвитку інвестиційного потенціалу, заснована на моделі «Матриці інвестиційного потенціалу», яка полягає в кількісному розширенні складових інвестиційного потенціалу. Великі витрати по збільшенню інвестиційної ємності сприяють розширенню реальних інвестиційних можливостей для зростаючого числа інвесторів і цілком виправдані.

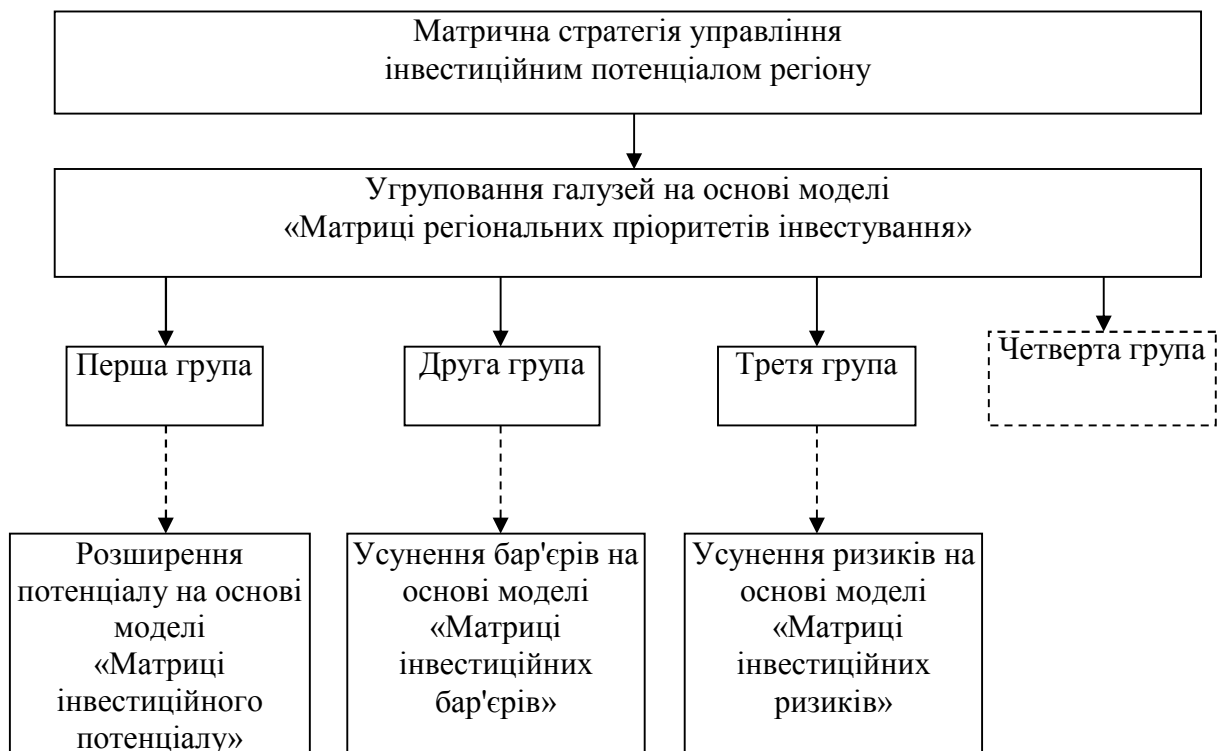

Рис. 2.10. Матрична стратегія управління інвестиційним потенціалом регіону

Висока частка національних інвестицій в регіональну галузь свідчить

про досить низький рівень інвестиційних бар'єрів, наявних в регіоні, а позитивна динаміка інвестицій в галузі, в цілому, вказує на прийнятний рівень ризику. Таким чином, заходи щодо зниження ризиків і бар'єрів можуть бути виправдані тільки у випадку тяжіння галузі до третьої або другої групи «Матриці регіональних пріоритетів інвестування», відповідно. Кінцева мета управління інвестиційним потенціалом першої групи галузей - це збільшення показника KNR.

Що стосується галузей «Другої» групи, то, у зв'язку з тим, що національна галузь переживає інвестиційний підйом, рівень інвестиційних ризиків для галузі можна вважати прийнятним. Разом з тим, чи не висока частка інвестицій в регіон в масштабі національної галузі, вказує на високий рівень інвестиційних бар'єрів.

Розвиток інвестиційного потенціалу на тлі невизначеності щодо приходу інвесторів в дану галузь представляється як достатньо ризикований крок, виправданий тільки у разі явного тяжіння галузі до «Першої» групи. Таким чином, для галузей «Другої» групи регіону доцільно використовувати стратегію «відносного» розвитку інвестиційного потенціалу та активно усувати інвестиційні бар'єри. Кінцева мета - це переведення «Другої» групи в розряд «Першої».

У випадку з галузями «Третьої» групи, падіння попиту інвесторів до них відбувається в національному масштабі в незалежності від бажання чи можливостей регіону, що вказує на високий рівень інвестиційного ризику для даних галузей. Разом з тим, частка регіону, навіть при падаючій тенденції інвестицій в рамках країни, порівняно висока, що свідчить про низький рівень інвестиційних бар'єрів. Однак необхідно утриматися від ілюзії зростаючого попиту на дані галузі та не вживати заходів щодо кількісного збільшення інвестиційного потенціалу, за виключення випадків зберігаємого тяжіння галузі до «Першої» групи.

Для даної групи найбільш прийнятною є стратегія «відносного» розвитку інвестиційного потенціалу, яка полягає в зниженні інвестиційних

ризиків, пов'язаних з інвестиціями в дану галузь. Кінцева мета - максимально довго перешкоджати переміщенню даної галузі в розряд «Четвертої» групи.

І, нарешті, що стосується галузей «Четвертої» групи, падіння попиту інвесторів до даних галузей відбувається в національному масштабі. Однак, на відміну від «Третьої» групи, в регіоні так і не були створені значні інвестиційні можливості для даних галузей. Отже, участь регіону у розвитку інвестиційного потенціалу даних галузей в найближчій перспективі видається недоцільною і ризикованою, але в разі явного тяжіння галузі до однієї з інших трьох груп - представляється потенційно можливим.

Розглянемо, яка регіональна стратегія управління інвестиційним потенціалом повинна була використана областями Причорноморського регіону у 2016-2016 роках. Для цього визначимо, в яку групу «Матриці регіональних пріоритетів інвестування» входили галузі економіки області в цей період (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Показники Матриці регіональних пріоритетів інвестування в галузях економіки Причорноморського регіону

Галузь	2013р.			2014р.			2015р.			2016р.		
	KNR	W	№	KNR	W	№	KNR	W	№	KNR	W	№
Промисловість	0,9745	1,30	2	0,4697	1/13	2	0,4368	1,21	2	0,4024	1,41	2
Сільське господарство	1,0178	1/87	1	0,7731	1,32	2	0,6890	1,13	2	0,9197	0,97	4
Будівництво	0,2651	1,26	1	0,1520	1,42	2	0,3732	1,16	2	0,3349	0,96	4
Транспорт	0,4451	1,27	1	0,2706	0,97	4	0,2394	1,33	2	0,2465	1,37	2
Зв'язок	1,0168	1,44	1	0,5534	1,37	2	0,4122	1,75	2	0,5009	1,69	2
Торівля і харчування	0,4539	1,38	2	0,4733	1,44	2	0,3055	1,41	2	0,3668	0,77	4

У 2016 році тільки дві галузі: сільське господарство та зв'язок, входили в «Першу» групу, що вимагало вжиття заходів щодо «абсолютного» розвитку їх інвестиційного потенціалу. Всі інші галузі перебували під «Другою» групою, що обґрунтовувало необхідність пошуку заходів щодо зниження інвестиційних бар'єрів. Разом з тим, до 2016 року галузі будівництва і

торгівлі перейшли з «Другої» у «Четверту» групу, галузі промисловості і транспорту, залишилися у «Другій» групі, а галузі зв'язку та сільського господарства, втративши лідируюче положення, перейшли під «Другу» і «Четверту» групи, відповідно (рис. 2.13).

Якщо відносно інших галузей будь-яких істотних дій з розвитку інвестиційного потенціалу не робилося, то розвиткові потенціалу сільського господарства в регіоні було приділено серйозну увагу.

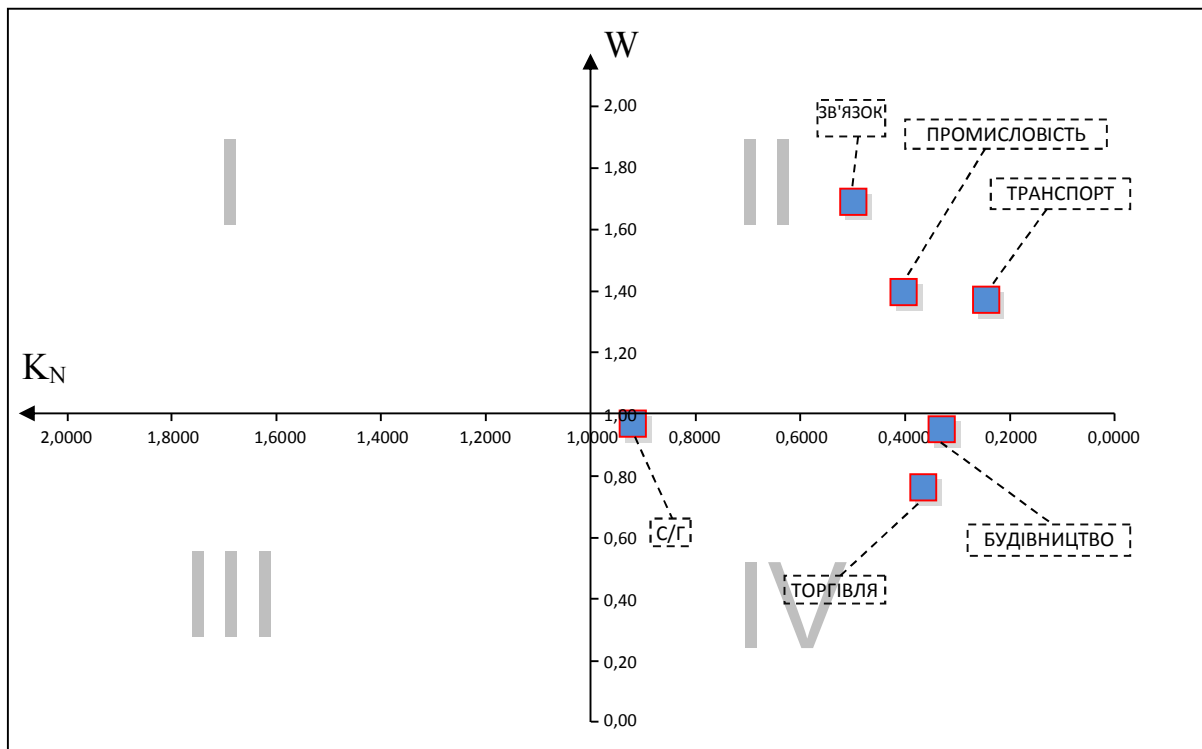

Рис. 2.11. Матриця регіональних пріоритетів інвестування регіону у 2016 р

Однак, замість зниження інвестиційних бар'єрів, що є найбільш затребуваною мірою по відношенню до «Другої» групі, а також до «Першої», у разі її тяжіння до «Другої», область вибрала шлях «абсолютного» розвитку інвестиційного потенціалу галузі та інвестування на розвиток ресурсів та інфраструктури для сільського господарства. Результат, як і по інших галузях, виявився негативним, на що вказує зниження коефіцієнта K_{NR} сільського господарства (рис. 2.12). Таким чином, на прикладі управління

інвестиційним потенціалом сільського господарства наочно видно, як, в результаті відсутності адекватної стратегії розвитку інвестиційного потенціалу, галузь може не тільки втратити лідируюче положення в регіональних пріоритетах інвестування, але і опинитися в аутсайдерах за інвестиційною привабливістю.

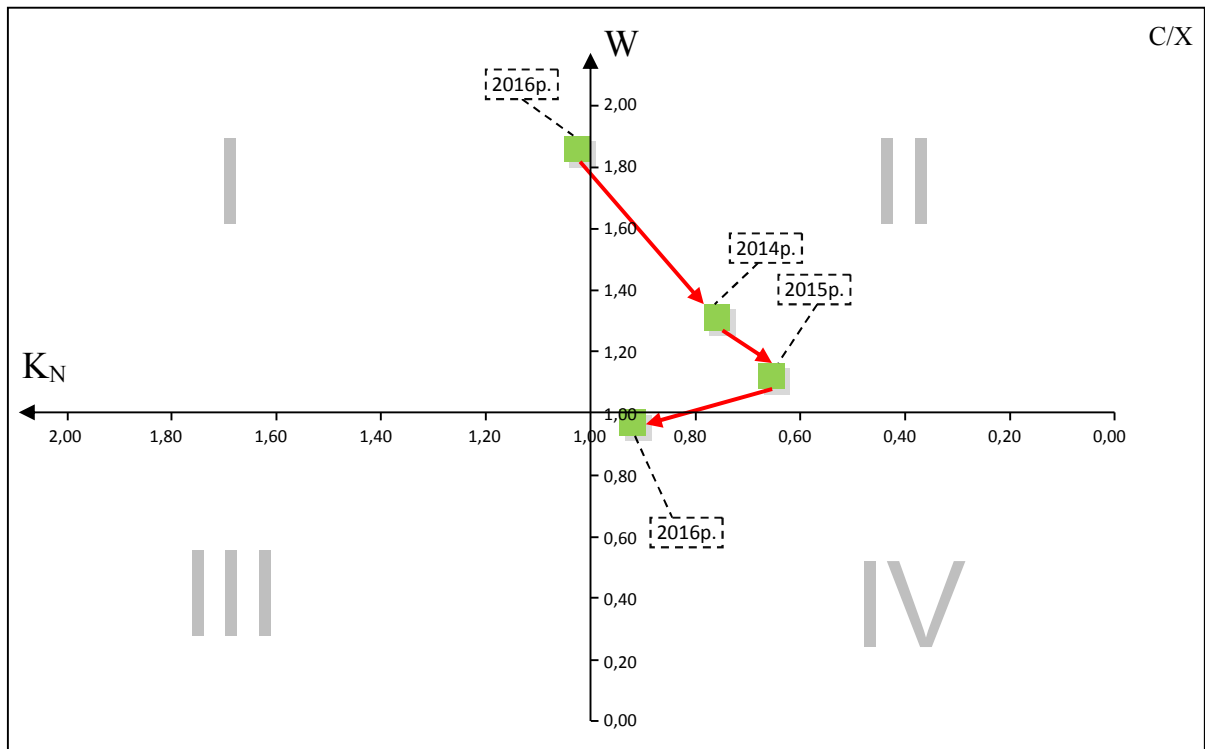

Рис. 2.12. Матриця регіональних пріоритетів інвестування для сільського господарства регіону

Впровадження у практику запропонованих моделей і рекомендацій щодо їх використання буде сприяти досягненню стратегічних цілей і завдань в галузі удосконалення управління інвестиційним потенціалом регіону, підвищенню ефективності витрат на формування конкурентоспроможних інвестиційних умов в галузях економіки як за рахунок оптимізації розвитку складових інвестиційного потенціалу, так і за рахунок диференційованого і своєчасного усунення чинників, що перешкоджають або обмежують його використання.

Висновки до розділу 2

1. В результаті дослідження обґрунтовано, що обмеженість ресурсів регіону зумовлює проблему оптимізації розвитку інвестиційно-інноваційного потенціалу. Завдання оптимізації полягає в правильному виборі пріоритетів інвестування. З цією метою, запропонована модель «Матриці регіональних пріоритетів інвестування» для визначення чотирьох потенційних перспектив регіону в розвитку інвестиційно-інноваційного потенціалу різних галузей залежно від тенденцій інвестиційної динаміки.

2. Запропоновані автономні моделі управління розвитком складових інвестиційно-інноваційного потенціалу, управління інвестиційно-інноваційними ризиками й управління інвестиційними бар'єрами. Кожна модель передбачає вибір пріоритетів державної участі в управлінні інвестиційно-інноваційним потенціалом. Регіон може досягти мети підвищення конкурентоспроможності інвестиційно-інноваційного потенціалу при мінімальних витратах, точно й вибірково створюючи або поліпшуючи найбільш важливі елементи інвестиційно-інноваційного потенціалу й усуваючи найбільш критичні фактори інвестиційно-інноваційного ризику й інвестиційних бар'єрів.

3. Розроблена матрична стратегія управління інвестиційним потенціалом регіону, яка, на основі класифікації галузей за чотирма групами регіональних пріоритетів інвестування, дозволяє визначити регіональну стратегію розвитку інвестиційно-інноваційного потенціалу, з використанням або «Матриці інвестиційного потенціалу», або «Матриці інвестиційних ризиків», або «Матриці інвестиційних бар'єрів».

РОЗДІЛ 3
ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В СИСТЕМІ КОМПЛЕКСНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

3.1. Механізм розвитку інвестиційно-інноваційної системи регіону на засадах реалізації наукового потенціалу

Осмилення існуючого інноваційного потенціалу при формуванні інноваційної політики й пошук стимулів до розробки й здійснення нововведень ставить пріоритетом дослідження багатогранності інституціональних моделей, обумовлених впливом зовнішніх і внутрішніх факторів і оцінку ефективності існуючих зв'язків на різних етапах інноваційного циклу. Акцент на інститутах і взаємозв'язках при системному описі інноваційного процесу дозволяє переоцінити детермінанти економічного росту.

Створення сприятливих інституціональних умов для інноваційної діяльності сьогодні є найважливішим кроком для успішного генерування нових знань і створення конкурентоспроможної національної економіки. Удосконалювання законодавства і інституціональної структури в цілому, необхідно для формування середовища, що відповідає потребам інноваційної економіки. Реконфігурація інституціональної бази сприяє створенню стійкого макроекономічного середовища й соціокультурних передумов, що впливають на інноваційні процеси.

Необхідно встановити статистично значущі зв'язки між різними параметрами регіональних інноваційних систем. Існують тісні взаємозв'язки між показниками входу, що характеризують стартові умови, сектор НДДКР, створення знань і розвиток людського капіталу і показниками виходу, що характеризують ефективність використання наявного потенціалу. Вплив сектору НДДКР на віддачу від інноваційної діяльності показано на рис.3.1.

Рис. 3.1. Зв'язки в параметрах регіональних інноваційних систем:
вплив сектору НДДКР

Позитивний кореляційний зв'язок витрат на ІР та інновації з показниками реалізації інноваційного та інституційного потенціалів свідчить про важливість проведення державної політики щодо стимулювання вкладень у НДДКР з боку промислового сектору. Зростання кількості промислових підприємств, що здійснюють технологічні інновації, в свою чергу, призведе до підвищення патентної активності і збільшення обсягу інноваційного продукту [1].

Тісні позитивні зв'язки показників входу - чисельності персоналу, зайнятого дослідженнями і розробками (ІР) та чисельності студентів вузів з показниками виходу (реалізації підприємницького, інноваційного та інституційного потенціалів) вказують на їх значущість при формуванні політики підтримки малого бізнесу, посилення експортної орієнтації регіонів у сфері високих технологій, а також формуванні заходів, що підвищують патентну активність і стимулюють промислові підприємства до створення та використання нових технологій (рис.3.2).

Рис. 3.2 Зв'язки в параметрах регіональних інноваційних систем:
вплив сектора створення знань

При формуванні державної інноваційної політики виявлення взаємозв'язків дозволять виробити низку заходів, спрямованих на більш інтенсивне створення малих підприємств, збільшення експорту технологій, активізації патентної активності та інтенсивне створення і використання нових технологій.

Моделювання впливу макроумов на показники регіональних інноваційних систем, здійснене з урахуванням поділу параметрів на параметри входу і виходу, дозволяє зробити висновок про порівняльний вплив різних груп показників на результати інноваційної діяльності регіонів [1]. Крім того, поряд із загальною регресійною моделлю слід побудувати рівняння, що характеризують залежність результуючих показників від двох підгруп чинників, різних з погляду підходів до розробки регіональної інноваційної політики (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Вплив інституційних умов макrorівня на технологічну, експортну та підприємницьку активність регіонів

Пояснююча змінна	<i>B</i>	Станд. помилка	<i>t</i> -критерій	Значимість
Модель 1. Результуючий показник - число поданих заявок на винаходи і корисні моделі *				
Коефіцієнт детермінації $R^2=0,778$, <i>F</i> -статистика 64,877, $\sigma_{ост}=0,61113$				
Вільний член	,337	,249	-1,356	,179
Чисельність персоналу, зайнятого ІР	,148	,022	6,822	,000
Чисельність студентів вищих навчальних закладів	,002	,001	3,852	,000
Витрати на технологічні інновації	,029	,010	2,857	,006
Внутрішні витрати на дослідження і розробки	-,038	,015	-2,510	,014
Модель 2. Результуючий показник - експорт технологій і послуг *				
Коефіцієнт детермінації $R^2=0,693$, <i>F</i> -статистика 56,322, $\sigma_{ост}=0,25679$				
Вільний член	-,199	,060	-3,313	,001
Чисельність персоналу, зайнятого ІР	,065	,007	8,918	,000
Внутрішні витрати на дослідження і розробки	-,018	,006	-3,105	,003
Модель 3. Результуючий показник - чисельність працівників, зайнятих на малих підприємствах *				
Коефіцієнт детермінації $R^2=0,621$, <i>F</i> -статистика 40,981, $\sigma_{ост}=2,78344$				
Вільний член	15,269	2,160	7,070	,000
Чисельність персоналу, зайнятого ІР	,383	,049	7,780	,000
Питома вага збиткових підприємств	-,210	,050	-4,166	,000
Число використаних виробничих технологій	-,094	,040	-2,339	,022

* рівняння значимі при 5% -му рівні

Необхідно відзначити, що у всіх моделях значущим був показник чисельності персоналу, зайнятого дослідженнями і розробками (ІР). Однак отриманий негативний вплив внутрішніх витрат на ІР на патентну і експортну активність регіонів підтверджує тезу про переважно фундаментальну спрямованість української науки, зусилля якої, перш за все, спрямовані на створення майбутніх знань, які є «суспільним благом». Тим часом, корпоративний сектор слабо включений в інноваційні процеси і є, скоріше, споживачем зарубіжних технологій, ніж технологічним експантом.

Створення умов для виробництва інноваційного продукту могло б перерозподілити ресурси на користь інвестицій з боку корпоративного сектору і підвищити патентну активність господарюючих суб'єктів. З метою

посилення конкурентоспроможності регіональних економік в рамках розробки стратегій підтримки суб'єктів інноваційної діяльності, державні та регіональні органи влади повинні стимулювати розвиток і підтримку кадрового потенціалу науки [15].

Разом з тим, необхідно вживати заходів щодо скорочення кількості збиткових підприємств.

Для більш повного врахування чинників, що впливають на інноваційний потенціал регіонів для проведення регресійного аналізу, виділені в окремий блок регіони, що відрізняються найбільшим потенціалом розвитку інноваційних систем (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Оцінки параметрів рівнянь регресії для інноваційно-активних регіонів

Пояснююча змінна	<i>B</i>	Станд. помилка моделі	<i>t</i> -критерій	Значимість
Модель 1. Результуючий показник - число поданих заявок на винаходи і корисні моделі *				
Коефіцієнт детермінації $R^2=0,781$, <i>F</i> -статистика 58,749, $\sigma_{ост}=0,54705$				
Вільний член	-,361	,342	-1,057	,298
Чисельність персоналу, зайнятого ІР	,078	,016	4,908	,000
Чисельність студентів вищих навчальних закладів	,004	,001	4,513	,000
Модель 2. Результуючий показник - експорт технологій і послуг *				
Коефіцієнт детермінації $R^2=0,875$, <i>F</i> -статистика 74,543, $\sigma_{ост}=0,21727$				
Вільний член	-,700	,244	-2,875	,007
Чисельність персоналу, зайнятого ІР	,070	,007	10,238	,000
Внутрішні витрати на дослідження і розробки	-,017	,005	-3,026	,005
Частка дослідників у загальній чисельності персоналу, зайнятого ІР	,012	,006	2,136	,040
Модель 3. Результуючий показник - чисельність працівників, зайнятих на малих підприємствах *				
Коефіцієнт детермінації $R^2=0,729$, <i>F</i> -статистика 28,703, $\sigma_{ост}=2,90415$				
Вільний член	11,488	4,430	2,593	,014
Експорт технологій і послуг технічного характеру	3,958	1,153	3,434	,002
Чисельність студентів вищих навчальних закладів	,010	,004	2,636	,013
Питома вага збиткових підприємств	-,199	,095	-2,097	,044
Модель 4. Результуючий показник - число створених передових виробничих технологій *				
Коефіцієнт детермінації $R^2=0,527$, <i>F</i> -статистика 37,864, $\sigma_{ост}=0,028863$				
Вільний член	,009	,007	1,275	,211
Чисельність персоналу, зайнятого ІР	,003	,001	6,153	,000

* Рівняння значимі при 5% -му рівні

Регресійний аналіз на прикладі інноваційно-активних регіонів показав, що для патентної, експортної та технологічної активності значущим є показник чисельності персоналу, зайнятого ІР. Для розгляду питань, пов'язаних із зростанням чисельності зайнятих у сфері малого бізнесу на тлі загальних заходів щодо підтримки суб'єктів малого підприємництва, також, значущим є питання про розробку заходів з підтримки експорту високотехнологічної продукції.

Розроблений підхід до ідентифікації показників, що впливають на конкурентоспроможність РІС, дозволить виділити набір змінних, важливих при обґрунтуванні регіональних стратегій розвитку та розробки політики підтримки інноваційної діяльності на території.

З метою оцінки впливу інституційних умов на характеристики регіональних інноваційних систем проведено дослідження з виявлення чинників, що створюють бар'єри для підприємницької діяльності в регіонах. Вивчалися ті фактори, які знаходяться в безпосередньому контролі регіональних адміністрацій та можуть ними управлятися: рівень бар'єрів входу на ринок, наявність преференцій з боку регіональної влади, корупційна практика, вплив всіх гілок влади на діяльність малих підприємств, загрози з боку кримінальних угруповань, протиправні дії чиновників, контрольно-наглядових органів і МВС, а також наявність ділових мереж [166].

Нами виділено три фактори, які на 70% пояснюють параметри інституційного середовища, що впливають на стан підприємницького клімату в регіонах: рівень безпеки, вплив всіх гілок влади, трансакційні витрати (табл. 3.3).

Для підприємців найбільш істотним чинником, що обумовлює рівень безпеки бізнесу, є протизаконні дії органів МВС. Найбільш значущим визнано вплив регіональної влади.

Таблиця 3.3

Інституційні фактори впливу на підприємницький клімат

Фактори /% поясненої дисперсії	Показники / Факторні навантаження	Значення фактору
Рівень безпеки / 40,57	Показники виходу	
	Протиправні дії з боку чиновників	0,850
	Протиправні дії з боку представників МВС Протиправні дії з боку співробітників контрольно- наглядових органів	0,904 0,896
Корупція і вплив всіх гілок влади /	Показники входу	
	Практика корупції	0,537
	Вплив уряду на діяльність малих підприємств	0,675
	Вплив регіональної адміністрації на діяльність малих підприємств	0,843
Трансакційні витрати / 10,98	Вплив органів місцевого самоврядування на діяльність малих підприємств	0,837
	Показники входу	
	Галузеві бар'єри	0,644
	Наявність преференцій окремим компаніям з боку адміністрації регіону	0,631
	Показники виходу	
Погрози, насильство і здирництво з боку кримінальних угруповань	0,555	
Наявність ділових мереж	-0,832	

Трансакційні витрати (ТІ) пов'язують три змінні, що характеризують умови входу на ринок - рівень конкуренції через галузеві бар'єри і преференції окремим компаніям, а також погрози, насильство і здирництво з боку кримінальних угруповань. Цікаво відзначити, що всі три показники негативним чином позначаються на наявності і розвитку ділових мереж. Проте, основним фактором можна вважати наявність галузевих бар'єрів.

Виявлені зв'язки показують, що трансакційні витрати негативним чином впливають не тільки на підприємницький клімат в цілому, але й на інноваційну активність економічних суб'єктів. І оскільки на регіональному рівні параметри ТІ є керованими, то необхідно виробити комплекс заходів, спрямованих на виявлення галузей економіки, доступ у які штучно утруднений і, створення конкурентних і безпечних умов для розвитку підприємництва.

З метою виявлення ступеня впливу інституційних умов на параметри

розвитку регіональних інноваційних систем, побудова рівнянь регресії здійснювалася по всій сукупності факторних ознак, що характеризують якість регіональних інноваційних та інституційних умов.

Модель рівняння регресії для регіонів показує значимість позаекономічного інституційного чинника «Корупція і вплив влади», виявила тісний зв'язок з параметрами РІС і вказує на гіпертрофований характер економічних відносин. Існування й відтворення адміністративних бар'єрів створюють корупційну основу взаємодії органів влади та підприємців і структурну невизначеність, які згодом стають невід'ємною частиною економічних відносин.

Для інноваційно-активних регіонів відсутній значущий вплив обраних інституційних умов, проте проведений регресійний аналіз дозволив переконливим чином показати більш широкий діапазон показників, що обумовлюють патентну і експортну активність регіонів [17].

Таким чином, органи регіональної влади мають певні важелі впливу на підприємницький клімат і, отже, на формування інституційних умов, за допомогою яких встановлюються «правила гри» на території. Інституційна формалізація і чітке визначення меж владних повноважень є необхідним елементом державної політики.

Існують принципові відмінності в стратегічних орієнтаціях державних наукових організацій та приватного наукоємного бізнесу, що, в свою чергу, закладає різні основи для проведення ефективної державної інноваційної політики (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Стратегічні орієнтації інноваційних компаній Причорноморського регіону

Особливості	Державні лабораторії		Приватні інноваційні компанії	
		Значення		Значення
Характеристика кінцевого продукту *	Науково-дослідні та дослідно конструкторські розробки	40	Товар для масового продажу	42
	Створення дослідного зразка	30	Промисловий зразок	45
Потреба в інформаційних ресурсах **	Інформація загальноправової характеру	0,898	База даних про патенти, винаходи, товарні знаки і т.п.	0,790
	Інформація про джерела і механізми фінансування	0,775		
Потреби в інфраструктурі**	Виробничі та лабораторні приміщення	0,932	Офисні приміщення	0,900
Кадрові потреби**	Висококваліфіковані ІТ-спеціалісти	0,947	Юристи і патентні повірені	0,858
Цільові орієнтири на найближчу перспективу **	1. Вихід на нові ринки інших регіонів	0,923	1. Комерціалізація результатів досліджень і розробок 2. Освоєння нових дослідницьких напрямів 3. Зниження витрат, оптимізація витрат	0,823 0,782 0,777
	2. Вихід на нові ринки країн СНД і ЄС	0,895		
	3. Вихід на нові ринки зарубіжних країн	0,835		
	4. Освоєння нових виробничих напрямків	0,617		
Проблеми ведення бізнесу*	1. Зміни в державному та регіональному законодавстві, погіршуючі становище бізнесу	80	1. Зміни в законодавстві, погіршуючі становище бізнесу 2. Зростання орендних платежів 3. Різке погіршення загальної ситуації в економіці і падіння платоспроможного попиту	60 50 45
	2. Різке погіршення загальної ситуації в економіці і падіння платоспроможного попиту	70		
	3. Втрата виробничого приміщення у зв'язку з приватизацією, зміною власника	30		

* - Відсоток від числа опитаних;

** - Значення навантажень першого чинника, що пояснює найбільший відсоток дисперсії

Але, разом з тим, є і загальні проблеми, які об'єднують інтереси приватного та державного наукового підприємництва, і їх рішення дозволить вибудувати як державну, так і місцеву політику підтримки, а також знайти ті сфери взаємних інтересів, які, на нашу думку, будуть здатні в майбутньому

генерувати стійкий потік інновацій по всьому ланцюжку створення продукту: від проведення стадій НДДКР, створення дослідного зразка і його впровадження на промислових підприємствах міста та регіону.

Відмінності в стратегічних орієнтаціях компаній дозволяють зробити висновок про те, що взаємне доповнення компетенцій може служити достатньою підставою для успішного освоєння нової інноваційної продукції у разі вибудовування партнерських відносин. Інститут-партнер надає альянсу технології проведення НДДКР, в свою чергу, бізнес-партнер - компетентний менеджмент, виробництво і мережу реалізації продукції. Взаємне доповнення активів партнерських підприємств дає незаперечний синергетичний ефект. Стратегічні альянси між наукою і бізнесом - це можливість придбання нових конкурентних переваг як для самих господарюючих суб'єктів, так і для території, створення унікальних комбінацій комплементарних активів, розвитку технологій і експансії на національні та світові ринки.

Таким чином, послідовний ланцюжок етапів інноваційного циклу дозволяє вибудовувати цілком конкретні діалоги між наукою та бізнесом. Створення інноваційного альянсу або холдингу на основі взаємовигідного співробітництва при чіткій формалізації та дотриманні прав власності на матеріальні та нематеріальні ресурси дозволить об'єднати зусилля і підвищити ефективність створення інноваційного продукту.

3.2. Організаційно-економічний механізм формування регіональної інвестиційно-інноваційної інфраструктури

В умовах ринкової економіки формування і розвиток інноваційної інфраструктури на середньострокову і довгострокову перспективу має велике значення, так як від її обґрунтованості та ефективності залежить стан національної інноваційної системи в цілому і конкурентоспроможність вітчизняних підприємств на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Забезпечення сталого інноваційного розвитку економіки країни вимагає не тільки існування масиву досліджень і розробок, а й прикладного застосування та ефективного їх використання.

Відсутність зв'язків промислового і наукового секторів економіки, низька сприйнятливість промислових підприємств до результатів фундаментальної і прикладної науки, відсутність стимулів і можливостей використання досягнень науки, невідповідність інноваційних ідей ринковим потребам обумовлюють низьку ефективність розвитку інноваційних процесів в українській економіці [75].

Для збільшення інноваційної активності суб'єктів економіки необхідне формування всіх компонентів інноваційного циклу. Одним з напрямків є створення механізмів взаємодії суб'єктів, які беруть безпосередню участь в інноваційному процесі. У цьому зв'язку виникає необхідність формування інноваційної інфраструктури та створення умов для її створення та розвитку.

Для визначення поняття «інноваційна інфраструктура» нами використовується концепція процесно-утилітарного підходу, згідно з яким інновація являє собою комплексний процес створення, розповсюдження та використання нововведень. Інноваційна інфраструктура орієнтована на здійснення дифузних, нереалізованих трансформ-інновацій.

Потенційні проблеми, пов'язані з реалізацією нововведень, обумовлені наступними групами факторів:

- Неготовністю можливих споживачів нововведення до його використання внаслідок слабкої ресурсної забезпеченості;
- Слабкою ресурсною забезпеченістю самого інноватора;
- Наявністю інформаційного «вакууму» між інноватором і споживачем нововведення.

Визначальну роль у функціонуванні ІС грає держава, яка визначає правила функціонування та взаємодії учасників інноваційного процесу через формування нормативно-правового середовища. В ІС входять власне суб'єкти інноваційної діяльності - організації та фізичні особи, які беруть участь у

створенні та просуванні інноваційного продукту, і об'єкти інфраструктури - організації, що сприяють здійсненню інноваційної діяльності.

Всі організації, що належать до інноваційної інфраструктури, знаходяться в певному технологічному та економічному зв'язку, що виражає єдність етапів інноваційної діяльності. Організації, в сукупності, утворюють інноваційну інфраструктуру, розрізняються за секторами діяльності та типом (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Основні елементи інноваційної інфраструктури

Виробничо-технологічна складова	Фінансова складова	Інформаційно-консалтингова складова
Технопарки	Організації посівного і стартового фінансування	Центри комерціалізації інтелектуальних продуктів (центри трансферу технологій, центри комерціалізації технологій)
Інноваційно-технологічні центри	Венчурні фонди	Державна система науково-технічної інформації, регіональні інформаційні мережі
Бізнес-інкубатори	Фірми венчурного капіталу	Організації патентування, експертизи та сертифікації
Лабораторії аплікаційних досліджень		

Велика частина об'єктів виробничо-технологічної інфраструктури (в тому числі створена за рахунок коштів державного і регіонального бюджетів і державних позабюджетних фондів) має суттєві проблеми, пов'язані з браком фінансування. Це обумовлено, головним чином, відсутністю чіткої інноваційної політики в цілому і щодо інноваційної інфраструктури зокрема.

Приклади створення венчурних фондів по фінансуванню інноваційних підприємств свідчать поки не про формування нереально розвиваючихся структур, а якихось «демонстраційних моделей». Одна з істотних причин подібної ситуації полягає в пасивній ролі держави у сфері прямих інвестицій та стимулювання розвитку фінансової інфраструктури. Друга причина -

відсутність сильних стимулів для вкладень у високоризикові проекти з боку великого корпоративного бізнесу в умовах, коли значно надійніше інвестувати кошти в традиційні галузі народного господарства (найчастіше сировинної орієнтації) [72].

Діючі в Україні державні фонди, що підтримують інноваційну діяльність і комерціалізацію технологій, можуть бути більш ефективно включені в процес формування національної інноваційної системи.

В цілому, робота зі створення інформаційно-консалтингової інноваційної інфраструктури (ІКІІ) носить «випереджаючий» характер і націлена на перспективу створення ефективного інноваційного розвитку країни. Створення ІКІІ на базовому рівні має бути зосереджене на академічному секторі та секторі галузевої науки. При цьому роботи по створенню «вузівських» центрів комерціалізації також вимагають подальшого активного просування. Основною формою фінансування на даному рівні є надання державних грантів на цільовій основі.

Відносно формування інноваційної інфраструктури, практика питання зводиться до двох основних моментів: інвестиції будуть здійснюватися тільки у випадку, якщо це буде вигідно; інвестиції будуть здійснюватися, якщо будуть створені сприятливі умови. Таким чином, очевидно, що зовнішній механізм повинен зводитися до встановлення економічних та організаційних рамок, в яких будуть здійснюватися інвестиції в інноваційну інфраструктуру. Ці міркування дають підстави, розкриваючи сутність явища, назвати механізм формування інноваційної інфраструктури організаційно-економічним.

Організаційно-економічний механізм формування інфраструктури є зовнішнім механізмом, призначеним для маніпулювання процесами створення та розвитку інноваційної інфраструктури [67].

Аналіз зарубіжних програм державної підтримки фінансової інноваційної інфраструктури (ФІІ) показав, що існують дві основні моделі:

1. Державні інвестиції безпосередньо в інноваційні компанії (наприклад, американська державна програма розвитку інноваційного бізнесу - SBIR (Small Business Innovation Research));

2. Державні інвестиції в спеціальні фонди. Тут необхідно виділити два підвиди програм: створення державного фонду, що здійснює пряме інвестування в інноваційні проекти, і створення т. зв. фонду фондів, що здійснює інвестиції у приватні венчурні фонди (наприклад, ізраїльська програма розвитку ринку венчурного капіталу - Yozma).

Деякі країни поєднують обидва підходи державної підтримки ринку венчурного капіталу. Представником подібного синтезу виступає діюча в Фінляндії державна програма SITRA. В її рамках співіснують як пряме фінансування фірм-інноваторів, так і вкладення грошей у регіональні фонди підтримки підприємств. Окрему роль виконують фонди і програми надання гарантій.

Визначальним для програм підтримки венчурного капіталу є величина і стан приватного сегмента венчурного капіталу. Достатність пропозиції капіталу з боку приватного сектору визначає роль держави і характер програми. Роль держави в заповненні нестачі фінансових ресурсів також залежить від економічних, соціальних і бюджетних факторів. Довгостроковою метою більшості програм є створення активного приватного сектору венчурного капіталу, який знизить потребу в державних програмах.

Потрібно відзначити, що навіть коли рішення про створення ФП приймається на державному рівні, уряд зводить до мінімуму свою участь у прийнятті рішень про інвестування, надаючи прийняття цих рішень приватному сектору. Це можна робити тому, що там є кваліфіковані кадри у фінансовій і банківській галузі, а також розвинені фінансові ринки [64].

З урахуванням специфіки ситуації в Україні, найбільш цікавим є розгляд досвіду Фінляндії та Ізраїлю, де на перших етапах формування венчурної індустрії значення держави було ключовим. В Україні відсутня розвинена фондова інфраструктура і ринок капіталів, тому створення за

участю держави фонду фондів як раз може компенсувати «провали ринку». Держава на етапі становлення фінансової інфраструктури практично підміняє «бізнес-ангелів», які є основним джерелом фінансування на самій ранній «посівній» стадії.

Аналіз міжнародного досвіду у сфері механізмів формування інвестицій у виробничо-технологічну інфраструктуру свідчить про існування 4-х базових моделей фінансування.

Модель «забезпечення самофінансування - вихід»: держава здійснює пряме державне фінансування у створення матеріальної бази об'єкта виробничо-технологічної інфраструктури (ОПТІ) і покриває всі поточні операційні витрати, пов'язані з його функціонуванням. Державне фінансування припиняється в той момент, коли платежі фірм-учасників за послуги ОПТІ дозволяють покривати операційні витрати.

Модель «державні інвестиції в економічний розвиток науки і регіону»: держава здійснює пряме фінансування в створення і підтримку діяльності ОПТІ з метою отримання соціального / економічного ефекту (підвищення конкурентоспроможності національної економіки, створення робочих місць, розширення бази оподаткування).

Модель «управління об'єктом нерухомості»: держава виступає інвестором у створенні об'єкта інфраструктури для цілей отримання прибутку у формі орендних платежів з боку фірм-учасників.

Реалізація даної моделі вимагає створення керуючої компанії, що здійснює функції управління нерухомістю. Дана модель не отримала широкого розповсюдження і використовується, в основному, регіональними органами влади для збільшення бюджетних доходів. Фірми - клієнти такого ОПТІ є економічно стійкими суб'єктами господарювання, що знаходяться переважно на стадії поширення нововведення.

Модель «державно-приватного партнерства»: держава покриває капітальні та початкові поточні витрати (протягом 3-5 років) з передумовою згодом передати приватним інвесторам об'єкт технологічної інфраструктури.

Дана модель характерна для США, де державна підтримка інноваційної діяльності здійснюється не тільки на загальнодержавному, а й на регіональному рівні в рамках "Програми промислово-університетських кооперативних дослідних центрів".

Формування інноваційної інфраструктури як цілісного інституту має ґрунтуватися на наступних принципах: залучення, системності, пріоритетності довгострокових цілей, адаптації та ефективності.

Для підвищення ефективності державної інноваційної політики необхідна «добудова» української інноваційної системи за рахунок розвитку і модифікації існуючих і створення нових елементів фінансової інфраструктури в інноваційній сфері. Основним елементом у механізмі фінансування інноваційної інфраструктури повинен стати Національний інноваційний фонд (Ніф).

Ніф повинен стати і одним з основних інститутів «фінансової селекції» при формуванні інших інститутів інфраструктури.

Основними завданнями Ніф мають стати:

- Створення венчурних фондів спільно з вітчизняними та іноземними інвесторами;
- Участь у створенні елементів виробничо-технологічної та інформаційно-консалтингової інфраструктури.

Фінансування Ніф пропонується здійснювати шляхом прямого вкладення в капітал фінансових ресурсів.

Оперативну діяльність Фонду пропонується здійснювати через Агентства з управління об'єктами інфраструктури. Агентство з управління виробничо-технологічною інфраструктурою (АУПТ) повинно займатися формуванням інститутів ПТЦ, Агентство з управління фінансовою інфраструктурою - координацією роботи фінансових і венчурних структур. Агентство з управління інформаційно-консалтинговою інфраструктурою (державний центр-агентство по комерціалізації - ДЦАК) відповідає за систему інститутів, що здійснюють комерціалізацію нововведень.

Створення інститутів інфраструктури під егідою Ніф передбачає реалізацію наступного механізму (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Принципи реалізації механізму формування інноваційної інфраструктури

Для цього пропонується формування коопераційних зв'язків ДЦАК і системи науково-технічної інформації (УкрНТІ) з приводу пріоритетних інноваційних розробок та суб'єктів їх реалізації.

Для прискорення системи створення інфраструктурних інститутів під егідою ДЦАК пропонується створення в кожному регіоні регіональних центрів комерціалізації інтелектуальних продуктів (РЦКІП), діяльність яких спрямована на створення доходів від використання інтелектуальних

продуктів в рамках національної економіки. Діяльність ДЦАК і РЦКІП пропонується здійснювати на неприбутковій основі за рахунок коштів Ніф. Кадровий склад даних організаційних структур може формуватися за рахунок співробітників Міністерства освіти і науки та приватного сектору.

РЦКІП виконує роль каталізатора інноваційного розвитку в рамках регіонів і займається залученням в інноваційні процеси промислових підприємств, об'єктів виробничо-технологічної та фінансової інфраструктури регіону. Діяльність інноваційного центру повинна органічно вписатися в загальний процес інформатизації регіону.

Інформаційне поле, що формується за участю РЦКІП, стане невід'ємним компонентом системи підтримки рішень державних і регіональних органів влади.

В рамках даного етапу проводиться аналіз існуючих об'єктів інформаційно-консалтингової інфраструктури на предмет необхідності подальшого фінансування, уніфікації форм звітності та процедур контролю.

Одночасно, доцільне інформування організацій науково-дослідного сектора і проведення переговорів РЦКІП з їх керівництвом щодо нових ЦКІП з керівництвом науково-дослідних організацій.

Реалізація даного етапу з метою створення виробничо-технологічної інфраструктури передбачає проведення аналізу існуючих інститутів ПТІ, виділення найбільш ефективних і перспективних, з точки зору потенціалу розвитку. Представниками АУПТ здійснюється суцільне інтерв'ювання керівників функціонуючих об'єктів інфраструктури, виявлення існуючих проблем, пов'язаних з розвитком об'єкта виробничо-технологічної інфраструктури.

В частині формування фінансової інфраструктури передбачається створення інститутів посівного, стартового і венчурного фінансування на базі існуючих інститутів фінансової інфраструктури - Державної інноваційної компанії України (ДІКУ).

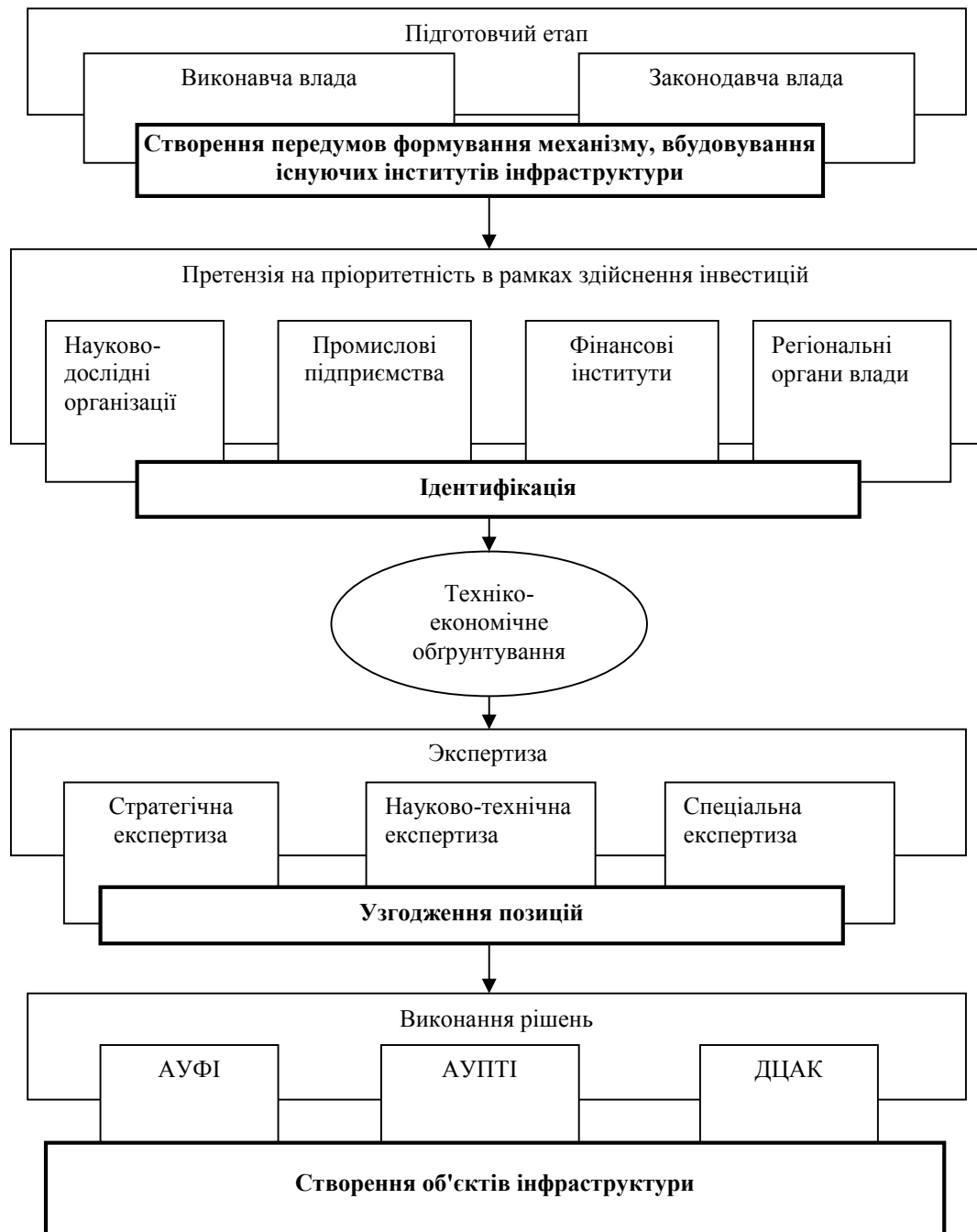

Рис. 3.4. Схема функціонування організаційно-економічного механізму формування інвестиційно-інноваційної інфраструктури

На першому етапі створення венчурного інституту пропонується здійснити на базі ДІКУ, що обумовлено наступними передумовами:

- Наявністю досвіду ДІКУ у фінансуванні високотехнологічних проектів галузевого та міжгалузевого характеру;
- Наявністю стійких зв'язків ДІКУ з промисловим і науково-дослідним сектором.

Принциповим моментом є переорієнтація джерел фінансування ДКУ. Необхідно відмовитися від існуючої системи формування фонду за рахунок відрахувань галузевих позабюджетних фондів і перейти на пряме фінансування за рахунок коштів Ніф. Чинний порядок формування фонду істотно обмежує його інвестиційні можливості, обсяг залучених ресурсів недостатній для масштабної реалізації венчурних проєктів.

На базі Ніф необхідно організувати ефективну взаємодію фондів в рамках системи «наскрізного» фінансування фірм-інноваторів: при виході компанії зі стадії «старту» на наступному етапі, для забезпечення високої динаміки її розвитку, доцільно скористатися засобами ДКУ, наданими в режимі кредитного фінансування. Така модель дозволить, з одного боку, забезпечити безперервність фінансування високоефективних розробок і, з іншого, - активно сприяти становленню в країні системи венчурного інвестування в інноваційні проєкти [6].

З метою організації системи венчурних фондів, потрібна реорганізація відомчого підпорядкування ДКУ Національному інноваційному фонду.

II. Етап організації інвестиційного забезпечення полягає в отриманні проєктів створення / розвитку інститутів інфраструктури з боку науково-дослідного і / або приватного сектору.

Кожним РЦКІП проводиться оголошення конкурсу на створення базових Центрів комерціалізації інтелектуальних продуктів (ЦКІП) на рівні організацій науково-дослідного сектору. Даний етап передбачає отримання проєктів створення ЦКІП, що претендують на пріоритетну реалізацію. З боку ініціаторів створення (науково-дослідних організацій і регіональних органів влади) надається концепція створення та функціонування ЦКІП.

Основною формою інвестування коштів Ніф для діючих РПТІ має стати пайова участь в капіталі організацій. Як наслідок, для РПТІ у формі некомерційних організацій і підрозділів вузу доцільна зміна організаційно-правової форми переважно в акціонерне товариство. Для створюваних РПТІ доцільне проведення наступних заходів:

- Визначення потенційних учасників: ініціативною групою Ніф проводяться переговори за формами і обсягами участі;
- Пошук відповідного місця розташування ОПТІ;
- Визначення організаційної структури і т.д.

Даний етап включає в себе, також, формування проектів створення фондів венчурного капіталу на основі державного і приватного участі.

На даному етапі проводиться оголошення конкурсу на створення венчурного фонду (ВФ). Даний етап передбачає отримання проектів з боку ініціаторів створення венчурних фондів.

Потенційними ініціаторами створення ВФ можуть бути:

- Великі промислові підприємства;
- Фінансово-промислові групи;
- Комерційні банки;
- Регіональні органи влади (переважно спільно з першими трьома структурами).

Основні вимоги до фондів-кандидатів полягають в наступному: реєстрація та фактична діяльність на території (у галузі), заявленої в проекті, спрямованість на фінансування українських фірм-інноваторів, наявність кваліфікованої команди менеджерів фонду. З боку ініціаторів проекту представляється техніко-економічне обґрунтування створення венчурного фонду.

III. Третій етап полягає в проведенні експертизи проектів створення інститутів інфраструктури. Експертиза здійснюється експертними радами, створеними при Ніф і кожному його Агентстві. Крім того, для проведення спеціальних експертиз можливе залучення сторонніх експертних груп.

Експертна рада Ніф повинна являти собою представників креативної наукової еліти; підприємців, що продемонстрували успішну реалізацію інноваційних проектів; керівників існуючих об'єктів інноваційної інфраструктури.

До компетенції Експертної ради Ніф відноситься проведення стратегічної експертизи для оцінки довгострокових перспектив, які відкриває створення об'єкта інфраструктури.

Експертні ради Агентств Ніф здійснюють науково-технічну експертизу для оцінки значущості створення елемента інфраструктури для забезпечення реалізації результатів прикладних досліджень, можливостей досягнення науково-технічного лідерства. Експертами можуть бути фахівці в області галузевих знань у суміжних областях.

Спеціальна експертиза може проводитися сторонніми організаціями для оцінки значущості створення об'єкта інфраструктури в специфічних областях: сфері будівництва, маркетингу, технологій.

IV. Четвертий етап передбачає здійснення інвестицій в рамках узгоджених проектів створення / розвитку об'єктів інфраструктури.

Даний етап передбачає виконання прийнятих рішень. Ніф слід вважати вищим державним органом, відповідальним за реалізацію створення об'єктів інфраструктури. Під егідою Ніф повинен розподілятися весь обсяг державного фінансування.

Надання інвестицій Ніф під проект створення ЦКІП здійснюється на грантовій основі. На регулярній основі РЦКІП проводиться моніторинг діяльності центру комерціалізації. Результатом впровадження представленого механізму є побудова повноцінної системи організацій, що відповідають за комерціалізацію технологій в рамках країни.

Інвестиції у фінансову інноваційну інфраструктуру здійснюються наступним чином. Кожен венчурний фонд отримує певну суму грошових коштів, що надаються ДІКУ, в обмін на неконтрольну частку в організованому фонді. У разі невдалої діяльності, венчурний фонд має право не повертати грошові кошти в ДІКУ. Після закінчення 5 років з моменту капіталізації (формування) венчурного фонду приватні партнери отримують право викупу частки ДІКУ.

Інвестиції в РПТІ, також, здійснюються на пайовій основі.

Таким чином, Ніф здійснює керівництво інноваційною інфраструктурою країни. Умови результативної діяльності Ніф полягають в наступному:

1. Фактична передача під контроль Ніф основних елементів інноваційної інфраструктури.

2. Наділення Ніф правами відповідальності за розподіл державного бюджетного і позабюджетного фінансування в законодавчо визначених обсягах.

Невід'ємною частиною удосконалення структури інвестицій в інфраструктуру є вирішення завдання їх оптимального фінансування. В умовах обмеженості інвестиційних ресурсів особливе значення має знаходження оптимального розподілу фінансових ресурсів по об'єктах інвестування та періодах, в результаті якого буде забезпечена максимальна ефективність вкладення коштів.

Рішення щодо реалізації системи інвестиційного забезпечення Ніф реалізує за допомогою науково-дослідних організацій та організацій промислового та фінансового сектору, створюючи їм необхідні умови для ефективної діяльності, застосовуючи всю гаму методів управлінського впливу. Ніф діє в рамках імперативних і диспозитивних регламентів [4]. Слід зазначити, що функціонування механізму повинно виявити відсутні регламенти, що дозволяють оптимізувати процес формування інноваційної інфраструктури.

Висновки до розділу 3

1. В результаті дослідження виявлено зв'язки й сформовані моделі взаємозв'язків показників регіонального інвестиційно-інноваційного середовища з різними групами факторів. Показано, що для патентної, експортної й підприємницької активності регіонів значимим є показник чисельності персоналу, зайнятого дослідженнями й розробками. Для стимулювання росту чисельності зайнятих у сфері малого бізнесу на фоні

загальних заходів щодо підтримки суб'єктів малого підприємництва значимою є підтримка експорту високотехнологічної продукції.

2. Виділено керовані параметри інституціональних умов, вплив на які, через реалізацію регіональної інвестиційно-інноваційної політики, здатний підсилити технологічну й підприємницьку активність регіонів. Показано, що, знижуючи регіональні галузеві бар'єри й контролюючи ризики можна домогтися підвищення зайнятості й продуктивності праці в секторі малого підприємництва, стимулювати компанії до інвестицій в освоєння нових виробничих технологій і розвивати ділові мережі. Обґрунтовано розходження в стратегічних орієнтаціях інноваційних компаній. Показано, що форма власності позитивно впливає на вибір цільових настанов, що дозволило обґрунтувати стратегічні орієнтири діяльності державних наукових організацій та приватного наукоємного бізнесу, що, в свою чергу, закладає основи для проведення ефективної регіональної інвестиційно-інноваційної політики.

3. В результаті дослідження виявлено взаємозв'язки показників регіонального інвестиційно-інноваційного середовища з різними групами факторів. Виділено керовані параметри інституціональних умов, вплив на які, через реалізацію регіональної інвестиційно-інноваційної політики, здатний підсилити технологічну й підприємницьку активність регіонів. Сформовано економіко-математичні моделі взаємозв'язків в параметрах регіональних інвестиційно-інноваційних систем, що дозволили обґрунтувати стратегічні орієнтири діяльності державних наукових організацій та приватного наукоємного бізнесу, що, в свою чергу, закладає основи для проведення ефективної регіональної інвестиційно-інноваційної політики.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі на основі теоретичного узагальнення обґрунтовано методичні засади і розроблено практичні рекомендації з вирішення важливого науково-практичного завдання формування механізмів активізації інвестиційно-інноваційних процесів в системі комплексного розвитку регіонів. За результатами дослідження зроблено висновки теоретичного, методичного і науково-прикладного характеру:

1. Регіональна інвестиційно-інноваційна політика - це складова частина регіональної політики, здійснювана цілеспрямовано державними, регіональними та місцевими органами влади та управління, а також іншими суб'єктами (інвесторами), спрямована на мобілізацію та ефективне використання інвестиційного та інноваційного потенціалу території, на активізацію і стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів в регіоні з позиції досягнення тактичних і стратегічних цілей розвитку (саморозвитку) регіону. Виявлено, що регіональна (територіальна) інвестиційно-інноваційна система – це елемент інвестиційно-інноваційної структури, основу якої становить науково-технічний комплекс, що поєднує установи науки, освіти й виробництва, спрямований на створення знань, розробку сучасних технологій і відповідних умовам нових цінностей. Разом з тим, це локальна соціально-економічна система, створення якої підвищує конкурентоспроможність регіону й забезпечує підвищення рівня і якості життя жителів регіону.

2. Доведено, що сучасний інвестиційно-інноваційний процес у просторі регіональної економічної системи (мезосистеми) можливий тільки на основі формування та вдосконалення особливого механізму, що регулює цей процес у часі і просторі. Сформовано теоретичні положення створення й раціонального функціонування механізму інвестування інновацій у процесі ефективного використання матеріальних, трудових, фінансових ресурсів суб'єктів господарювання. Розроблена імітаційна модель функціонування

механізму інвестування інновацій, що відповідає потребам прискореного зростання економіки регіону в період посилення конкуренції як на регіональному, міжрегіональному, загальнодержавному, так і на світовому ринках, що дозволяє найбільш раціональним чином використовувати накопичений потенціал господарства регіону.

3. З метою оптимізації розвитку інвестиційно-інноваційного потенціалу регіону, запропонована модель «матриці регіональних пріоритетів інвестування» для визначення чотирьох потенційних перспектив регіону в розвитку інвестиційно-інноваційного потенціалу різних галузей залежно від тенденцій інвестиційної динаміки. Запропоновані автономні моделі управління розвитком складових інвестиційно-інноваційного потенціалу, управління інвестиційно-інноваційними ризиками й управління інвестиційними бар'єрами, кожна з яких передбачає вибір пріоритетів державної участі в управлінні інвестиційно-інноваційним потенціалом. Розроблена матрична стратегія управління інвестиційно-інноваційним потенціалом регіону, яка, на основі класифікації галузей за чотирма групами регіональних пріоритетів інвестування, дозволяє визначити регіональну стратегію розвитку інвестиційно-інноваційного потенціалу, з використанням або «матриці інвестиційного потенціалу», або «матриці інвестиційних ризиків», або «матриці інвестиційних бар'єрів».

4. Розроблено модель інвестиційно-інноваційного розвитку регіону, спрямовану на підвищення ефективності реалізації наявного потенціалу, сутність якої полягає у виявленні центрів і точок росту серед територій, що володіють найбільшим економічним і науковим потенціалом, а також необхідною інфраструктурою. Виходячи з їх спеціалізації обираються пріоритетні галузі, визначаються напрямки інтеграції й кластеризації. Модель дозволяє підвищити ефективність залучення венчурного капіталу в інновації, ґрунтуючись на вже наявних наробітках і конкурентних перевагах.

5. Виявлено взаємозв'язки показників регіонального інвестиційно-інноваційного середовища з різними групами факторів. Виділено керовані

параметри інституціональних умов, вплив на які, через реалізацію регіональної інвестиційно-інноваційної політики, здатний підсилити технологічну й підприємницьку активність регіонів. Сформовано економіко-математичні моделі взаємозв'язків в параметрах регіональних інвестиційно-інноваційних систем, що дозволили обґрунтувати стратегічні орієнтири діяльності державних наукових організацій та приватного наукоємного бізнесу, що, в свою чергу, закладає основи для проведення ефективної регіональної інвестиційно-інноваційної політики.

6. В результаті дослідження виявлено характеристики регіональної інвестиційно-інноваційної інфраструктури, які визначають її природу й забезпечують розвиток. Сформовано концепцію ефективного організаційно-економічного механізму формування регіональної інвестиційно-інноваційної інфраструктури на основі принципів комплексного підходу, пріоритетності довгострокових цілей і залучення науково-дослідного, промислового й фінансового секторів економіки регіону. Реалізація механізму формування інфраструктури може здійснюватися виходячи з наступних послідовних етапів: підготовка умов - організація інвестиційного забезпечення - експертиза - створення об'єктів інфраструктури. Кожний з етапів вимагає різних імперативних і диспозитивних регламентів, спрямованих на забезпечення їх реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз діяльності публічних інвестиційних фондів. Українська асоціація інвестиційного бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uaib.com.ua/analituaib/analytics.html>
2. Білюк А.В. Розвиток державної політики стимулювання інноваційної діяльності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. управління: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / А.В. Білюк. – Запоріжжя, 2015. – 20 с.
3. Бланк І. О., Гуляєва Н. М. Інвестиційний менеджмент: Підручник / За заг. ред. А.А. Мазаракі. – К., 2003. – 397с.
4. Брич В.Я. Трансформація ринку праці та її вплив на рівень життя населення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. ек. наук: спец. 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / В.Я. Брич. – Львів, 2004. – 39 с.
5. Бубенко П.Т. Інституційна динаміка просторової організації економічного розвитку: Монографія / П.Т. Бубенко. – Харків: ХНАМГ, 2014. – 295 с.
6. Бубенко П.Т. Регіональні аспекти інноваційного розвитку: Монографія / П.Т. Бубенко. – Харків: НТУ ХПІ, 2002. – 316 с.
7. Бутов А.М., Костецький В.В., Язлюк Б.О. Теоретичні основи сутності й змісту інновацій та інноваційної діяльності / А.М. Бутов, В.В. Костецький, Б.О. Язлюк // Галицький економічний вісник. – 2012. – №6 (39). – С. 52-65.
8. Бутов А.М. Формування ефективної системи управління логістикою на підприємстві / А.М. Бутов // Інноваційна економіка. Науково-виробничий журнал – 2014. – Випуск 6(55). – С. 211-216.
9. Бутов А.М., Костецький В.В. Особливості формування інвестиційних ресурсів підприємства в сучасних економічних умовах / А.М. Бутов, В.В. Костецький // Науковий вісник Херсонського державного

університету. Серія «Економічні науки». – 2015. – Випуск 15. – Частина 1. – С. 137-140.

10. Бюджетний Кодекс України № 2456-VI від 08.07.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

11. Ващенко Л.М. Концепція інноваційного розвитку освіти регіону [Електронний ресурс]. / Л.М. Ващенко. – Режим доступу: <http://www.pleyady.kiev.ua>

12. Возняк Г.В. Інноваційна діяльність промислових підприємств та способи її фінансування в Україні: Монографія / Г.В. Возняк, А.Я. Кузнєцова. – К.: УБС НБУ, 2007. – 183 с.

13. Воротін В.Є. Модифікація механізму державного управління соціально-економічним розвитком регіонів України / В.Є. Воротін // Стратегічні пріоритети. – 2016. – №1. – 2 (14-15). – С. 10

14. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.

15. Геєць В.М. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: В 3 т. / В.М. Геєць. – К.: Фенікс, 2007. – Т. 2. Інноваційно-технологічний розвиток економіки. – 2007. – 564 с.

16. Гладинець Н.Ю. Вплив інноваційного потенціалу на соціально-економічний розвиток регіону / Н. Гладинець // Економічний аналіз. – 2014. – Вип. 3 (19). – С. 30-34

17. Державне управління регіональним розвитком України: Монографія / За заг. ред. В.Є. Воротіна, Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2016. – 288 с.

18. Держкомстат України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

19. Джусов О.А. Інноваційний розвиток світової економіки: інвестиційний аспект: Монографія / О.А. Джусов, Н.П. Мешко та ін. – Донецьк: Юго-Восток, 2015. – 278 с.

20. Електронний бюлетень Офісу спільної підтримки для сприяння інтеграції України до європейського дослідницького простору. – січень-

березень 2016 р. – Вип. 1. – С. 10. – Режим доступу: <http://www.fp7-ncr.kiev.ua>

21. Європейський банк реконструкції та розвитку. Стратегія діяльності в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebrd.com/russian/pages/country/ukraine.shtml>

22. Жихор О.Б. Інноваційна політика розвитку регіонів: теорія та практика формування, механізми реалізації: монографія / О.Б. Жихор. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2015. – 544 с.

23. Жихор О.Б. Соціально-економічний вимір розвитку науки і науково-технічної діяльності в регіонах України: монографія / О.Б. Жихор. – Львів: Ліга-Прес, 2014. – 248 с.

24. Закон «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 №1602-III / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2000. – №25. – Ст.195. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

25. Закон «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 №40-IV / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – №36. – Ст.266. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

26. Закон «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13.12.1991 №1977-XII / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – №12. – Ст.165. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

27. Закон «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10.02.1995 №51/95-ВР / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1995. – №9. – Ст.56. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

28. Закон «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна» від 21.10.2016 №2623-VI / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2014. – №11. – Ст. 70. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

29. Закон «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16.01.2003 №433-IV / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. –

№13. – Ст.93. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua>

30. Закон «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11.07.2001 №2623-III / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – №48. – Ст.253. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua>

31. Закон «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999 №991-XIV / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1999. – №40. – Ст.363 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

32. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 №3792-XII / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – №13. – Ст.64 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

33. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 № 143-V / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – №45. – Ст.434 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

34. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» від 19.10.2000 № 2063-III / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2000. – №51-52. – Ст. 70. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua>

35. Закон України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій» від 09.04.2004 №1676-IV / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – №32. – Ст.384 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

36. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 №1560-XII / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1991. – №47. – Ст.646 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

37. Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» від 15.03.2001 №2299-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

38. Закон України «Про науковий парк «Київська політехніка» від 22.12.2006 №523-V / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2007. – №10. – Ст.86 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

39. Закон України «Про наукові парки» від 25.06.2015 №1563-VI / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2015. – №51. – Ст.757 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

40. Звіт про діяльність у 2016 році. Український фонд підтримки підприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ufpp.gov.ua/results_activity.php

41. Зянько В.В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку / В.В. Зянько. – Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2014. – 397 с.

42. Комплексна програма розвитку гуманітарної сфери. Рішення Харківської обласної Ради від 03.03.09 №1103-5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kharkivoda.avakov.com>

43. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения / Н.Д. Кондратьев. – М.: Экономика, 2002. – 766 с.

44. Крючкова І.В. Структурна гармонізація економіки України як чинник економічного зростання / І.В. Крючкова. – К.: «Експрес», 2007. – 520 с.

45. Кузнецова А.Я. Інвестиційно-інноваційна діяльність та система її фінансового забезпечення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. ек. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / А.Я. Кузнецова. – Київ, 2005. – 37 с.

46. Лебедева Н.М. Культура и инновации: к постановке проблемы / Н.М. Лебедева, Е.Г. Ясин // Форсайт. – 2015. – №2 (10). – С. 16-26.

47. Лукач Р.Г. Інвестиційна інфраструктура для фінансування інновацій в регіонах / Р.Г. Лукач [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://in.ukrproject.gov.ua/files/content/86798685767690.pdf>

48. Мазур О.А. Технологічні парки: України стан та проблеми / О.А. Мазур [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.in.gov.ua/index.php?get=95>

49. Макаренко І.П. Макроекономічні умови формування та управління розвитком національних інноваційних систем: Монографія / Інститут еволюційної економіки. – К.: Інтертехнологія, 2015. – 320 с.

50. Макконел К.Р. Экономикс: Принципы, проблемы и политика: В 2 т. / Пер. с англ. 11-го изд. / К. Р. Макконел, С. Л. Брю. – М.: Республика. – 1992. – Т 2.– 455 с.

51. Новікова І.В. Характеристика джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств / І.В Новікова // Проблеми науки. – 2001. – №2. – С. 8-16

52. Онишко С.В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку: Монографія / С.В. Онишко. – Ірпінь.: Національна академія ДПС України, 2004. – 434 с.

53. Павленко І.А. Інноваційне підприємництво у трансформаційній економіці України: (Монографія) / І.А. Павленко. – К.: КНЕУ, 2007.– 248 с.

54. Прикладна економіка: Навчальний посібник / Б.О. Язлюк, Р.Б. Гевко, Ю.В. Дзядикевич, А.М. Бутов. – Тернопіль: Крок, 2016. - 288 с.

55. Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми розвитку інвестиційної діяльності на 2014-2015 роки Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.09.2016 № 1900-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

56. Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи Розпорядження Кабінету міністрів України від 17.06.2015 №680-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

57. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного

розвиток: [монографія]. / [Варналій З.С., Мокій А.І., Новікова О.Ф. та ін.]; Нац. ін-т стратег. досліджень; під ред. З.С. Варналій. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.

58. Старостіна А.О. Регіональний маркетинг, суть та особливості становлення в Україні / А.О. Старостіна, О.Є. Маршов // Маркетинг в Україні. – 2004. – № 3. – С. 55–57.

59. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком / Стеченко Д.М. – К.: Вища школа, 2000. – 223 с.

60. Стеченко Д.М. Формування механізмів регіонального управління соціально-економічними процесами / Д.М. Стеченко // Вісник Хмельницького інституту раціонального управління та права. – 2002. – № 2. – С. 240–244.

61. Сухоруков А.І. Проблеми інноваційної безпеки / Сухоруков А.І. // Стратегічна панорама. – 2002. – №2. – С. 75-86.

62. Трансформаційні процеси та економічне зростання в Україні / За редакцією академіка НАН України В.М. Гейця. – Х.: Форт, 2003. – 440 с.

63. Чернова Н.Л. Система моделей оценки и анализа экономической безопасности региона / Чернова Н.Л. // Экономика: проблемы теории и практики. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2002. – №162. – С.96-103.

64. Шкарабан С.І. Діагностика і прогнозування фінансово-господарського розвитку акціонерного товариства : монографія / С. І. Шкарабан, Б. М. Корецький, О. В. Ярощук. – Тернопіль: ТАЙП : Рада, 2010. – 300 с.

65. Штельма Н. О. Комунікативне активізування машинобудівних підприємств / Н.О. Штельма // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму, 2010. – Т.2. – № 1(3). – С. 378 – 383.

66. Штельма Н. Основні помилки та правила створення ефективної реклами / Штельма Н. О. // Галицький економічний вісник. – Тернопіль: Вид-во НТУ ім. Івана Пулюя, 2009. – № 2 (23). – С. 71 – 75.

67. Штельма Н.О. Маркетингові комунікації ХХІ століття / Штельма Н. // Галицький економічний вісник. – Тернопіль: Вид-во НТУ ім. Івана Пулюя, 2010. – №1 (26). – С. 61– 65.

68. Штельма Н.О. Прикладні аспекти вдосконалення маркетингової комунікаційної політики підприємств агропромислового виробництва/ Н.О. Штельма . // Український журнал прикладної економіки, 2016. – Т. 1, №3. – С. 109-115.

69. Штельма Н.О. Різноманітність засобів маркетингової комунікаційної політики / Н.О. Штельма // Наука й економіка: науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. – Хмельницький: Вид-во державного центру науково-технічної і економічної інформації, 2010. – № 2 (18). – С. 146 – 150

70. Язлюк Б. Інноваційно-інвестиційна практика: теорія та методика: Монографія / Б. Язлюк // Деп. в ДНТБ України, Академія соціального управління. - Тернопіль, 2010. - 223 с.

71. Язлюк Б. О. Методика оцінки економічної ефективності реальних інвестиційних проектів. "Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації" // Зб. тез доповідей Четвертої Міжнар. наук.-практ. конф. (22-23 лютого 2007 р.). – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – Секція 5, ч. 2. – С. 595-597.

72. Язлюк Б. О. Методика оцінки рівня згладжування економіко-інституціональної й соціально-економічної асиметрії розвитку внутрірегіональних територій/ Б. О. Язлюк//Збірник наукових праць Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси: ЧДТУ, 2014. – Вип. 37. – Частина І. – С. 19–26 [Серія: Економічні науки.]

73. Язлюк Б. О. Теорія і практика оцінки економічної ефективності інвестиційно-інноваційного бізнес-портфеля / Б.О. Язлюк, В.С. Здреник // Вісник ЖДТУ. - 2011. - № 1 (55). - С. 199-202.

74. Язлюк Б. Стратегічне управління інвестиційно-інноваційним бізнес-портфелем підприємства у сфері малого підприємництва / Б. Язлюк // Галицький економічний вісник. — 2011. — №2(31). — с. 56-63

75. Язлюк Б. Стратегія інноваційної безпеки як подолання асиметрії конкурентоспроможності підприємств у міжрегіональному розвитку / Б. Язлюк // Зб.наук. праць молодих вчених Наука молода. – Тернопіль: Економічна думка, – 2012. – Вип. 18. – С. 178-184.

76. Язлюк Б. Управління диверсифікацією в контексті реалізації інвестиційно-інноваційної стратегії розвитку підприємств / Язлюк Б. // Галицький економічний вісник. — 2010. — №4(29). — с.86-91

77. Язлюк Б. Формування і управління інвестиційними ресурсами на підприємстві (фірмі) / Б. Язлюк // Матеріали восьмої наукової конференції Тернопільського державного технічного університету ім. Івана Пулюя (Тернопіль, 11-12 травня 2004 р.). — Тернопіль, 2004. — С. 225.

78. Язлюк Б. Формування оптимального інвестиційно-інноваційного портфеля / Борис Язлюк // Наукові записки : зб. наук. праць каф. екон. аналізу ТНЕУ. — Тернопіль, 2006. — Вип. 16. — С. 204-207.

79. Язлюк Б. Формування фінансового забезпечення інвестиційних проектів у світлотехнічній галузі / Борис Язлюк // Наукові записки : зб. наук. праць каф. екон. аналізу ТДЕУ. — Тернопіль, 2006. — Вип. 15. — С. 227-230.

80. Язлюк, Б. О. Основні управлінські технології при формуванні та реалізації інвестиційно-інноваційного бізнес-портфеля в умовах невизначеності майбутньої економічної ситуації / Б. О. Язлюк // Фінансова система України. – 2012. – Вип. 19. – С 459-465 [Серія : економіка].

81. Язлюк, Б. О. Теоретичні основи сутності та змісту соціально-економічної безпеки / Б. О. Язлюк // Економічний аналіз. – 2014. – Том 16. – № 1. – Вип. 1 – С. 149-154.

82. Ярощук О. Аналіз структури капіталу підприємства / О. Ярощук // Економічний аналіз. – 2009. – № 4. – С. 341-349.

83. Ярощук О. Особливості застосування стандартних фінансових критеріїв оцінки ефективності інвестиційних проектів / О. Ярощук // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 7. – С. 219–223.

84. Ярощук, О. В. Аналіз системи економічної безпеки підприємства / Олексій Вікторович Ярощук // Наука молода. - 2011. – № 15-16. - С. 378-381.

85. Ярощук, О. В. Аналітичне обґрунтування рішень в системі корпоративного захисту бізнесу від поглинань / Олексій Вікторович Ярощук, Ірина Дмитрівна Ярощук // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2014. – Том 17. – № 2. – С. 136-154. – ISSN 1993-0259.

86. Ярощук, О. В. Дохідний підхід до оцінювання вартості компанії / Олексій Вікторович Ярощук // Наука молода. - 2012. – № 18. - С. 192-195.

87. Ярощук, О. В. Концепції визначення вартості власного капіталу акціонерного товариства [Текст] / Олексій Вікторович Ярощук // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2013. – Том 14. – № 3. – С. 236-240. – ISSN 1993-0259.

88. Ярощук О. В. Корпоративний контроль та методи його захисту / Олексій Вікторович Ярощук // Наукові записки : зб. наук. праць / Тернопільська академія народного господарства; редкол. : С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Тернопільська академія народного господарства, 2006. – Випуск 15. – С. 142-154.

89. Яценко Н.М. Регіональна економічна безпека у контексті національної економічної безпеки / Яценко Н.М. // Актуальні проблеми економіки. – 2002. – №2. – С.3-6.